

ἅμα καὶ ἀναγκαιοτάτη· ἐν ἧ τοσοῦτον ἀνώτερος γέγονεν ἑαυτοῦ, ὅσῳ γε τῶν ἄλλων ἢ τοιαύτη θεωρία ὑψηλοτέρα καθέστηκε, τὴν χωρητὴν ἡμῖν τῶν κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν τελουμένων μυστηρίων γνῶσιν ἐμποιοῦσα καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς ἱεραρχίαν ἐκμιμῆσθαι παρασκευάζουσα. Ταῦτ' οὖν ὀλοφύχως ἀποδεξάμενοι, ὧ τῆς εὐσεβείας διάπυροι ἐρασταί, καὶ τῶν ἐν τούτοις καλῶν ἐν γε τῷ μεταξύ ἀπολαύοντες, ἀντὶ τούτων τοῖς χαρισαμένοις τὴν πρὸς Θεοῦ χάριν ἐκλιπαροῖητε, ὅσον οὐπω καὶ τοῖς ἄλλοις τούτου πανσόφοις συγγράμμασιν ἐντευξόμενοι. Ἐρῶσθε ἐν Χριστῷ Σωτῆρι.

Ἐρετήσιν, Ἀνθεστηριῶνος τετάρτη φθινορτος, κατὰ τὸ ἀφ' ἧθ' ἔτος τὸ σωτήριον.

B

cris iisdem ritibus posita functio, ac quibus concedita docendæ plebis provincia, utilissima simul summeque necessaria: in qua tanto seipso sublimior excessit, quanto nimirum ejusmodi contemplatio ipsa reliquis alior existit, eam nobis. cujus capaces simus, mysteriorum, quæ peragantur in Christi Ecclesia, notitiam inserens, et ut cœlestis æmuli hierarchiæ simus, præbens. Hæc igitur totis animis suscipientes, vos pietatis fervore amantes, interimque hisce fruente, horum gratia, his, qui gratiam intulerunt, gratiam a Deo exorate, quam omni sapientia refertis viri hujus libris aliis recreandi. Valet in Domino Servatore.

Venetis, Anthesterionis (i. Septembr., al. April.) exeuntis quarta, anno salutis MDXCIX

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ

ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΑ,

ΠΕΡΙ ΤΟΥ

TINΩΝ ΣΥΜΒΟΛΑ ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΣΥΝΑΞΕΩΣ ΤΕΛΟΥΜΕΝΑ: ΚΑΘΕΣΤΗΚΕ. ¹

SANCTI MAXIMI

MYSTAGOGIA,

QUA EXPLICATUR

QUORUM SIGNA SINT, QUÆ IN SANCTA ECCLESIA PERAGUNTUR IN DIVINA SYNAXI, SEU COLLECTA.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Πῶς σοφώτερος γίνεται λαβὼν ἀφορμὴν ὁ σοφός· καὶ δίκαιος γνοὺς, προσθήσει τοῦ δέχεσθαι, κατὰ τὴν θεῖαν Παροιμίαν· σαφῶς αὐτὸς, πάντων μοι τιμιώτατε, κατ' αὐτὴν ἐδειξας τὴν πείραν· ἔργῳ διδάξας ὅπερ ὁ θεῖος ² σοφῶς ὑπαινίσσεται λόγος. Ἄπαξ γὰρ ἀκούσας μου κατ' ἐπιδρομὴν ἐπιτόμως, ὡς οἶόν τε ἦν, ἀφηγουμένου τὰ ἄλλα τινὲς μεγάλῳ γέροντι, καὶ ὄντως τὰ θεῖα σοφῶς περὶ τε τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας, καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἐπιτελουμένης ἁγίας συνάξεως, καλῶς τε καὶ μυστικῶς θεωρηθέντα· καὶ, ὡς ἐνῆν μάλιστα διδασκαλικῶς· ἀπήτεις με κατεπεί-

¹ Prov. ix, 9.

C

489 PROOEMIUM.

Quomodo sapiens, accepta occasione, sapientior fiet, et Justus, qui cognovit, adjiciet ad recipiendum, ut est divinum Proverbium^a, ipse palam (o omnium mihi maxime venerande) ipsa ostendisti experientia; re docens, quod Scriptura divina sapienter subinnuit, pauloque obscurius consulto aperit. Cum enim ea, quæ ab alio quodam magno sene, et in rebus divinis plane erudito, pulchre ac mystice, et certa quadam (quantum fieri poterat) doctrinæ via ac ratione, de sancta Ecclesia, ac sancta, quæ in ea peragitur, synaxi, spiritali intelli-

VARIÆ LECTIONES.

¹ Cod. Reg. Μαξίμου μοναχοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς μυσταγωγίας, τινῶν. Scoriacensis regis Cath. Πρὸς τὸν Θεοχάρτητον. Fr. ut edita Hæsch ² Edita σαφῶς ut Fr.

gentia fuerant exposita, me cursim, ac quam brevissime poteram semel edisserentem audiisses; postulasti statim vehementer urgens, ut eorum quae dicta essent, scriptam narrationem tibi contradederem; nimirum scripturam oblivionis medicamentum, ac memoriae auxilium habere statuens satagensque, tempus edomans **490** ac deterens omnia, ei natura comes esse aiens, ac ejusmodi, ut honestarum in ea rerum imagines formasque, ita ut ne sentiat quidem, per oblivionem diripere, prorsusque abolere valeat: eamque in rem modo aliquo instaurante egere, cujus munere rationis vis perpetuo vicens, inviolabilem integramque rerum memoriam consuevit servare. Quantum vero sapientius, hoc agere ut et semel audita menti infixamaneant, nec unquam ea avelli queant, quam ut minimum ingenuae rationis curam gerit, nec ab

Maximi modestia. Senis illius auctoris operis praedicationis. — Atque ego quidem primum (loquar enim quod re ipsa est) hoc impositum argumenti genus suscipere recusans, non hoc agebam, aut sic animo affectus eram, quasi rem vobis (charissimi) gratam votisque expetitam, omni modo, quoad liceret, propense exsequi nollem; sed quod neque ejus gratiae particeps essem, quae eos qui digni sint, in hoc inducit, nec facultatis ususque dicendi experientia ulla fultus essem, quippe simplicius ac pene vulgi more eductus, rudisque omnino sermonis ex arte compositi: ejus scilicet, qui in sola gratiam elocutione habet; ac quo vulgus hominum maxime delectatur, dum nempe auditu voluptatem definiunt, tametsi plerumque nihil in profundo atque abditum habet, quod momento videri plurisque fieri merito possit: quodque item (vero propius dictu propriumque) subiret timor, ne vili meo dicendi caractere, beati ejus viri sublimem divinorum eloquentiam intelligentiamque injuria prope afficerem: postea tamen dilectionis (quae omnibus fortior est) vi cedens, libens, quod ita injunctum erat, in me recepi, potius ducens, ut qui fere animo morosiores existunt, promptae obedientiae arrogantiae imperitiaeque labem aspergant, risuque excipiant, quam ut cunctando nolle me vobis in omni re honesta favere atque obsequi videar; modi dicendi ac elocutionis cura omni ac sollicitudine in Deum projecta, qui solus est rerum mirabilium effector^b, docetque hominem scientiam^c, et linguam balborum facit disertam^d; inque angustiis, ac perplexis rebus, exitum invenit: Atque a terra suscitavit inopem, et de stercore erigit pauperem^e; a carnali scilicet sensu ac prudentia, fetidoque vitiorum caeno, pauperem spiritu: vel **491** eum qui vitii ac nequitiae inops sit, ejusque pauper habitus, id est, illo carens, vel econtra, qui adhuc lege carnis inops pauperque existat.

Dionysii tractandi ratio sacrorum rituum, alia ac Maximi. — Sed quia a sanctissimo vereque divino interprete Dionysio Areopagita, in libro quem est

^b Psal. cxxxv. 4. ^c Psal. xciii, 10. ^d Sap. x, 21. ^e Psal. cxii, 7.

VARIAE LECTIOES.

μογγιλλάλων cod. A et Fr.

γων εξαυτης, εγγραφον σοι ποιεισθαι την τουτων διηγησιν· ληθης φαρμακον και βοθηειαν μνημης εχειν το γραμμα βεβουλημενος, φυσικως τον χρονον εχουσης φασκων θαμαζοντα· και ανεπαισθητως δια ληθης των εναποκειμενων καλων συλξν τε και αφανιζειν παντελως τους τυπους και τας εικονας δυναμενον· και δια τουτο παντως δεομενης του ανακαινιζοντος τροπου, καθ' ον η του λογου δυναμις δια παντος ακμαζοντα συντηρειν πεφυκε την μνημην απαθη και αμειωτον. Οτον δε του απλως ακουειν, το και διαμονην ακαθαιρετον των ακουσθεντων επιζητειν, εστι σοφωτερον, επισταται παντως πας ο και μικρον ευγενειας λογικης επιμελουμενος, και μη παντη της προς τον λογον οικειοτητος υπαρχων αλλοτριος.

solum auditu percipias, novit plane, quisquis vel ejus necessitudine prorsus alienus existit.

B Καγω μεν ωκνουν παρα την αρχην, του λογου (ειρησεται γαρ ταληθες) την υποθεσιν παραιτουμενος· ου τω μη θελειν υμιν, ηγαπημενοι, παντι τροπω διδοναι κατα δυναμιν το καταθυμιον· αλλα το μητε της εναγουςης προς τουτο τους αξιους μετειληφεναι χαριτος· μητε μην πειραν εχειν της προς το λεγειν δυναμειως τε και τριβης, ιδιωτεια συντεθραμμενος, και λογων τεχνικων παντελως αμυητος υπαρχων, των εν μονη τη προφορα την χαριν εχοντων· ος οι πολλοι μαλιστα χαιρουσι, τη ακοη την ηδονην περιγραφοντες, καν ει μηδεν των τιμιων δια βαθους πολλακις εχοιεν· και το, κυριωτερον ειπειν και αληθεστερον, δεδοικεναι μη καθυβρισειν τη ευτελεια του ημετερου λογου την εκεινου του μακαριου ανδρος περι των θειων υψηγοριαν τε και νοησιν· ομως δ' ουν υστερον τη βια της αγαπης ειξας, της παντων ισχυροτερας, εδεξαμην εκων το επιταγμα· γελασθαι μαλλον επ' αυθαδεια τε και απαιδευσια, δι' ευπειθειαν παρα των μεμψιμοιρων ελόμενος, η υμιν δια της αναβολης εν παντι καλω μη συμπροθυμεισθαι βουλεσθαι νομισθηναι· την περι του πως ειπειν μεριμναν τω θεω επιβριζας, τω μονω θαυματουργω· και διδασκοντι μεν ανθρωπον γνωσιν, τραγουντι δε γλωσσαν μογγιλλων². και τοις αποροις πορον επινοουντι· και εγειροντι μεν απο γης πτωχον, απο δε κοπριας ανηψουντι πενητα· του σαρκικου λεγω φρονηματος, και της δυσωδους των παθων ιλυος· τον πτωχον τω πνευματι η τον κακίας πτωχευοντα, και της κατ' αυτην πενόμενον εξεως· η τουναντιον, και τον επι τω νομω της σαρκος και τοις παθεσιν ενεχόμενον, και δια τουτο της κατ' αρετην και γνωσιν πτωχευοντα και πενόμενον χαριτος.

D Αλλ' επειδη τω παναγιω και δυνατω θεοφαντορι Διονυσιω τω Αρεοπαγίτη εν τη περι της εκκλησιαστικης Ιεραρχίας πραγματεια, και τα κατα την Ιεραν

τῆς ἀγίας συνάξεως τελετὴν ἀξίως τῆς αὐτοῦ μεγα-
 λονοίας θεθεώρηται σύμβολα· ἰστέον, ὡς οὐ τὰ αὐτὰ
 νῦν ὁ λόγος διεξέρχεται, οὔτε διὰ τῶν αὐτῶν ἐκείνων
 προέρχεται. Τολμηρὴν γὰρ καὶ αὐθαδῆς καὶ ἀπονοίας
 ἔγγυς, ἐγχειρεῖν τοῖς ἐκείνου παιρᾶσθαι, τὸν μῆτε
 χωρεῖν αὐτὸν ἢ νοεῖν δυνάμενον⁴· καὶ ὡς ἴδια προ-
 κομίζειν, τὰ ἐνθέως ἐκείνων μόνῳ διὰ τοῦ Πνεύματος
 φανερωθέντα μυστήρια· ἀλλ' ὅσα καὶ ἄλλοις ὡς
 ληπτὰ παρ' αὐτοῦ φιλανθρώπως βουλήσει Θεοῦ παρ-
 ελεῖσθαι πρὸς ἑκθεσιν⁵ καὶ γυμνασίαν τῆς αὐτῶν
 ἐκείνων περὶ τὰ θεῖα κατὰ τὴν ἔφεσιν ἔξεως· καὶ δι'
 ὧν συμμέτρως αὐτοῖς ἡ παμφαῆς τῶν τελουμένων
 ἀκτὶς κατανοουμένη καθίσταται γνώριμος, καὶ πρὸς
 ἑαυτὴν κατέχει τῷ πόθῳ περιληφθέντας, ἵνα μὴ
 παντελῶς οἱ μετ' αὐτὸν ὧσιν ἀργοὶ, τὴν πᾶσαν τοῦ
 χρόνου τῆς παρούσης ζωῆς ἡμέραν, οὐκ ἔχοντες τὸν
 πρὸς τὴν θεῖαν ἐκείνην ἀμπελουργίαν μισθοῦμενον
 λόγον, τὸν ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας τοῦ πνευ-
 ματικοῦ ἀμπελῶνος, τὸ συλωθὲν κατ' ἀρχὰς ὑπὸ
 τοῦ πονηροῦ δι' ἀπάτης κατὰ τὴν τῆς ἐντολῆς παρά-
 βασιν, πνευματικὸν τῆς θείας καὶ βασιλικωτάτης
 εἰκόνο; δηνάριον ἀποδιδόντα.

utique mercede pro vineæ spiritualis spiritali cultura,
 dati transgressione nobis perierat, direptusque fuerat,
 spiritalis divinæ, summeque regalis imaginis
 denarius redditur.

Ὅτι πάντα δὲ τὰ τῷ μακαρίῳ γέροντι μυστικῶς
 θεωρηθέντα λέγειν καθεξῆς ἐπαγγέλλομαι· οὐδ' αὐτὰ
 τὰ λεγόμενα, ὡς ἐνοήθη τε παρ' ἐκείνου καὶ ἐλέχθη·
 Ἐκεῖνος γὰρ, πρὸς τὸ φιλόσοφος εἶναι, καὶ πάσης
 παιδείας διδάσκαλος, δι' ἀρετῆς περιουσίαν καὶ τῆς
 περὶ τὰ θεῖα χρονιωτέρας τε καὶ ἐπιστημονικωτέρας
 τριβῆς καὶ φιλοπονίας, τῶν τῆς ὕλης δεσμῶν καὶ τῶν
 κατ' αὐτὴν φαντασιῶν ἐλεύθερον ἑαυτὸν καταστήσας,
 τὸν τε νοῦν εἰκότως εἶχε ταῖς θεαῖς ἀγαῖς περι-
 λαμπόμενον, καὶ διὰ τοῦτο δυνάμενον εὐθέως⁶ ὁρᾶν
 τὰ τοῖς πολλοῖς μὴ ὁρώμενα, καὶ τὸν λόγον ἐρμηνευ-
 τὴν ἀκριθέστατον τῶν νοηθέντων· καὶ ἐσόπτρου δίκην
 ὑπ' οὐδεμιᾶς κηλίδος παθῶν ἐμποδιζόμενον, ἀκραι-
 φυνῶς τὰ ἄλλοις μῆτε νοηθῆναι δυνάμενα, καὶ φέρειν
 καὶ λέγειν ἰσχύοντα· ὡς δύνασθαι τοὺς ἀκροατὰς
 ὅλον μὲν τῷ λόγῳ τὸν νοῦν ὁρᾶν ἐποχοῦμενον· ὅλα
 δὲ ὅλα τῷ νῷ καθαρῶς ἐμφαίνεσθαι τὰ νοηθέντα,
 καὶ διὰ τῆς τοῦ λόγου μεδίτειας αὐτοῖς διαπορθμεύ-
 μενα δέξασθαι· ἀλλ' ὅσα διὰ μνήμης τε φέρω, καὶ
 ὡς νοεῖν ἀμυδρῶς, καὶ λέγειν ἀμυδρότερον δύναμαι·
 πλὴν εὐσεβῶς, χάριτι τοῦ τὰ ἐσκοτισμένα φωτί-
 ζοντος Θεοῦ. Μηδὲ γὰρ οἶεσθαι δεῖν ὑμᾶς ὑπολαμ-
 βάνω, δικαίως κρίνειν εἰδότας, ἄλλως με νοεῖν ἢ
 λέγειν δύνασθαι, ἢ ὡς νοεῖν καὶ λέγειν δύναμαι, καὶ
 ἡ ἀνωθεν χάρις ἐνδίδωσιν, οἰκείως τῆς ἀναλογούσης
 μοι προνοουμένης δυνάμεως, κἂν ὁ παραδοὺς μά-
 λιστα, καὶ διδάξας ἐστὶν ὑψηλότατος. Ἐπεὶ τὸ τὰ
 ἴσα ζητεῖν παρὰ τῶν μὴ ἴσων τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν
 γνῶσιν, οὐ πόρρω μοι δοκεῖ τυγχάνειν τῶν δεῖξαι
 πειρωμένων τῷ ἡλίῳ, κατὰ τὸ ἴσον τὴν σελήνην

A elucubratus de ecclesiastica Hierarchia, ea quoque
 quæ in sacra sanctæ synaxeos celebratione occur-
 runt symbola, pro eo ac celsum ejus animum, om-
 nique prudentia ornatum decebat, observata sunt
 ac exposita; sciendum, quod non eadem nostra
 hæc oratio nunc prosequitur, nec per eadem atque
 ille grassatur (audaciæ enim et arrogantia fuerit,
 insolentisque adeo dementia proximum, ipsa illi
 expedita, tractanda assumere, cum, qui nec ipsum
 capere, aut ejus satis mentem assequi, valeat;
 velutque sua proferre, quæ uni illi per Spiritum
 divinitus fuere manifestata, mysteria); sed quæ ab
 eo, aliis quoque, ceu ejusmodi ut capi possint
 (sic Deo annuente) exponenda benigne relicta sunt,
 ac quibus ipsorum, quo in divina desiderio feruntur,
 habitus exerceatur; per quæ etiam, pro eorum
 captu temperate, splendidissimus rerum quæ pe-
 raguntur radius animo intellectus, notus efficitur,
 illosque sibi adhibet, qui illius capti desiderio sunt,
 ne posteri toto vitæ, quæ hic agitur, tempore, pe-
 nitus otiosi forent, divino illo sermone carentes,
 qui ad divinæ vineæ culturam redimitur^f; cujus

qui a principio nequissimi illius fraude, man-
 dati transgressione nobis perierat, direptusque fuerat,
 spiritalis divinæ, summeque regalis imaginis
 denarius redditur.

Senioris luculenta laus, qui prævit Maximo.

Maximi modestia. — Non autem omnia quæ a beato
 illo sene mystice observata sunt, per ordinem dic-
 turum me profiteor; quin nec illa ipsa quæ dicen-
 tur, ita ut ab illo cum spiritaliter animo intellecta,
 tum verbis deprompta sunt. (Ille enim, ut id quoque
 excipias, quod philosophus, omnisque sapientiæ
 magister erat, exsuperanti virtute longiorisque
 temporis ac sagacioris circa divina usu, impensio-
 rique opera terrenis vinculis exsolutus, ac cum ab
 eorum visis conceptisque imaginibus liber evasis-
 set, tum mentem jure merito divinis splendoribus
 illustratam habebat ac propterea sic comparatam,
 ut statim 492 quæ vulgo inaspecta sint, videre
 posset ac perspicere, tum sermonem eorum quæ
 animo intellecta essent, accuratissimum interpre-
 tem; instarque speculi nullis affectuum ac vitiorum
 maculis impeditum, quæ alii ne cogitare quidem
 possint ac intelligere, pure eis deferre valentem ac
 enuntiare; ita ut facili negotio auditores sensum
 totum ac intelligentiam toti sermoni insidere, uni-
 versaque intellecta clare menti elucere conspice-
 rent, sermonisque vi ad se transmissa susciperent);
 sed ea duntaxat quæ memoria teneo, pro eoque ac
 obscure intelligentia assequi, ac obscurius dicere
 valeo; -pie tamen ac sano sensu, Dei scilicet mu-
 nere, illustrantis ea, quæ ipsa tenebris horrent.
 Neque enim existimare vos arbitror, qui æqua ju-
 dicii libra pensare noveritis, necesse esse, ut alio
 modo intelligere ac eloqui valeam, quam intelligere

^f Matth. xx. 2 seqq.

VARIE LECTIONES.

⁴ τὸς... δυνάμενος c. A. et Fr. ⁵ ἐκθέσιν c. A. B. et Fr. ⁶ εὐθέως c. A. B. et Fr.

ac eloqui facultas est, præstatque superna gratia, A φωτίζουσιν· και τὰ μὴ πάντα ταῦτα συμβαίνειν pro ejus vis ratione, quam congruo mihi modulo ἀλλήλοις κατὰ πάντα δύνασθαι βιαζομένων· ὅπερ Providentia concessit; tametsi is qui tradidit ἀμήχανον και ἀδύνατον. maxime, atque docuit, eximia sublimitate præcellit. Alioqui enim, quod quis æqualia exigat ab iis, qui tum virtute tum scientia impares sunt, idem propemodum facturus videatur, ac si quis pari cum sole lunam micatu lucere probaverit, ac ea quæ non omnino eadem sunt, per omnia inter se posse conveniri: (quod nullo modo fieri potest) astruendum assumpserit.

Dei invocatio. Theologia affirmans et negans. — Præcat Deus iis, quæ tum dicenda, tum intelligenda sunt, qui solus eorum mens ac intelligentia est, qui intelligunt, ac quæ intelliguntur; ratioque ac sermo eorum, qui dicunt ac quæ dicuntur: eorum item vita, quæ vivunt, et quæ vitalia redduntur, omniaque omnibus tum est, tum efficitur, ipsa eorum ratione qua sunt ac fiunt, cum sui ipse causa nullo prorsus modo vel sit vel fiat, ex iis, quæ in rebus aliquid sunt, ac fiunt; ut qui ejusmodi sit, ut cum nulla prorsus re naturali, ac velut ejusdem classis commercio gaudeat: idque in causa est, ut non esse, ob essendi excellentiam, tanquam magis proprie de se dictum, admittat. Operæ enim pretium, siquidem id omnino constitutum est, ut quod Deum inter ac creata discrimen est, vere noverimus; ut scilicet eorum quæ sunt ablatio, ejus positio sit, quod omni esse superius est; vicissimque, eorum quæ sunt positio, ejus quod omni esse superius est, existat ablatio, possitque utraque circa eundem proprie [pie], **493** ac neutra proprie, intelligi appellatio, essendi scilicet, ac non essendi. Utraque proprie, tanquam scilicet altera Deum esse affirmante, qua ratione rerum auctor est; altera vero per excellentiam causæ, esse rerum, negante: rursusque neutra proprie; neutra scilicet ipsam secundum essentiam ac naturam, ejus quod quæritur essendi positionem, remque ipsam affirmative representante. Cui enim nihil omnino natura vi causæ conjunctum est, sive ens dicas sive non ens; huic nihil eorum quæ sunt et dicuntur, sive quæ nec sunt neque dicuntur, merito vicinum ac affine est. Habet enim simplicem ignotamque ac cunctis inaccessibleam substantiam, prorsusque inexplicabilem, atque omni cum affirmatione tum negatione superiorem. Atque hæc quidem hætenus: ad propositum vero tractationis argumentum procedamus.

CAPUT I.

Quomodo, ac quam ratione Dei imago atque figura sit sancta Dei Ecclesia.

Ecclesia Dei typus continentis omnia. — Sanctam ergo Ecclesiam, prima spiritalis intelligentiæ consideratione sensuque, Dei figuram ac imaginem referre dicebat beatus ille senex; ut quæ eandem ac ille, imitatione atque figura vim ac officium habeat. Quemadmodum enim Deus, qui infinita virtute cuncta creaverit, inque rerum naturam produxerit, ea continet atque colligit, ambitque definite, ac tum invicem, tum sibi ipse, tam quæ in mentem, quam quæ in sensum cadunt, providentiæ rationibus astringit ac necit; penesque seipsum ut auctorem et principium ac finem, quæ per naturam in-

Ἡγείσθω δὲ Θεὸς τῶν λεγόμενων τε και νοουμένων, ὁ μόνος νοῦς τῶν νοούντων και νοουμένων, και λόγος τῶν λεγόντων και λεγομένων· και ζωὴ τῶν ζώντων και ζουμένων, και πᾶσι πάντα και ὧν και γινόμενος, δι' αὐτὰ τὰ ὄντα και γινόμενα· δι' ἑαυτὸν δὲ οὐδὲν κατ' οὐδένα τρόπον οὐδαμῶς οὔτε ὧν οὔτε γινόμενος, τῶν ἃ τι τῶν ὄντων ἐστὶ και γινόμενων, οἷα μηδὲν τὸ παράπαν τῶν ὄντων φυσικῶς συντασσόμενος· και διὰ τοῦτο, τὸ μὴ εἶναι μᾶλλον, διὰ τὸ ὑπερεῖναι, ὡς οἰκειότερον ἐπ' αὐτοῦ λεγόμενον προσιέμενος. Δεῖ γάρ, εἴπερ ὡς ἀληθῶς τὸ γινῶναι διαφορὰν Θεοῦ και κτισμάτων ἐστὶν ἀναγκαῖον ἡμῖν, θέσιν εἶναι τοῦ ὑπερόντος τῆν τῶν ὄντων ἀφαίρεσιν· και τῆν τῶν ὄντων θέσιν, εἶναι τοῦ ὑπερόντος ἀφαίρεσιν· και ἄμφω περὶ τὸν αὐτὸν κυρίως ἢ θεωρεῖσθαι τὰς προσηγορίας, και μηδεμίαν κυρίως δύνασθαι· τὸ εἶναι ἢ φημι, και μὴ εἶναι. Ἄμφω μὲν κυρίως, ὡς τῆς μὲν τοῦ εἶναι τοῦ Θεοῦ κατ' αἰτίαν τῶν ὄντων θετικῆς· τῆς δὲ καθ' ὑπεροχὴν αἰτίας τοῦ εἶναι πάσης τῶν ὄντων ἀφαιρετικῆς· και μηδὲ μίαν κυρίως πάλιν, ὡς οὐδεμιᾶς τῆν κατ' οὐσίαν αὐτὴν και φύσιν τοῦ τί εἶναι τοῦ ζητουμένου θέσιν παριστώσης. Ἐὰν γὰρ μηδὲν τὸ σύνολον φυσικῶς κατ' αἰτίαν συνέζευκται, ἢ ὄν ἢ μὴ ὄν· τούτῳ οὐδὲν τῶν ὄντων και λεγομένων, οὐδὲ τῶν μὴ ὄντων και μὴ λεγομένων, εἰκότως ἐστὶν ἐγγύς. Ἀπλῆν γάρ και ἄγνωστον και πᾶσιν ἄβαστον ἔχει τὴν ὑπαρξιν, και παντέλως ἀνερομήνευτον, και πάσης καταφάσεως τε και ἀποφάσεως οὔσαν ἐπέκεινα. Και ταῦτα μὲν περὶ τούτων· ἐπὶ δὲ τὴν προκειμένην τοῦ λόγου ὑπόθεσιν ἔλθωμεν.

Habet enim simplicem ignotamque ac cunctis inaccessibleam substantiam, prorsusque inexplicabilem, atque omni cum affirmatione tum negatione superiorem. Atque hæc quidem hætenus: ad propositum vero tractationis argumentum procedamus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Πῶς τε και ποίῳ τρόπῳ εἰκὼν ἐστὶ και τύπος Θεοῦ ἢ ἀγία Ἐκκλησία.

Τὴν τοίνυν ἀγίαν Ἐκκλησίαν κατὰ πρώτην θεωρίας ἐπιβολὴν, τύπον και εἰκόνα Θεοῦ φέρειν, ἔλεγεν ὁ μακάριος γέρων ἐκεῖνος· ὡς τὴν αὐτὴν αὐτῷ κατὰ μέμνησιν και τύπον ἐνέργειαν ἔχουσαν. Ὡςπερ γὰρ ὁ Θεὸς πάντα τῇ ἀπείρῳ δυνάμει ποιήσας και εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, συνέχει και συνάγει και περιγράφει, και ἀλλήλοις και ἑαυτῷ προνοητικῶς ἐνδιασφίγγει· τὰ τε νοητὰ και τὰ αἰσθητὰ· και περὶ ἑαυτὸν ὡς αἰτίαν και ἀρχὴν και τέλος πάντα περικρατῶν, τὰ κατὰ τὴν φύσιν ἀλλήλων δισστηκότα, κατὰ μίαν τὴν πρὸς αὐτὸν ὡς ἀρχὴν σχέσεως δυνάμιν ἀλλήλοις συννενευκότα ποιεῖ· καθ' ἣν εἰς

VARIE LECTIONES.

Fr. εὐσεβῶς. ἢ τοῦ εἶναι c. R.

ταυτότητα κινήσεως τε καὶ ὑπάρξεως ἀδιάφορον⁹ καὶ ἀσύγχυτον ἄγεται τὰ πάντα, πρὸς οὐδὲν οὐδενὸς τῶν ὄντων προηγουμένως κατὰ φύσεως διαφορὰν ἢ κινήσεως στασιάζοντός τε καὶ διαιρουμένου· πάντων πασι κατὰ τὴν μίαν τῆς μόνης ἀρχῆς καὶ αἰτίας ἀδιάλυτον σχέσιν τε καὶ φρουρὰν ἀφύρτως συμπεφυκότων· τὴν πάσας τε καὶ ἐπὶ πασι κατὰ τὴν ἑκάστου τῶν ὄντων φύσιν θεωρουμένης ἰδικῶς σχέσεις, καταργοῦσάν τε καὶ ἐπικαλύπτουσαν· οὐ τῷ φθεῖρειν αὐτάς καὶ ἀναιρεῖν καὶ μὴ εἶναι ποιεῖν· ἀλλὰ τῷ νικᾶν καὶ ὑπερφαίνεσθαι, ὡς περ ὀλότης μερῶν· ἢ καὶ αὐτῆς αἰτία τῆς ὀλότης ἐπιφαινομένη· καθ' ἣν ἢ τε ὀλότης αὐτῆ, καὶ τὰ τῆς ὀλότης μέρη φαίνεσθαι τε καὶ εἶναι πέφυκεν· ὡς ὄλην ἔχοντα τὴν αἰτίαν ἑαυτῶν ὑπερλάμπουσαν· καὶ ὡς περ ἥλιος ὑπερφανεὶς ἀστέρων καὶ φύσιν καὶ δύναμιν, οὕτω τὴν αὐτῶν ὡς αἰτιατῶν αἰτίαν καλύπτουσαν ὑπαρξιν. Πέφυκε γὰρ ὡς περ ἐκ τῆς ὀλότης τὰ μέρη, οὕτω δὲ καὶ τῆς αἰτίας τὰ αἰτιατὰ καὶ εἶναι κυρίως, καὶ γνωρίζεσθαι, καὶ τὴν ἑαυτῶν σχολάζουσαν ἔχειν ἰδιότητα, ἥνικα τῆς πρὸς τὴν αἰτίαν ἀναφορᾶς¹⁰ περιληφθέντα, ποιωθῆ δι' ὅλου· κατὰ τὴν μίαν, ὡς εἴρηται, τῆς πρὸς αὐτὴν σχέσεως δύναμιν. Πάντα γὰρ ἐν πασίν ὄν, ὃ ἀπείροις μέτροις ὑπὲρ πάντα θεός, μονώτατος τοῖς καθαροῖς τὴν διάνοιαν ὀραθήσεται· ἥνικα ὁ νοῦς τοῦς τῶν ὄντων θεωρητικῶς ἀναλεγόμενος λόγους, εἰς αὐτὸν καταλήξει τὸν θεόν, ὡς αἰτίαν καὶ ἀρχὴν καὶ τέλος τῆς τῶν ὄλων παραγωγῆς καὶ γενέσεως, καὶ πυθμένα τῆς πάντων περιοχῆς ἀδιάστατον.

ejus ex toto qualitatem induerint. Qui enim omnia in omnibus sit, modisque infinitis cunctis emineat, Deus, singularissimus iis conspicietur, qui mundo animo exstiterint; cum nempe animus altiori speculatione collectis rerum rationibus, in ipsum Deum ut auctorem et principium finemque universorum productionis ac ortus, fundumque seu sinum indivisum, cujus ambitu cuncta contineantur, conquieverit.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, τὰ αὐτὰ τῷ Θεῷ περὶ ἡμᾶς ὡς ἀρχετύπῳ¹¹ εἰκῶν ἐνέργουσα δειχθήσεται. Πολλῶν γὰρ ὄντων καὶ ἀπείρων ἀριθμῶν σχεδόν, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν καὶ παιδῶν¹², γένει καὶ εἴδει, καὶ ἔθνεσι καὶ γλώσσαις, καὶ βίοις καὶ ἡλικίαις καὶ γνώμαις καὶ τέχναις καὶ τρόποις, καὶ ἡθελαι καὶ ἐπιτηδεύμασιν· ἐπιστήμασι τε αὐ καὶ ἀξιωμασι, καὶ τύχαις καὶ χαρακτήρησι καὶ ἔξεσιν, ἀλλήλων διηρημένων τε καὶ πλεῖστον διαφερόντων τῶν εἰς αὐτὴν γιγνομένων, καὶ ὑπ' αὐτῆς ἀναγεννωμένων τε καὶ ἀναδημιουργουμένων τῷ πνεύματι· μίαν πασι κατὰ τὸ ἴσον δίδωσι καὶ χαρίζεται θεῖαν μορφὴν καὶ προσηγορίαν, τὸ, ἀπὸ Χριστοῦ καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι· καὶ μίαν τὴν κατὰ πίστιν ἀπλήν τε καὶ ἀμερῆ καὶ ἀδιαίρετον σχέσιν, τὴν τὰς πολλὰς καὶ ἀμυθήτους περὶ ἑκάστον οὐσας διαφορὰς, οὐδ' ὅτι καὶ εἰσι συγχωροῦσαν γνωρίζεσθαι, διὰ τὴν τῶν πάντων εἰς αὐτὴν καθολικὴν ἀναφορὰν καὶ συνέλευσιν· καθ' ἣν οὐδεὶς τὸ παράπαν οὐδὲν ἑαυτῷ τοῦ κοινοῦ διωρισμένος ἐστὶ· πάντων συμπεφυκότων ἀλλήλοις καὶ

A ter se disjunctissima sunt, complectens omnia, per unam, qua ad ipsum comparantur, habitudinis vim, secum mutuo conspirare ac consentire facit; vi cujus ad unam eandemque motus ac substantiæ rationem, nihil tum discriminis tum confusionis habentem, aguntur universa; ita ut nulla res ab ulla alia primaria ratione per naturæ motusve distinctionem dissideat ac dirimatur, omniaque omnibus per unam solamque principii ac causæ indissolubilem habitudinem ac custodiam inconfuse cohaereant; ejusmodi existentem, ut omnes, inque omnibus, **494** pro cujusque rei natura consideratas, proprias habitudines seu relationes, antiquet ac obteget; non ea ratione ut corrumpat tollatque, et ut minime sint, efficiat; sed sui victoria, ac quod superior illis eluceat, ac velut tota partium ratio, sive etiam ipsius causa, totius rationis, appareat; per quam cum tota ipsa ratio, tum ejus totius partes, ut appareant ac sint, sortitæ sunt, ut quæ totam causam purius altiusque micantem ac præfulgentem obtineant: quæ nimirum (sicut sol potentiore lumine ac clarius micans, stellarum cum naturam, tum lucendi vim), sic illorum, causæ præstantia, velut effectorum obscuret præstantiam.

Sic enim comparatum est, ut sicut ex toto partes, sic quoque ex causa, quæ effecta sunt, tum sint proprie, tum et noscantur; velutque vacantem ac otiosam suam ipsorum proprietatem habeant; cum ea relatione, qua causam respiciunt, comprehensa,

C per unam, ut dictum est, ad ipsam habitudinis vim, ejus ex toto qualitatem induerint. Qui enim omnia in omnibus sit, modisque infinitis cunctis emineat, Deus, singularissimus iis conspicietur, qui mundo animo exstiterint; cum nempe animus altiori speculatione collectis rerum rationibus, in ipsum Deum ut auctorem et principium finemque universorum productionis ac ortus, fundumque seu sinum indivisum, cujus ambitu cuncta contineantur, conquieverit.

Eodem etiam modo sancta Dei Ecclesia, eadem circa nos ac Deus præstare, velut imago ac simulacrum, ipsaque exemplar ac princeps forma, monstrabitur. Cum enim propemodum innumerabiles sint, cum viri, tum feminae atque infantes, genere ac forma nationibusque et linguis ac vitæ instituto atque ætate et animorum propensione, necnon artibus, moribus, studiis, scientiis, dignitatibus, fortunis, vultu, habitu inter se divisi, plurimumque discreti qui ad eam veniunt, atque ab ea regenerationis munus consequuntur, et ut novum spiritu creentur; unam tamen æque omnibus divinam formam ac nuncupationem tribuit, ac elargitur (ut scilicet tum a Christo sint, tum trahant appellationem), unamque pro fidei ratione, simplicem, et quæ scindi ac sejungi non potest, habitudinem; multas, atque adeo numero superiores, **495** quæ in singulis exstant, distinctiones, ne quod sint quidem, cognosci permittentem, dum scilicet omnes in eam generaliter referuntur ac conveniunt: eaque sit, ut nemo prorsus sibi ipse quidquam a communi sejun-

VARIAE LECTIONES.

⁹ ἀδιάφορον c. A et Fr.; ἀδιάφορόν τε c. R. ¹⁰ τῆ ἀναφορᾶς c. A. R. et Fr. ¹¹ Fr. ἀρχετύπου. ¹² παιδῶν c. R.

ctus sit, cunctis nimirum inter se coalescentibus, inque uno simplicique ac indiviso fidei munere ac potestate conjunctis. *Erat enim omnium, inquit, cor, et anima una*⁸; ut tanquam ex diversis membris unum corpus tum esset, tum cerneretur, ipsumque adeo reipsa Christo, qui verum est caput nostrum, dignum; *In quo, ait divinus Apostolus, non est masculus neque femina, nec Judæus, nec Græcus, nec circumcisio, neque præputium, neque barbarus, neque Scythæ, nec servus, nec liber, sed omnia et in omnibus ipse*^h, qui per unam simplicis bonitatis infinitam eandemque sapientissimam vim, in seipso omnia concludit (veluti centrum, ex quo pendent rectæ quædam lineæ), secundum unam simplicem ac singularem causam ac potestatem; non sinens ut una eum finibus principia rerum dis-

jungantur, earum ductus ac porrectiones, velut ducta in orbem linea circumscribens: atque eorum quæ sunt, ipsoque auctore sunt facta, distinctiones ad se reducens, ne omnino aliena ac quasi alia aliis infensa essent, unius Dei effecta, ipsoque auctore condita opera, quibus deesset, qua in re, ac ubi, amicitiam et pacem, eandemque inter se rationem ostenderent; inque discrimen adducerentur, ne ipsum id quod sunt a Deo se junctum, eis in nihilum cederet.

Igitur Dei imago est, sicut dictum est, sancta Dei Ecclesia, eandem prope ac Deus erga fideles unionem præstans, tametsi proprietatibus distincti, diversisque locis oriundi, atque aliis aliisque moribus sint, qui per fidem in ea sunt uniti. Hanc circa rerum essentias unionem operari Deus ipse præsto habet; earum distinctionem, ut ostensum est, qua ad ipsum ut causam et principium ac finem referuntur, ipsique uniuntur, tantisper leniens et, ut id ipsum existant, efficiens.

496 CAPUT II.

Quomodo, et quam ratione sancta Dei Ecclesia sit imago mundi ex substantiis, quæ sub aspectum cadunt, et quæ inuspectabiles sunt, constituti atque conflati?

Ecclesiæ partium altera sacerdotibus ac ministris, altera laicis attributa. Consecratur sacrarium rei sacræ in eo consummatione; ναὸς (ipsa navis ecclesiæ) inchoatione. — Secundum autem alterum sensus spiritualis modum, universi mundi, ex substantiis, quæ in aspectum cadunt, et quæ aspectum fugiunt, constituti, figuram esse ac imaginem aiebat sanctam Dei Ecclesiam; ut quæ scilicet eandem ac ille cum unionem recipiat, tum discretionem. Quemadmodum enim ipsa, cum ædificatione una domus sit; quadam tamen proprietate distinctionem recipit, ejusmodi scilicet, quæ in figura sitaque consistit, dum dividitur in eum locum, qui solis sacerdotibus ac ministris attributus est, quem sacrarium vocamus; eumque, in quem cunctis

συνημμένων, κατὰ τὴν μίαν ἀπλῆν τε καὶ ἀδικίρετον τῆς πίστεως χάριν καὶ δύναμιν. *Ἦν γὰρ πάντων, φησὶν, ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία*: ὡς ἐκ διαφορῶν μελῶν, σῶμα ἓν καὶ εἶναι καὶ ὁρᾶσθαι, καὶ αὐτοῦ¹³ Χριστοῦ τῆς ἀληθινῆς ἡμῶν κεφαλῆς ὄντως ἀξιῶν. *Ἐν ᾧ, φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, οὐκ ἔστιν ἄρρεν οὐδὲ θῆλυ, οὔτε Ἰουδαῖος οὔτε Ἑλληγ, οὔτε περιτομὴ οὔτε ἀκροβυστία, οὔτε βάρβαρος οὔτε Σκύθης· οὔτε δοῦλος, οὔτε ἐλεύθερος· ἀλλὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν αὐτός, ὁ πάντα κατὰ μίαν ἀπλῆν τῆς ἀγαθότητος ἀπειρόσοφον δύναμιν ἑαυτῷ περικλείων, ὡσπερ κέντρον εὐθειῶν τινῶν ἐξημμένων αὐτοῦ, κατὰ μίαν ἀπλῆν καὶ ἐνιαίαν αἰτίαν καὶ δύναμιν· τὰς ἀρχὰς τῶν ὄντων τοῖς πέρασιν οὐκ ἔδωκ συναφίστασθαι, κύκλῳ περιγράφων αὐτῶν τὰς ἐκστάσεις¹⁴, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἄγων τοὺς τῶν ὄντων καὶ ὑπ' αὐτοῦ γενομένων διορισμούς· ἵνα μὴ ἀλλήλων παντάπασιν ἀλλότρια ἢ καὶ ἐχθρὰ τὰ τοῦ ἐνὸς Θεοῦ κτίσματα καὶ ποιήματα· οὐκ ἔχοντα περὶ τί καὶ ὅποι¹⁵ τὸ φίλον τι καὶ εἰρηνικὸν καὶ ταυτὸν πρὸς ἀλλήλα δείξωσι· καὶ κινδυνεύσῃ αὐτοῖς καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι εἰς τὸ μὴ ὂν μεταπεσεῖν, τοῦ Θεοῦ χωριζόμενον.*

ipsum id quod sunt a Deo se junctum, eis in nihilum

Εἰκὼν μὲν οὖν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, καθὼς εἴρηται, ἡ ἁγία Ἐκκλησία, ὡς τὴν αὐτὴν τῷ Θεῷ περὶ τοὺς πιστοὺς ἐνεργοῦσα ἔνωσιν, καὶ διάφοροι τοῖς ἰδιώμασι καὶ ἐκ διαφορῶν καὶ τόπων καὶ τρόπων, οἱ κατ' αὐτὴν διὰ τῆς πίστεως ἐνοποιοῦμενοι τύχῳσιν ὄντες· ἦν περὶ τὰς οὐσίας τῶν ὄντων ἀσυγχύτως αὐτὸς ἐνεργεῖν πέφυκεν ὁ Θεός· τὸ περὶ αὐτὰς διαφορῶν, ὡς δέδεικται, τῇ πρὸς ἑαυτὸν ὡς αἰτίαν καὶ ἀρχὴν καὶ τέλος, ἀναφορᾷ τε καὶ ἐνώσει παραμυθούμενός τε καὶ ταυτοποιούμενος.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Περὶ τοῦ, πῶς, καὶ τίνα τρόπον εἰκὼν ἐστὶ τοῦ ἐξ ὁρατῶν καὶ ἀορατῶν οὐσιῶν ὑφ' ἐστῶτος κόσμου ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία.

Κατὰ δευτέραν δὲ θεωρίας ἐπιβολὴν, τοῦ σύμπαντος κόσμου τοῦ ἐξ ὁρατῶν καὶ ἀορατῶν οὐσιῶν ὑφ' ἐστῶτος, εἶναι τύπον καὶ εἰκόνα, τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, ἔφασκεν· ὡς τὴν αὐτὴν αὐτῷ καὶ ἔνωσιν, καὶ διάκρισιν ἐπιδεχομένην. *Ὡσπερ γὰρ αὕτη κατὰ τὴν οἰκοδομὴν εἰς οἶκος ὑπάρχουσα, τὴν κατὰ τὴν θέσιν τοῦ σχήματος ποιᾷ ἰδιότητι, δέξεται διαφορὰν, διαιρουμένη εἰς τε τὸν μόνον ἱερεῦσίν τε καὶ λειτουργοῖς ἀπόκληρον τόπον, ὃν καλοῦμεν ἱερατεῖον· καὶ τὸν πᾶσι τοῖς πιστοῖς λαοῖς πρὸς ἐπίστασιν ἀνετόν, ὃν καλοῦμεν ναόν. Πάλιν μία ἐστὶ κατὰ τὴν ὑπόστασιν, οὐ συνδιαιρουμένη τοῖς ἑαυτῆς μέρεσι, διὰ τὴν ἑαυτῶν πρὸς ἀλλήλα τῶν μερῶν διαφορὰν· ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τῇ πρὸς τὸ ἐν ἑαυτῆς ἀναφορᾷ τὰ μέρη, τῆς ἐν τῇ κλήσει διαφορᾶς ἀπολύουσα, καὶ*

⁸ Act. iv, 52. ^h Galat. iii, 28; Coloss. iii, 11.

VARIÆ LECTIONES.

¹³ αὐτοῦ; A. et Fr. ¹⁴ ἐκτάσεις C. A. Fr. ¹⁵ ὅπου Fr.

ταυτὸν ἀλλήλοις ἄμφω δεικνύουσα· καὶ θάτερον θα-
τέρῳ κατ' ἐπαλλαγὴν ὑπάρχον, ὅπερ ἐκάτερον ἐαυ-
τῷ καθέστηκεν ὡς ἀποφαίνουσα· ἱερατεῖον μὲν τὸν
ναὸν κατὰ τὴν δύναμιν, τῇ πρὸς τὸ πέρας ἀναφορᾷ
τῆς μυσταγωγίας ἱερουργούμενον· καὶ ἔμπαλιν
ναὸν τὸ ἱερατεῖον, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἰδίας αὐ-
τὸν ἔχον μυσταγωγίας ἀρχὴν, μία δι' ἄμφοιν καὶ
ἡ αὐτὴ διαμένει. Οὕτω καὶ ὁ ἐκ Θεοῦ κατὰ γένεσιν
παρηγγεμένος σύμπας τῶν ὄντων κόσμος, διαιρούμε-
νος εἰς τε τὸν νοητὸν κόσμον, τὸν ἐκ νοερῶν καὶ
ὁσωμάτων οὐσιῶν συμπληρούμενον· καὶ τὸν
αἰσθητὸν τοῦτον καὶ σωματικόν, καὶ ἐκ πολλῶν
μεγαλοφυῶς συνυφασμένον εἰδῶν τε καὶ φύσεων·
ἄλλη πῶς ὑπάρχον ἀχειροποίητος Ἐκκλησία, διὰ
ταύτης τῆς χειροποίητου σοφῶς ὑποφαίνεται· καὶ
ἱερατεῖον μὲν ὡς περ ἔχον τὸν ἄνω κόσμον, καὶ ταῖς
ἄνω προσνενεμημένον δυνάμεσι· ναὸν δὲ, τὸν κάτω,
καὶ τοῖς δι' αἰσθησεως ζῆν λαχοῦσι προσκεχωρημέ-
νον.

dammodo non manufacta Ecclesia existat, per
velut quidem sacrarii loco, superum mundum
autem vice, huncce inferum, ac quem addeant ipsis
transigatur.

Πάλιν εἰς ἐστὶ κόσμος τοῖς ἑαυτοῦ μὴ συνδιαρού-
μενος μέρεσι· τούναντίον δὲ, καὶ αὐτῶν τῶν μερῶν
τὴν ἐξ ἰδιότητος φυσικῆς διαφορὰν, τῇ πρὸς τὸ ἐν
ἑαυτοῦ καὶ ἀδιαίρετον ἀναφορᾷ περιγράφων· καὶ
ταυτὸν ἑαυτῷ τε καὶ ἀλλήλοις ἀσυγχύτως ἐναλλάξ
ὄντας· καὶ θατέρῳ θάτερον ὅλον ὅλω δεικνύς ἐμ-
θεβηκότα· καὶ ἄμφω ὅλον αὐτὸν ὡς μέρη ἓνα συμ-
πληροῦντας, καὶ κατ' αὐτὸν ὡς ὅλον μέρη ἐνοειδῶς
τε καὶ ὀλικῶς συμπληρουμένους. Ὅλος γὰρ ὁ νοητὸς
κόσμος ὅλω τῷ αἰσθητῷ μυστικῶς τοῖς συμβολικοῖς
εἶδεσι τυπούμενος φαίνεται τοῖς ὄραν δυναμένοις·
καὶ ὅλος ὅλω τῷ νοητῷ ὁ αἰσθητὸς γνωστικῶς κατὰ
νοῦν τοῖς λόγοις ἀπλούμενος ἐνυπάρχων ἐστίν. Ἐν
ἐκείνῳ γὰρ, οὗτος τοῖς λόγοις ἐστὶ· καὶ κεῖνος ἐν
τούτῳ, τοῖς τύποις· καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ἐν, καθὼς
ἂν εἴη τροχὸς ἐν τῷ τροχῷ, φησὶν ὁ θαυμαστὸς
τῶν μεγάλων θεατῆς Ἰεζεκιήλ, περὶ τῶν δύο κό-
σμων, οἶμαι, λέγων. Καὶ πάλιν· *Τὰ γὰρ ὄρατα αὐ-
τοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι κρούμενα
καθοράται*, φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος. Καὶ εἰ καθο-
ράται διὰ τῶν φαινομένων τὰ μὴ φαινόμενα, καθὼς
γέγραπται, πολλῶν δὲ καὶ διὰ τῶν μὴ φαινομένων
τοῖς θεωρίαις πνευματικῆς προσανέχουσι τὰ φαινόμενα
νοηθήσεται. Τῶν γὰρ νοητῶν ἢ διὰ τῶν ὀρατῶν συμ-
βολικῆς θεωρίας, τῶν ὀρωμένων ἐστὶ διὰ τῶν ἀορά-
των πνευματικῆς ἐπιστήμης καὶ νόησις. Δεῖ γὰρ τὰ
ἀλλήλων ὄντα δηλωτικὰ, πάντως ἀληθεῖς καὶ ἀριδή-
λους τὰς ἀλλήλων ἔχειν ἐμφάσεις, καὶ τὴν ἐπ' αὐ-
ταῖς σχέσιν ἀλώδητον.

rerum aspectabilium, per eas quæ inaspectabiles
Oportet enim, quorum mutua significatio est, veras omnino ac perspicuas inter se invicem representa-
tiones habere, et eam quæ est in ipsis habitudinem, seu relationem, nulla ex parte ut integritate minuatur, quidquam lædi posse.

A fidelibus populis liber patet aditus, quem templum
(ναὸν Græce) dicimus. Rursus autem una est secun-
dum substantiam, modoque existendi, ut quæ non
una cum suis partibus dividatur, propter ipsarum
inter se partium distinctionem; sed et partes ipsas
sui ad unum relatione, a distinctione, quæ in nun-
cupatione est absolvens, atque ambas inter se idem
esse ostendens, alteramque alteri vicissim esse,
quod sibi ipsa utraque est (nempe templum poten-
tia sacrarium, quod relatione in finem rei sacræ
illud consecratur, vicissimque sacrarium templum,
ipsum in actu rei sacræ, quæ in eo peragitur,
habens principatum), una atque eadem utrisque
perseveret. Sic et qui creatione universus rerum
mundus a Deo productus est, dividiturque in mun-
dum intelligibilem, quem mentes incorporeæque
substantiæ complent; inque hunc sensibus obje-
ctum ac corporeum, exque pluribus cum formis
tum naturis magnifice contextum; cum alia quo-

hanc manufactam sapienter typo designatur; et ut,
habeat, ac supernis potestatibus addictum; templi
pervium, quibus obtigit id vitæ genus, quod sensu

Rursus unus est mundus, nec una cum partibus
suis dividitur; contra vero, quam ipsam illæ ex
nativa sua proprietate **497** distinctionem habent,
relatione ad suam in se unitatem ac indivisionem
definiens, tum secum esse, tum invicem vicissim
inconfuse unum, ac idem ambos esse; alterumque
alterum, ac totum totum inscendere, ambosque
totum ipsum tanquam partes unum complere,
monstrat, atque in eo ut toto partes uniformiter ac
ipsa totius integraque ratione compleri. Totus
enim mundus intelligibilis, toto illo qui in sensum
cudit mystice symbolicis formis figuratus, iis lucet,
quibus ut videant comparatum est; totusque is qui
sensu percipitur, in toto illo qui mente intelligitur,
scientia ac speculatione animo tenus rationibus
simplex inest. In illo enim, noster hic rationibus
est; ac ille, in nostro hoc figuris existit: estque
unum illorum opus, ac si *rotam in rota* esse dixe-
ris, ait mirabilis magnarum rerum spectator Eze-
chiel, cum de duobus puto mundis illi sermo esset,
Iterumque ait divinus Apostolus: *Invisibilia enim
ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, in-
tellecta conspiciuntur*. Atqui, si per ea quæ sunt
conspicua, ea quæ minime conspicua sunt, conspi-
ciuntur, uti scriptum est; potiori longe ratione per
ea quæ non sunt conspicua, ea quæ sunt conspi-
cua, iis intelligentur, qui spiritali contemplationi
animum attendunt. Symbolica enim intelligibilium,
per ea quæ in aspectum cadunt, contemplatio,
spiritualis scientia ac intelligentia noscitur.

CAPUT III.

Etiam solius mundi, qui in sensum cadit, imaginem esse sanctam Dei Ecclesiam.

Rursusque solius mundi qui in sensum cadit secundum se, ac seorsim spectati, symbolum esse aiebat sanctam Dei Ecclesiam, ut quæ cælum quidem, divinum sacrarium; terram autem, templi decorem obtineat. Similiter autem etiam mundum esse Ecclesiam, qui cælum quidem, sacrario simile, terræ autem ornatum, templo affinem habeat.

498 CAPUT IV.

Quomodo, et qua ratione hominem symbolice referat sancta Dei Ecclesia, ipsamque vicissim ut hominem homo referat.

Rursus etiam secundum spiritualis intelligentiæ modum, hominem esse aiebat sanctam Dei Ecclesiam: quæ animam quidem, sacrarium habeat, mentemque, divinum altare, ac corpus, templum; ut quæ scilicet ejus imago ac similitudo, qui ad imaginem ac similitudinem factus est (hominis scilicet) existat. Quæ nimirum per templum quidem, velut per corpus, moralem prætendat philosophiam; per sacrarium autem, ut per animam, naturalem contemplationem spiritualiter exponat; ac demum per divinum altare, tanquam per mentem, mysticam theologiam proferat. Vicissimque hominem, Ecclesiam mysticam, qui nimirum per corpus tanquam per templum, partem animi agentem, mandata operando, per moralem philosophiam virtutum cultu exhilaret ac perornet, per animam autem, ut sacrarium, eas, quæ ex sensu ducuntur rationes, pure in spiritu, amputata ab eis materia, naturali speculatione per rationem Deo offerat: ac denique per mentem, ut altare, laudatissimum illud quod in penetralibus est, obscuri ignotique clamoris silentium deitatis, per aliud loquax vocalissimumque silentium asciscat; ac, quoad ejus homini concessum est, per mysticam theologiam illi consuescat, talisque fiat, qualem eum esse consentaneum est, qui divina frui præsentia meruit, ejusque longe clarissimis fulgoribus insignitus est.

CAPUT V.

Quomodo, ac quam rursus ratione, animæ seorsim separata, imago sit ac typus sancta Dei Ecclesia.

Neque vero totius hominis, qui ex anima et corpore constituitur (qua scilicet ratione compositus est) posse duntaxat esse imaginem sanctam Dei Ecclesiam, docebat; verum etiam animæ seorsim per rationem consideratæ: quippe qui ex intelligenti et animali facultate universim animam constare aiebat, ac vim quidem intelligentem libere ex voluntate 499 moveri; animale autem uti natura illi comparatum est citra ullam electionem, motumque liberum, ita manere. Rursusque ad intelligentem quidem facultatem spectare, tum contemplandi vim, tum agendi: atque vim quidem contemplandi,

A

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Ὅτι καὶ μόνου τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου ἐστὶν εἰκὼν, ἢ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία.

Καὶ αὐθις μόνου τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καθ' ἑαυτὸν τὴν ἀγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν εἶναι σύμβολον, ἔφασκεν· ὡς οὐρανὸν μὲν, τὸ θεῖον ἱερατεῖον ἔχουσαν· γῆν δὲ, τὴν εὐπρέπειαν τοῦ ναοῦ κακτημένην. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν κόσμον ὑπάρχειν Ἐκκλησίαν· ἱερατεῖω μὲν εἰκότα τὸν οὐρανὸν ἔχοντα· ναῶ δὲ, τὴν κατὰ γῆν διακόσμησιν.

ΚΕΦΑΛ. Δ.

Πῶς τε καὶ ποίῳ τρόπῳ συμβολικῶς εἰκονίζει τὸν ἄνθρωπον ἢ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία· καὶ αὐτὴ ὡς ἄνθρωπος ὑπ' αὐτοῦ εἰκονίζεται.

B

Καὶ πάλιν κατ' ἄλλον τρόπον θεωρίας, ἄνθρωπον εἶναι τὴν ἀγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ἔλεγε· ψυχὴν μὲν ἔχουσαν τὸ ἱερατεῖον· καὶ νοῦν, τὸ θεῖον θυσιαστήριον· καὶ σῶμα, τὸν ναόν· ὡς εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ὑπάρχουσαν τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν γενομένου ἀνθρώπου· καὶ διὰ μὲν τοῦ ναοῦ, ὡς διὰ σώματος, τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν προβαλλομένην· διὰ δὲ τοῦ ἱερατείου, ὡς διὰ ψυχῆς, τὴν φυσικὴν θεωρίαν πνευματικῶς ἐξεργουμένην· καὶ ὡς διὰ νοῦς τοῦ θεοῦ θυσιαστηρίου, τὴν μυστικὴν θεολογίαν ἐμβαλίνουσιν. Καὶ ἔμπαινον, Ἐκκλησίαν μυστικὴν τὸν ἄνθρωπον, ὡς διὰ ναοῦ μὲν τοῦ σώματος, τὸ πρακτικὸν τῆς ψυχῆς ταῖς τῶν ἐντολῶν ἐνεργείαις κατὰ τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν ἐναρέτως φαιδρύνοντα· ὡς δι' ἱερατείου δὲ τῆς ψυχῆς τοῖς κατ' αἰσθησιν λόγοις, καθαρῶς ἐνπνεύματι τῆς ὕλης περιτμηθέντας, κατὰ τὴν φυσικὴν θεωρίαν διὰ λόγου τῷ Θεῷ προσκομίζοντα· καὶ ὡς διὰ θυσιαστηρίου τοῦ νοῦς, τὴν ἐν ἀδύτοις πολυύμητρον τῆς ἀφανοῦς καὶ ἀγνώστου μεγαλοφωνίας σιγὴν τῆς θεότητος, δι' ἄλλης λάλου τε καὶ πολυφθόγγου σιγῆς προσκαλούμενον· καὶ ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ, κατὰ μυστικὴν θεολογίαν αὐτῇ συγγινόμενον· καὶ τοιοῦτον γινόμενον, οἷον εἰκὼς εἶναι δεῖ τὸν ἐπιδημίας ἀξιοθένητα Θεοῦ, καὶ ταῖς αὐτοῦ παμφαέσιν αἰγλαῖς ἐνσήμανθέντα.

C

ΚΕΦΑΛ. Ε.

Πῶς καὶ ποίῳ τρόπῳ πάλιν τῆς ψυχῆς καθ' ἑαυτὴν νοουμένης, εἰκὼν τε καὶ τύπος ἢ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία.

D

Καὶ οὐχ ὅλου μὲν τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος κατὰ σύνθεσιν φημι συνεστῶτος, εἰκόνα μόνον εἶναι δύνασθαι τὴν ἀγίαν Ἐκκλησίαν ἐδίδασκειν· ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς καθ' ἑαυτὴν τῷ λόγῳ θεωρουμένης. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκ νοερᾶς καὶ ζωτικῆς δυνάμεως καθολικῶς συνίστασθαι τὴν ψυχὴν ἔφασκε· καὶ τῆς μὲν νοερᾶς ἐξουσιαστικῶς κατὰ βούλησιν κινουμένης, τῆς δὲ ζωτικῆς κατὰ φύσιν ἀπροαιρέτως, ὡς ἔχει, μενούσης. Καὶ πάλιν, τῆς μὲν νοερᾶς εἶναι τὸ τε θεωρητικόν, καὶ τὸ πρακτικόν· καὶ τὸ μὲν θεωρητικόν, καλεῖσθαι νοῦν ἔλεγε· τὸ δὲ πρακτικόν, λόγον· καὶ τῆς μὲν νοερᾶς δυνάμειως

κινητικὸν εἶναι τὸν νοῦν· τῆς δὲ ζωτικῆς προνοητικῆς ὑπάρχειν τὸν λόγον· καὶ τὸν μὲν εἶναι τε καὶ καλεῖσθαι σοφίαν· φημὶ δὲ τὸν νοῦν, ὅταν παντ-
 ἅπασιν ἀτρέπτους ἑαυτοῦ διαφυλάττῃ ¹⁶ τὰς πρὸς τὸν
 Θεὸν κινήσεις· τὸν δὲ λόγον ὡσαύτως φρόνησιν καὶ
 εἶναι καὶ καλεῖσθαι, ὅταν σωφρόνως τὴν ὑπ' αὐτοῦ
 κατὰ πρόνοιαν διοικουμένην ζωτικὴν δύναμιν ταῖς
 ἐνεργείαις συνάψας τῷ νῷ, δείξειεν ἀδιάφορον· τὴν
 αὐτὴν αὐτῷ καὶ ὁμοίαν δι' ἀρετῆς ἔμφασιν τοῦ Θεοῦ
 φέρουσιν· ἦν καὶ ἐπιμερίζεσθαι τῷ τε νῷ καὶ τῷ
 λόγῳ φυσικῶς ἔλεγεν· ὡς εἶναι μᾶλλον καὶ συνιστα-
 μένην δείχνουσθαι προηγουμένως τὴν ψυχὴν, ἐκ τοῦ
 νοῦ καὶ τοῦ λόγου, ὡς νοερὰν τε καὶ λογικὴν· τῆς
 ζωτικῆς ἐπ' ἀμφοῖν κατὰ τὸ ἴσον δηλονότι, νοῦ τε
 καὶ λόγου φημὶ, θεωρουμένης ἀνάμεικτος· οὐδ' ὀπότερον
 γὰρ τούτων ζωῆς ἀμοιβὴν εἶναι θέμις ἐννοεῖν, καὶ ὑπ'
 ἀμφοῖν διειλημμένης ¹⁷· δι' ἧς ὁ μὲν νοῦς, ὃν καὶ
 σοφίαν ἔφαμεν καλεῖσθαι, τῇ θεωρητικῇ ἔξει κατ'
 ἀπόρρητον σιγὴν τε καὶ γνῶσιν ἐξαπλούμενος, πρὸς
 τὴν ἀλήθειαν δι' ἀλήστου τε καὶ ἀκαταλήπτου γνῶ-
 σεως ἄγεται· ὁ δὲ λόγος, ὃν ἐκαλέσαμεν φρόνησιν,
 τῇ πρακτικῇ ἔξει σωματικῶς κατ' ἀρετὴν εἰς τὸ
 ἀγαθὸν διὰ πίστεως καταλήγει· ἐξ ὧν ἀμφοτέρων
 ἡ ἀληθὴς τῶν τε θεῶν καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιστή-
 μη συνέστηκε πραγμάτων· ἡ δὲ ὄντως ἀπταιστος γνῶ-
 σις, καὶ πάσης τῆς κατὰ Χριστιανούς θειοτάτης
 φιλοσοφίας πέρας.

ambobus vera cum divinarum, tum humanarum rerum consistit scientia; vera scilicet illa, ac sine errore notitia, quæque divinissimæ omnis Christianorum philosophiæ terminus finisque existat.

Καὶ σαφέστερον περὶ τούτων εἰπεῖν· τῆς ψυχῆς, τὸ μὲν ἔλεγε εἶναι θεωρητικὸν, καθὼς εἴρηται· τὸ δὲ, πρακτικὸν, καὶ τὸ μὲν θεωρητικὸν ἐκάλεσε νοῦν· τὸ δὲ πρακτικὸν, λόγον· ὡς πρώτας δηλαδὴ δυνάμεις τῆς ψυχῆς· καὶ πάλιν τὸν νοῦν, σοφίαν· τὸν δὲ λόγον, φρόνησιν, ὡς πρώτας ἐνεργείας. Διεξοδικῶς δὲ πάλιν, τῆς ψυχῆς ἔφρασκεν εἶναι, κατὰ μὲν τὸ νοερὸν, τὸν νοῦν, τὴν σοφίαν, τὴν θεωρίαν, τὴν γνῶσιν, τὴν ἀληστον γνῶσιν· τούτων δὲ τέλος εἶναι τὴν ἀλήθειαν· κατὰ δὲ τὸ λογικὸν, τὸν λόγον, τὴν φρόνησιν, τὴν πράξιν, τὴν ἀρετὴν, τὴν πίστιν· τούτων δὲ τέλος εἶναι τὸ ἀγαθόν. Τὴν ἀλήθειαν δὲ καὶ τὸ ἀγαθόν, τὸν Θεὸν ἔλεγε δηλοῦν· ἀλλὰ τὴν μὴ ἀλήθειαν, ὅταν ἐκ τῆς οὐσίας τὸ Θεῖον σημαίνεσθαι δοκῇ· ἀπλοῦν γάρ, καὶ μόνον, καὶ ἓν, καὶ ταυτὸν, καὶ ἀμερὲς, καὶ ἀτρέπτον, καὶ ἀπαθὲς πρᾶγμα ἡ ἀλήθεια καὶ ἀλάθητον, καὶ παντελῶς ἀδιάστατον· τὸ δὲ ἀγαθόν, ὅταν ἐκ τῆς ἐνεργείας. Εὐεργετικὸν γάρ τὸ ἀγαθόν, καὶ προνοητικὸν τῶν ἐξ αὐτοῦ πάντων, καὶ φρουρητικόν· ἀπὸ τοῦ ἄγαν ¹⁸ εἶναι, ἢ τεθεῖσθαι, ἢ θέειν ¹⁹, κατὰ τὴν τῶν ἐτυμολογούντων δόξαν, πᾶσι τοῖς οὖσι τοῦ εἶναι καὶ διαμένειν καὶ κινεῖσθαι χαριστικόν ²⁰.

nibus disjungi possit), bonum autem, cum ex operatione. Bonum enim ejusmodi est, ut beneficiat, atque iis quæ ex ipso sunt prospiciat, conservetque ea ac tueatur; hinc Græcis dictum ἀγαθόν, quod est ἄγαν εἶναι, ἢ τεθεῖσθαι, ἢ θέειν· nos dicamus, valde esse, vel fixum esse, vel currere (ut ii opi-

VARLE LECTIONES.

¹⁶ διαφυλάττοι c. A. ¹⁷ διειλημμένως c. A. ¹⁸ καὶ τῷ ἄγαν c. A. et Fr. ¹⁹ θέειν c. A. ²⁰ Fr. "Ἔστι γὰρ καὶ εὖ ἔστι καὶ ἀεὶ ἔστιν ὧν πάντων πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπάρχει χαριστικόν. Est enim, est bene et semper est, quæ omnia cunctis rebus præbet.

mentem dicebat appellari; agendi autem vim, vocari rationem. Ac mentis quidem partium esse, ut intelligendi facultatem moveat; rationis vero, ut facultati vitali, seu animali provideat: atque alterum quidem tum esse, tum appellari sapientiam (mentem scilicet, tum, cum motus quibus in Deum fertur immobiles omnino servarit), ac similiter rationem tum esse, tum appellari prudentiam, quando vim animalem, quam propensiore in eam cura regit, prudenter operationibus copulans, nullo a mente discrimine abjungi ostenderit, nimirum eandem cum ipsa per virtutem, deitatis ferentem speciem: quam etiam ad mentem pariter ac rationem naturaliter dicebat spectare, ut magis esse, primoque ex mente ac ratione, tanquam intelligendi ac rationis vi prædita, anima ostendatur consistere, ita scilicet ut in utraque ex æquo (mente nimirum ac ratione) vitæ facultas, seu animalis consideretur (nefas enim utrumvis horum vitæ expers cogitare) ac penes utraque dividatur: per quam, mens quidem (quam diximus vocari sapientiam) contemplationis habitu, arcani cum silentii, tum scientiæ vi simplicitate provec̄ta, per scientiam nulla unquam oblivione delendam aut intermorituram, ad veritatem ducitur; ratio autem (quam prudentiam appellavimus) actionis habitu, corporaliter præstando virtutem, in bonum desinit per fidem: ex quibus

Animæ primæ vires, et operationes, ac secundæ. Deus actuum animæ finis, ut verum bonum; vocis ἀγαθόν interpretatio. — Atque ut apertius de his loquar, animæ partem alteram dicebat esse contemplandi vim, sicut dictum est; alteram, vim agendi: ac quidem contemplandi vim, seu speculandi, appellabat mentem; vim autem agendi, rationem, tanquam scilicet animæ primas facultates: atque iterum mentem, sapientiam; rationem vero, prudentiam, velut primas operationes. Rursus vero fusius explicando, ad animam spectare dicebat, qua parte **500** est intelligens, mentem, sapientiam, contemplationem, scientiam, nulla oblivione delendam jugemque scientiam; horum autem finem, esse veritatem: qua parte autem est rationalis, rationem, prudentiam, actionem, virtutem, fidem; horum vero bonum, esse finem. Porro veritatem, bonumque, Deum aiebat significare; hoc tamen discrimine, ut tum quidem veritas Deum significet, cum is ex essentia designari videtur (est enim veritas quid simplex ac singulare, unumque ac idem quod indivisibile, immutabile, impatibile, indelebile sit, nullisque omnino intervallis aut dimensio-

nibus disjungi possit), bonum autem, cum ex operatione. Bonum enim ejusmodi est, ut beneficiat, atque iis quæ ex ipso sunt prospiciat, conservetque ea ac tueatur; hinc Græcis dictum ἀγαθόν, quod est ἄγαν εἶναι, ἢ τεθεῖσθαι, ἢ θέειν· nos dicamus, valde esse, vel fixum esse, vel currere (ut ii opi-

nantur qui veram nominum rationem inquirunt, consistere ac moveri tribuat.

Animæ, Deique conjugationes. Decas mystica spiritalis psalterii. — Quas ergo in anima intelligimus quinque conjugationes, circa unicam illam, quæ Deum significat, versari aiebat. Conjugationes autem in præsentiarum voco, mentem et rationem, sapientiam et prudentiam, contemplationem et actionem, scientiam et virtutem, scientiam quam nulla inobscurabit oblivio jugemque et fidem. Conjugationem autem quæ Deum significet, veritatem ac bonum; quibus dum anima progressu movetur, universorum Deo unitur; quæ per firmum scilicet, ac stabilem, immobilemque in eo quod honestum sit, liberæ voluntatis habitum, ejus essentiæ ac operationis immutabilitatem ac beneficentiam imitetur. Et, ut horum exiguam quamdam, commodam tamen observationem misceam: hæc fortasse est divinaum chordarum decas, ejus, quod mente intelligitur, psalterii animæ^k rationem habens spiritui insonantem per aliam beatam mandatorum decadem, perfectosque atque concinnos ac numerosos sonos, quibus Deus laudatur, intelligibili concentu edens; ut scilicet ego, quænam sit ejus decadis ratio, quæ canit, et quæ canitur, intelligam; atque ut decas decadi mystice unita ac copulata, Jesum quidem Deum meum ac Salvatorem, per me qui salutis munus consequar, completum, ad se reducat, semper plenissimum, nec unquam valentem **501** excedere; me vero hominem mirabiliter mihi metipsi restituat; imo potius Deo, cui id quod sum acceptum fero, et ad quem festino, ut beatitudo olim desiderata demum consequatur. Eam rem cui nosse concessum est, eo quod eorum quæ dicuntur periculum fecerit, omnino ipsa jam perspicue edoctus experientia, suam ipsius dignitatem intelliget, qua nimirum ratione, id quod est ad imaginem, imagini reddatur; quomodo principi formæ honor habeatur; quænam sit virtus mysterii nostræ salutis, ac cujus gratia Christus mortuus et ipse in nobis^l, quemadmodum dixit; ac^m quomodo *Rectum sit verbum Domini, et omnia operum ejus in fide*^m. Verum ad orationis seriem stylum

Dicebat enim mentem sapientia motam ad contemplationem venire; contemplatione media, ad scientiam; per scientiam, ad eam scientiam quam nulla obscuret oblivio ac jugis perseveret: hujusmodique scientiæ ope, ad veritatem, in qua mens motus terminum habet, illius cum essentia tum potentia, habituque ac operatione seu actu circumscriptis.

Motus circa Deum perennis, et terminatus. —

Dicebat enim sapientiam esse mentis facultatem, seu potentiam, ipsamque adeo mentem potentia sapientiam esse; contemplationem, habitum; scientiam, operationem; scientiam illam jugem ac

A Τὰς οὖν περὶ τὴν ψυχὴν νοουμένης πέντε συζυγίας περὶ τὴν μίαν τὴν τοῦ Θεοῦ σημαντικὴν συζυγίαν ἔλεγε καταγίγνεσθαι. Συζυγίαν δέ φημι νῦν τὸν νοῦν καὶ τὸν λόγον· τὴν σοφίαν καὶ τὴν φρόνησιν· τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πράξιν· τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀρετὴν· τὴν ἀληστον γνῶσιν καὶ τὴν πίστιν. Τὴν δὲ τοῦ Θεοῦ σημαντικὴν, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ἀγαθόν· αἷς κατὰ πρόοδον ἡ ψυχὴ κινουμένη, τῷ Θεῷ τῶν ὄλων ἐνοῦται, μιμουμένη αὐτοῦ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας τὸ ἄτρεπτον καὶ εὐεργετικόν, διὰ τῆς ἐν τῷ καλῷ παγίας καὶ ἀμεταθέτου κατὰ τὴν προαίρεσιν ἕξεως. Καὶ, ἵνα τούτων²¹ μικρόν τι μίξω θεώρημα πρόσφορον, τάχα αὕτη ἐστὶν ἡ Θεία δεκάς τῶν χορδῶν τοῦ κατὰ ψυχὴν νοητοῦ ψαλτηρίου· ἡ τὸν λόγον ὑπερηκοῦντα τῷ πνεύματι, διὰ τῆς ἄλλης τῶν ἐντολῶν μακαρίας δεκάδος ἔχουσα, καὶ τοὺς ἐντελεῖς τε καὶ ἀρμονίους, τοὺς ἐμμελεῖς νοητῶς ἀποτελοῦσα φθόγγους, δι' ὧν ὑμνεῖται ὁ Θεός· Ἰν' ἐγὼ μάθω, τίς ὁ τῆς ἀδοῦσης, καὶ τῆς ἀδομένης δεκάδος ὁ λόγος· καὶ πῶς δεκάδι δεκάς μυστικῶς ἐνοουμένη τε καὶ συναπτομένη, Ἰησοῦν μὲν τὸν ἐμὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρα συμπληρωθέντα δι' ἐμοῦ σωζομένου, πρὸς ἑαυτὸν ἐπαναγεί τὸν αἰεὶ πληρέστατον, καὶ μηδέποτε ἑαυτοῦ ἐκστῆναι δυνατόμενον· ἐμὲ δὲ τὸν ἄνθρωπον θαυμαστῶς ἑαυτῷ ἀποκαθίστησι· μᾶλλον δὲ Θεῷ, παρ' οὗ τὸ εἶναι λαθὼν ἔχω, καὶ πρὸς ὃν ἐπιείγομαι, πόρρωθεν τὸ εἶναι προσλαβεῖν ἐφιέμενος. "Ὅπερ ὁ γινώσκων δυνηθεὶς, ἐκ τοῦ παθεῖν τὰ λεγόμενα, εἴσεται πάντως γνωρίσας ἤδη κατὰ τὴν πείραν ἐναργῶς τὸ οἰκεῖον ἀξίωμα· πῶς ἀποδίδεται τῇ εἰκόνι τὸ κατ' εἰκόνα²²· πῶς τιμᾶται τὸ ἀρχέτυπον· τίς τοῦ μυστηρίου τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἡ ἰδύναμις, καὶ ὑπὲρ τίνος Χριστὸς ἀπέθανε· πῶς τε πάλιν ἐν αὐτῷ μέναι δυνάμεθα, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, καθὼς εἶπε· καὶ πῶς Ἔστιν εὐθὺς ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, καὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πίστει. Ἄλλ' ἐπανάγωμεν πρὸς τὸν εἰρημὸν τοῦ λόγου τὸν λόγον, τούτοις περὶ τούτων ἀρχεσθέντες.

B sit: quo item rursus modo in eo manere possimus, reducamus, atque hæc hactenus dicta sint.

C Τὸν γὰρ νοῦν διὰ τῆς σοφίας ἔφρασκε κινούμενον, εἰς θεωρίαν ἵεναι· διὰ δὲ τῆς θεωρίας, εἰς γνῶσιν· διὰ δὲ τῆς γνῶσεως, εἰς τὴν ἀληστον γνῶσιν· διὰ δὲ τῆς ἀληστον γνῶσεως, εἰς τὴν ἀλήθειαν· περὶ ἣν ὁ νοῦς ὄρον τῆς κινήσεως δέχεται, περιγραφομένης αὐτῷ τῆς τε οὐσίας καὶ τῆς δυνάμεως, καὶ τῆς ἕξεως καὶ τῆς ἐνεργείας.

D Νοῦ γὰρ ἔλεγε δύναμιν εἶναι τὴν σοφίαν, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸν νοῦν δυνάμει σοφίαν· τὴν δὲ θεωρίαν, ἕξιν· τὴν δὲ γνῶσιν, ἐνεργείαν· τὴν δὲ ἀληστον γνῶσιν, σοφίας τε καὶ θεωρίας καὶ γνῶσεως· ἡγουν δυνάμει καὶ ἕξεως καὶ ἐνεργείας· τὴν περὶ

^k Psal. cxxiii, 9. ^l Joan. xv, 4. ^m Psal. xxxii, 4.

VARIÆ LECTIONES.

²¹ Ἰ. τούτοις. ²² Hæ Gregorii voces.

τὸ γνωστὸν τὸ ὑπὲρ πάντων τὴν γνώσιν ἀκατάληκτον καὶ ἐκτικτὴν ἀεικινήσιαν· ἧς πέρας ἐστίν, ὡς ἀλάθητον γνωστὸν, ἢ ἀλήθεια· ὃ καὶ θαυμάζειν ἄξιον· πῶς τὸ ἀληθὲς λήγει περιγραφόμενον, ἢ δηλονότι ὡς Θεῷ τῇ ἀληθείᾳ περατούμενον; Θεὸς γὰρ ἡ ἀλήθεια, περὶ ὃν ἀκατάληκτως τε καὶ ἀλήστως κινούμενος ὁ νοῦς, λήγειν οὐκ ἔχει ποτὲ τῆς κινήσεως, μὴ εὐρίσκων πέρας ἐνθα μὴ ἐστὶ διάστημα. Τὸ γὰρ θαυμαστὸν μέγεθος τῆς θείας ἀπειρίας, ἀποσὸν τί ἐστὶ καὶ ἀμερὲς καὶ παντελῶς ἀδιάστατον· καὶ τὴν οὐρανὸν πρὸς τὸ γνωσθῆναι, ὃ τί ποτὲ ἐστὶ κατ' οὐσίαν, ὀφθάνουσαν αὐτὸν οὐκ ἔχον κατάληψιν. Τὸ δὲ μὴ ἔχον διάστημα ἢ κατάληψιν καθ' ὅτι οὐκ ἔστι τι πρὸς περατόν.

infininitatis magnitudo, molis experts est, nec dividi potest, ac omni prorsus dimensione caret, nec ullam comprehensionem ipsam attingentem habet, ut noverimus ullo modo quid tandem per essentiam est. Porro, **502** quod nullam dimensionem habet, nec ullo modo potest comprehendi, nulli permeabile est.

Τὸν δὲ λόγον ὡσαύτως διὰ τῆς φρονήσεως κινούμενον, εἰς τὴν πράξιν ἰέναι· διὰ δὲ τῆς πράξεως, εἰς ἀρετὴν· διὰ δὲ τῆς ἀρετῆς εἰς τὴν πίστιν, τὴν ὄντως βεβαίαν καὶ ἀπτωτον τῶν θεῶν πληροφορίαν· ἣν πρώτην ἔχων δυνάμει κατὰ τὴν φρόνησιν ὁ λόγος, ὕστερον ἐνεργεῖ κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐπιδεικνυται, διὰ τὴν ἐπ' ἔργων ²³ φανέρωσιν. **II** γὰρ χωρὶς ἔργων πίστις νεκρὸν ²⁴ τι, καθὼς γέγραπται· πᾶν θὲ νεκρὸν καὶ ἀνενέργητον, οὐκ ἂν ποτὲ τις εὖ φρονῶν τοῖς καλοῖς ²⁵ εἶναι θαρσύνειν εἰπεῖν ἐνἀριθμον. Διὰ δὲ τῆς πίστεως εἰς τὸ ἀγαθόν, περὶ ὃ δέχεται τέλος, παυόμενος τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν ὁ λόγος, περιγραφόμενός αὐτοῦ τῆς τε δυνάμεως καὶ τῆς ἕξεως καὶ τῆς ἐνεργείας.

Λόγου γὰρ ἔφασκεν ²⁶ εἶναι δύνάμιν τὴν φρόνησιν· καὶ αὐτὸν εἶναι δυνάμει τὸν λόγον, φρόνησιν· ἕξιν δὲ, τὴν πράξιν· ἐνέργειαν δὲ, τὴν ἀρετὴν· τὴν οὖν πίστιν φρονήσεως τε καὶ πράξεως καὶ ἀρετῆς, ἣν δυνάμει, ἕξεως τε καὶ ἐνεργείας ἐνδιάθετον πῆξιν καὶ ἀναλλοίωτον· ἧς πέρας ἔσχατόν ἐστι τὸ ἀγαθόν, περὶ ὃ καταλήγων τῆς κινήσεως ὁ λόγος παύεται. Θεὸς γὰρ ἐστὶ τὸ ἀγαθόν, ᾧ πέφυκε πᾶσα καὶ παντὸς λόγου περατούσθαι δύναμις. Πῶς δὲ καὶ τίνα τρόπον τούτων ἕκαστον κατορθοῦται, καὶ εἰς ἐνέργειαν ἄγεται· καὶ τίνα τούτων ἐκάστῳ ἠναντιώται, ἢ προσφκείωται, καὶ ἐπὶ πόσον, διαιρεῖν τε καὶ λέγειν, οὐ τῆς παρουσίας ἐστὶν ὑποθέσεως· πλὴν τοῦ, ὅσον γινώσκω, ὅτι πᾶσα ψυχὴ ἠνίκα διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῆς οἰκείας φιλοπονίας καὶ σπουδῆς ἀλλήλοις ταῦτα συνάψαι τε καὶ ἰστοργῆσαι δυναθῆ· τὸν λόγον φημι τῷ νῷ, καὶ τῇ σοφίᾳ τὴν φρόνησιν, καὶ τῇ θεωρίᾳ τὴν πράξιν, καὶ τῇ γνώσει τὴν ἀρετὴν, καὶ τῇ ἀλήστῳ γνώσει τὴν πίστιν, οὐδενὸς ἐλαττουμένου πρὸς τὸ ἕτερον ἢ πλεονάζοντος, πάσης αὐτοῖς περικοπίσεως ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως· καὶ, ἵνα συνελθὼν εἴπω, μονάδα τὴν ἐαυτῆς δεκάδα ποιῆσαι· τηνικαῦτα καὶ αὐτὴ τῷ Θεῷ

quam nulla infuscat oblivio, sapientiæ, contemplationis, scientiæ; sive potentiæ, habitus actusque eius operationis circa rem noscendam omni longe scientia superiore, quæ nunquam desinat, ac habitu sit, jugis motus agitationem, cuius terminus, veritas est, tanquam quæ perpetuo scienda objecta sit. Quod et jure admirationem habeat; quomodo quod nulla oblivione infuscaripotest, ac perpetuum est, circumscriptum desinat. An non utique ideo, quod Deus veritas illi terminus existat? Veritas namque Deus est, circa quem mens incessanter jugique motu agitata, nunquam cessare potest, nullum inveniens motus terminum, ubi nulla distantia ac spatium est. Admiranda enim divinæ

Similiter rationem prudentia motam ad actionem venire; per actionem ad virtutem, per virtutem ad fidem, firmam illam revera ac inoffensam divinorum certitudinem: quam primam ratio per prudentiam potentia habens, actu postea per virtutem ostendit, qua operibus manifestam facit. Nam *fides quæ sine operibus est, quid mortuum est*, uti scriptum est. Quidquid autem mortuum ac otiosum est, nemo unquam sanæ mentis inter ea quæ honesta sunt dixerit numerandum esse. Per fidem autem ad bonum, in quo ratio finem accipit, quiescens a suis operationibus, ejus nempe tum facultate tum habitu tumque operatione circumscriptis.

Rationis enim facultatem dicebat esse prudentiam; ipsamque rationem potentia prudentiam esse; habitum, actionem; operationem, virtutem; virtutem, fidem; fidem denique, prudentiæ, actionis, virtutis, sive potentiæ, habitus ac operationis, firmam animo, nullaque varietate nutantem constantiam, cuius ultimus finis bonum est; in quo omnis ac ejusque rationis vis suapte natura terminum accipit. Quomodo autem, ac qua ratione horum quodlibet prestetur reque ipsa efficiatur; ac quænam cuique horum adversentur, vel sint affinia, quantumque, cum dividere, tum pronuntiare, haud præsentis instituti est, excepto dumtaxat ut noverimus fore, ut omnis anima, cum per gratiam sancti Spiritus, suumque ipsa laborem ac diligentiam hæc alia aliis jungere potuerit ac conserere; rationem scilicet menti nectere, sapientiæ prudentiam, contemplationi actionem, scientiæ virtutem, jugi illi ac indelebili scientiæ fidem apponere; ita sane ut nihil horum præ altero deficiat, aut abundet, omni excessu atque defectu ab eis amputato, et, ut summa dicam, suam unitatem decadem fecerit; tunc quoque ipsa Deo

²⁶ Jac. II, 20.

VARIE LECTIONES.

²³ Fr. ἐπ' ἔργους. ²⁴ Fr. νεκρά. ²⁵ Nempe bonis perfectis et absolute. ²⁶ Fr. ἔφασκε δύνάμιν.

vero ac bono, unigue ac soli uniatur, pulchra praeclareque (quoad ejus fieri potest) illi similis, generalium quatuor virtutum complemento effecta: quae nimirum, divinam quae in anima est decadem significant, beatamque aliam mandatorum decadem continent. Quaternio enim, decas est potentia, ab unitate secundum progressum serie quadam **503** composita. Rursusque eadem, unitas est, per coitionem bonum monadice (id est singulari una ratione) continens, divinæque operationis simplicitatem ac indivisibilitatem in seipsa indivise divisam ostendens; quibus anima, quod proprium est, strenue ac constanter bonum tutando, quod alienum, fortiter ut malum rejecit; ut quae mente, probe ex ratione composita, polleat; sapientia, prudentia ornata; contemplatione, actione; scientia virtuti conjuncta; demumque perpetua illa ac indelebili fidelissima simulque invariabili scientia; ac velut quae causis, effecta; facultatibusque, operationes solerter conjunctas, Deo obtulerit; horumque præmio, simplicitatis effectricem deificationem retulerit.

Est enim ratio mentis operatio ac manifestatio, velut scilicet causæ effectus, sapientiæ prudentia, contemplationis actio, scientiæ virtus, jugisque illius ac indelebilis scientiæ fides; ex quibus illa animo reposita interiorque ad veritatem bonumque (nempe Deum) procreatur affectio; quam dicebat esse divinam scientiam, omnique errore vacantem notitiam et dilectionem et pacem; in quibus, ac per quas deificatio est: scientiam quidem Græce ἐπιστήμην, velut complementum ejus omnis notitiæ, quam de Deo ac divinis homines assequi valent, virtutumque inviolabilem complexionem: notitiam, Græce γνῶσιν, ut quae veritatem sincere inscendens, deitatis experimentum quantum satis sit, præbeat: dilectionem, ut quae tota secundum affectum, divinæ totius dulcedinis particeps existat; pacem denique, ut cui eadem atque Deo usu veniant, efficiatque ut et iis qui secundum ipsam meruerint affici, eadem ipsa eveniant. Siquidem enim deitas penitus immobilis est, ut cui nihil ulla ex parte molestiam faciat (quid enim ad illius speculam septumque vadat?), pax autem inconcussa est, ac immobilis firmitas: ad hæc vero et lætitia, quam nulla inturbet molestia; num et cuivis animæ divina usu veniunt, quae divinam eam pacem nancisci meruerit? quippe quae nedum vitii et ignorantiae, mendacique ac nequitiae, quae mala virtuti, scientiæ, veritati que ac bono contraria, innaturalibus animæ motibus ceu stolones quidam adnascuntur; sed jam ipsius quoque virtutis ac scientiæ, veritatisque ac bonitatis, quas ipsi novimus, (pace verbi dixerim) fines transgressa sit, ac supra quam **504** verissimo, perquamque optimo Dei cubili, juxta illius verissimam promissionem, arcana quadam ac ignota ratione insederit:

A ἄληθινῶ τε καὶ ἀγαθῶ, καὶ ἐνὶ καὶ μόνῳ ἐνωθήσεται· καλὴ τε καὶ μεγαλοπρεπής, καὶ αὐτῷ [κατὰ τὸ ἐφικτὸν] ἐμφερῆς γενομένη, τῇ συμπληρώσει τῶν τεσσάρων γενικῶν ἀρετῶν· τῶν δηλωτικῶν μὲν τῆς κατὰ ψυχὴν θείας δεκάδος, περιεκτικῶν δὲ τῆς ἄλλης τῶν ἐντολῶν μακαρίας δεκάδος. Δεκάς γὰρ δυνάμει ἐστὶν ἡ τετράς, ἀπὸ τῆς μονάδος εἰρημῶ κατὰ πρόοδον συντιθεμένη. Καὶ πάλιν μονὰς ἡ αὐτὴ, κατὰ σύνοδον τὸ ἀγαθὸν μοναδικῶς περιέχουσα, καὶ τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀμερῆς τῆς θείας ἐνεργείας, ἐφ' ἑαυτῆς ἀτμήτως μεμερισμένον δεικνύουσα· αἷς, τὸ μὲν οἰκεῖον εὐτόνως ἀπερεγχείρητον ἡ ψυχὴ διατήρησεν· τὸ δὲ ἀλλότριον ἀνδρικῶς ὡς πονηρὸν ἀπεβράβησεν· ὡς νοῦν εὐλογον ἔχουσα, καὶ σοφίαν ἐμφρονα, καὶ θεωρίαν ἐμπρακτον, καὶ γνῶσιν ἐνάρετον, καὶ τὴν ἐπ' αὐταῖς ἀληστον γνῶσιν, πιστοτάτην ὁμοῦ καὶ ἀμετάπτωτον· καὶ ὡς τοῖς αἰτίοις τὰ αἰτιατὰ, καὶ ταῖς δυνάμεσι τὰς ἐνεργείας σωφρόνως συνημμένας, Θεῷ προσκομίσασα· καὶ ἀντιλαβοῦσα τούτων τὴν ποιητικὴν τῆς ἀπλότητος θέωσιν.

C Ἐνέργεια γὰρ ἐστὶ καὶ φανέρωσις· τοῦ μὲν νοῦ, ὁ λόγος, ὡς αἰτίας αἰτιατόν· καὶ τῆς σοφίας ἡ φρόνησις, καὶ τῆς θεωρίας ἡ πρᾶξις, καὶ τῆς γνώσεως ἡ ἀρετὴ, καὶ τῆς ἀλήστου γνώσεως ἡ πίστις· ἐξ ὧν ἡ ἐνδιάθετος πρὸς τε τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ἀγαθόν, φημὶ δὲ τὸν Θεόν, σχέσις δημιουργεῖται· ἦν ἔφασκεν εἶναι θεῖαν ἐπιστήμην, καὶ γνῶσιν ἀπταιστον, καὶ ἀγάπην καὶ εἰρήνην, ἐν αἷς καὶ δι' ὧν ἡ θέωσις· τὴν μὲν [ἐπιστήμην] ὡς συμπλήρωσιν πάσης τῆς ἐφικτῆς ἀνθρώποις περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θεῶν γνώσεως, καὶ τῶν ἀρετῶν περιοχὴν ἀπταιστον· τὴν δὲ [γνώμην], ὡς ἐπιθᾶσαν γνησίως τῇ ἀληθείᾳ, καὶ πείραν τοῦ θεοῦ διαρκῆ παρεχομένην· τὴν δὲ [ἀγάπην] ὡς ὅλης τοῦ Θεοῦ κατὰ διάθεσιν, ὅλην μετέχουσαν τῆς τερπνότητος· τὴν δὲ [εἰρήνην], ὡς τὰ αὐτὰ τῷ Θεῷ πάσχουσαν, καὶ πάσχειν τοὺς κατ' αὐτὴν ἀξιοθέντας γενέσθαι παρασκευάζουσαν. Εἰ γὰρ τὸ θεῖον παντελῶς ἀκίνητον, ὡς τὸ διοχλοῦν καθ' ὅτιοῦν οὐκ ἔχον (Τί γὰρ καὶ τὸ φθάνον ἐστὶ τὴν ἐκείνου περιωπὴν;) τῇ δὲ εἰρήνῃ, σταθερότης ἐστὶν ἀκλόνητός τε καὶ ἀκίνητος· πρὸς δὲ, καὶ ἀνενόχλητος εὐφροσύνη· ἄρα τὰ θεῖα οὐ πάσχει²¹ καὶ πᾶσα ψυχὴ, ἡ τὴν θεῖαν καταξιώθεισα κομίσασθαι εἰρήνην; ὡς μὴ μόνον κακίας καὶ ἀγνωσίας, ψεύδους τε καὶ πονηρίας, τῶν τῇ ἀρετῇ καὶ γνώσει, τῇ τε ἀληθείᾳ καὶ τῷ ἀγαθῷ ἀντικειμένων κακιῶν, αἷ ταῖς παρὰ φύσιν τῆς ψυχῆς κινήσει παρυφίστανται· ἀλλ' ἤδη καὶ ἀρετῆς αὐτῆς καὶ γνώσεως, ἀληθείας τε αὐτῆς καὶ ἀγαθότητος τῶν ἡμῖν διεγνωσμένων τοὺς ὅρους, εἰ θέμις εἰπεῖν, ὑπερβᾶσα, καὶ τῇ ὑπεραληθεστάτῃ καὶ ὑπεραγάθῳ κοίτῃ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν ἀψεudesτάτην αὐτοῦ ἐπαγγελίαν, ἀρρήτως τε καὶ ἀγνώστως ἑαυτὴν κατευνάσασα· ὡς μηδὲν τῶν διοχλεῖν αὐτῇ πεφυκότων λοιπὸν ἔχουσα φθάνον αὐτῆς τὴν ἐν Θεῷ κρυφύτητα· καθ' ἣν μακαρίαν καὶ παν-

VARIAE LECTIONES.

²¹ Fr. ἄρα τὰ θεῖα πάσχει.

αγίαν κολίτην, τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο τῆς ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ἐνόητος μυστήριον ἐπιτελεῖται· δι' οὗ μία σὰρξ καὶ ἓν πνεῦμα, ὁ τε Θεὸς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ψυχὴν ²⁸, καὶ ἡ ψυχὴ πρὸς τὸν Θεὸν γενήσεται· ὡς πῶς σε ^{29,30}. Χριστὲ, θαυμάσω τῆς ἀγαθότητος, οὐ γὰρ ἀνομνήσαι φάναι τολμήσω, ὁ μήτε πρὸς τὸ θαυμάζειν ἀξίως ἀρκούσαν ἔχων τὴν δύναμιν· Ἔσονται γὰρ οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν· τὸ δὲ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος. Καὶ πάλιν· Ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστι.

existam: *Erunt enim duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo, et in Ecclesia*, inquit divinus Apostolus °. Et iterum: *Qui adhæret Deo, unus spiritus est* v.

Οὕτω γοῦν ἐνοειδῆ γενομένην ψυχὴν, καὶ πρὸς ἑαυτὴν καὶ τὸν Θεὸν συναχθεῖσαν, οὐκ ἔσται ὁ εἰς πολλὰ κατ' ἐπίνοιαν αὐτὴν ἔτι διαιρῶν λόγος, τῷ πρώτῳ καὶ μόνῳ καὶ ἐνὶ Λόγῳ τε καὶ Θεῷ κατεστημένην τὴν κεφαλὴν· ἐν ᾧ κατὰ μίαν ἀπερινόητον ἀπλότητα πάντες οἱ τῶν ὄντων λόγοι ἐνοειδῶς καὶ εἰσι καὶ ὑφ' ἐστῆκασιν, ὡς δημιουργῶ τῶν ὄντων καὶ ποιητῆ· ᾧ ἐνατενίζουσα, οὐκ ἐκτὸς αὐτῆς ὄντι, ἀλλ' ἐν ὅλῃ ὅλῳ, κατὰ ἀπλὴν προσβολὴν εἴσεται καὶ αὐτὴ τοὺς τῶν ἔντων λόγους καὶ τὰς αἰτίας, δι' οὗς τυχὸν πρὶν νυμφευθῆναι τῷ Λόγῳ καὶ Θεῷ ταῖς διαιρητικαῖς ὑπήγετο μεθόδοις· σωστικῶς τε δι' αὐτῶν καὶ ἐναρμονίως πρὸς αὐτὸν φερομένη, τὸν παντὸς λόγου καὶ πάσης αἰτίας περιεκτικόν τε καὶ ποιητήν.

Ἐπειδὴ ταῦτα τοίνυν τῆς ψυχῆς εἰσὶν, ὡς ἔφαμεν, κατὰ νοῦν μὲν ἐχούσης δυνάμει τὴν σοφίαν, ἐκ δὲ τῆς σοφίας τὴν θεωρίαν, ἐκ δὲ ταύτης τὴν γνώσιν· ἐκ δὲ τῆς γνώσεως τὴν ἀληστον γνώσιν· δι' ἧς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὡς πέρας καὶ τέλος οὔσαν τῶν κατὰ νοῦν ἀγαθῶν ἄγεται· κατὰ δὲ τὸν λόγον ἐχούσης τὴν φρόνησιν, ἐκ δὲ ταύτης τὴν πράξιν, ἐκ δὲ τῆς πράξεως τὴν ἀρετὴν, ἐκ δὲ ταύτης τὴν πίστιν, καθ' ἣν εἰς τὸ ἀγαθὸν ὡς τέλος μακάριον τῶν λογικῶν ἐνεργειῶν καταλήγει· δι' ὧν ἡ τῶν θεῶν ἐπιστήμη, κατὰ σύνοδον τῆς πρὸς ἀλλήλα τούτων ἐνώσεως, συλλέγεται· πρὸς ταῦτα πάντα σαφῶς ἀρμόζεται, κατὰ τὴν θεωρίαν εἰκαζομένη τῇ ψυχῇ ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία· τὰ μὲν κατὰ νοῦν πάντα καὶ ἐκ τοῦ νοῦ κατὰ πρόβον εἶναι δειχθέντα, διὰ τοῦ ἱερατείου σημαίνουσα· τὰ δὲ κατὰ τὸν λόγον καὶ ἐκ τοῦ λόγου κατὰ διαστολὴν εἶναι δειχθέντα, διὰ τοῦ ναοῦ σαφηνίζουσα· καὶ πάντα συνάγουσα πρὸς τὸ τελούμενον ἐπὶ τοῦ θεοῦ θυσιαστηρίου μυστήριον· ὑπερ διὰ τῶν κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἐπιτελουμένων ὁ δυνηθεὶς ἐμφρόνως καὶ σοφῶς μυθῆναι, Ἐκκλησίαν ὄντως Θεοῦ, καὶ θεῖαν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν κατεστήσατο· δι' ἣν ἰσως, καὶ ἧς ἡ χειροποίητος ἐκκλησία σοφῶς διὰ τῆς ἐν αὐτῇ τῶν θεῶν ποικιλίας

A sic nimirum comparata, ut eorum quæ sint perturbando, possintque molestiam facere, ejus in Deo secretum attingat nihil, ac assequatur; quo in beato ac sanctissimo cubili tremendum illud, ejus unitatis quæ mentis omnem cogitatum rationemque superat ac sermonem, mysterium peragitur; cujus gratia, una caro unusque spiritus, cum Deus cum Ecclesia (nempe anima) tum anima cum Deo efficietur. O quomodo tuam, Christe, bonitatem demirabor ac suspiciam! Non enim ausim dicere, *Laudabo*, qui neque ad digne admirandum satisque suspiciendum sufficiente instructus virtute

B Ubi igitur anima sic uniformis evaserit, ac secum ipsa, et cum Deo collecta fuerit, haud jam erit ratio, quæ subtili eam cogitatu in multa dividat; quippe cum prima solaque ac una illa ratione, Deoque coronatum caput habeat; in quo, per unam quæ cogitatum omnem superat, simplicitatem, omnes rerum rationes uniformiter tanquam in ipsarum auctore ac opifice, existunt consistuntque; in quem, qui non extra ipsam, sed in tota totus existat, simplici conatu ac intuitu intendens, ipsa quoque rerum rationes causasque intelliget, ob quas forte antequam Verbo ac Deo esset desponsa, divisionis via ac ratione pelliciebatur; ac quibus cum salute, numeroque ac concinne ad ipsum, qui omnem rationem, omnemque causam continet, auctorque harum existit, ferebatur.

C Quia igitur hæc, ut diximus, animæ sunt, quæ in mente potentia sapientiam habeat, exque sapientia contemplationem, atque ex illa scientiam; ex scientia denique indelebilem illam ac perpetuam scientiam, qua ad veritatem ducitur ut bonorum animi terminum ac finem; inque ratione prudentiam, atque ex illa actionem, ex actione virtutem, exque illa fidem; cujus munere in bono, tanquam beato sine operationum rationis desinit ac conquiescit; per quæ divinorum illa scientia ex horum inter se unionis concursu colligitur ac **505** paratur; ad hæc omnia aperte quadrabit secundum spiritalem intelligentiam animæ assimilata sancta Dei Ecclesia; quæ ea quæ in mente, exque mente secundum processum existere universa ostendimus, per sacrarium significet; quæ autem in ratione, exque ratione secundum distractionem esse monstrata sunt, per templum declaret; cunctaque penes mysterium quod in divino altari peragitur, colligat: quod quisquis ex iis quæ in Ecclesia celebrantur solerter ac sapienter doceri potuit, Dei revera Ecclesiam, divinamque suam ipse animam reddidit; in cujus forte gratiam, ac cujus symbolice exemplar manufacta ecclesia, per eorum

° Ephes. v, 52. P I Cor. vi, 17.

VARIÆ LECTIONES.

²⁸ Fr. ἐκκλησίαν ψυχὴν. ^{29,30} γραφ. καὶ σοῦ.

quæ in ea divina peraguntur, varietatem, sapien-
ter nobis, ut ad honestum Deumque duceret, tra-
dita est.

CAPUT VI.

*Quomodo, ac quam ratione etiam sacra Scriptura
homo dicatur.*

Scriptura homo mysticus. — Quemadmodum
autem anagogica, sensusque remotissimi contem-
platione, Ecclesiam dicebat esse hominem spi-
ritalem; hominem autem, mysticam Ecclesiam;
ita etiam universam uno complexu simulque
sumptam Scripturam, hominem esse aiebat;
quæ nimirum Vetus Testamentum, corpus ha-
beat; Novum autem, animam, spiritum et men-
tem. Ac rursus, totius Scripturæ sacræ, Veteris
pariter ac Novi Testamenti litteram ad historiam
spectantem corpus esse; sensum vero eorum quæ
conscripta sunt, ac scopum in quem ille collineat,
animam. His ego auditis, sic accuratam compara-
tionem summopere admiratus, eum qui pro meriti
ratione cuique dona congrue largitur, quantum
licuit per facultatem, laudavi. Sicut enim noster
nunc homo, ejus ratione quod oculis conspicuum
est, mortalis cum sit; ejus ratione quod non est
conspicuum, immortalis existit; sic quoque di-
vina Scriptura, quæ litteram quidem, quæ est
conspicua, transeuntem habeat, latentem vero in
littera spiritum qui nunquam esse desinat, veram
esse spiritalis illius sensus rationem ostendit. Ac
sicut hic noster homo, philosophia duce libidinis
cupiditatem ac appetitum sub imperio tenens,
carnem macerat et elanguidam facit; sic et Scri-
ptura sacra spiritaliter **506** intellecta, a se litte-
ram amputat ac circumcidit. Ait enim magnus
Apostolus: *Quantum noster homo, qui foris est, cor-
rumpitur; tantum is, qui intus est, renovatur de die
in diem* P. Id quoque de Scriptura sacra intelliga-
tur, ac dicatur, quæ moraliter homo consideratur.
Quo enim magis littera ab ea subducitur, eo abun-
dat spiritus; ac quantum temporanei cultus um-
bræ transeunt, tantum splendidissima lucidissima-
que ac quæ umbra careat, fidei veritas invadit;
secundum quam, ac in cujus gratiam principaliter
tum est, tum scripta est, vocaturque Scriptura,
spiritalis gratiæ munere menti impressa: quemad-
modum etiam qui in nobis est homo, propter
animam ratione ac mente præditam, primo maxime homo est, ac appellatur; per quam, ac cujus
causa imago est, ac similitudo Dei, qui ipsum creavit, atque a reliquis natura animantibus discre-
tus est, nullam eis affinem relationis vim, ac cum eis genuinam satis similitudinem habens.

CAPUT VII.

*Quomodo homo mundus dicatur, ac qua ratione
etiam homo mundus.*

Mundus homo mystice, et homo mundus. — *Mun-
dus visibilis mortuus tumque suscitandus.* —

P. II Cor. IV, 16.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

*Πῶς καὶ ποῖω τρόπῳ ἄνθρωπος λέγεται καὶ ἡ
ἅγια Γραφή.*

Ὡς περὶ δὲ τῆ κατὰ ἀναγωγὴν θεωρίᾳ τὴν Ἐκκλη-
σίαν ἔλεγεν ἄνθρωπον εἶναι πνευματικόν, μυστικὴν
δὲ Ἐκκλησίαν τὸν ἄνθρωπον· οὕτω δὲ καὶ τὴν ἁγίαν
πᾶσαν κατὰ συναίρεσιν Γραφήν, ἄνθρωπον ἔφασκεν
εἶναι· τὴν μὲν Παλαιὰν Διαθήκην, ἔχουσαν σῶμα·
ψυχὴν δὲ καὶ πνεῦμα καὶ νοῦν, τὴν Καινὴν. Καὶ
πάλιν, ὅλης τῆς ἁγίας Γραφῆς, Παλαιᾶς τε φημι
καὶ Νέας, τὸ καθ' ἱστορίαν γράμμα, σῶμα· τὸν δὲ
νοῦν τῶν γεγραμμένων, καὶ τὸν σκοπὸν, πρὸς ὃν ὁ
νοῦς ἀποτέτακται, ψυχὴν. Ὅπερ ἀκούσας ἐγὼ, μά-
λιστα τῆς εἰκασίας ἠγάσθην τὸ ἀκριβές, καὶ τὸν
κατ' ἀξίαν ἐκάστῳ διανέμοντα χαρίσματα, θεόντως
ἀνύμνησα κατὰ δύναμιν. Ὡς γὰρ θνητὸς ὁ καθ' ἡμᾶς
ἄνθρωπος, κατὰ τὸ φαινόμενον, κατὰ δὲ τὸ μὴ φαι-
νόμενον, ἀθάνατος· οὕτω καὶ ἡ ἅγια Γραφή, τὸ μὲν
φαινόμενον γράμμα, παρερχόμενον³¹ ἔχουσα· τὸ δὲ
κρυπτόμενον τῷ γράμματι πνεῦμα, μηδέποτε τοῦ
εἶναι παύμενον, ἀληθῆ τὸν λόγον τῆς θεωρίας, συν-
ίστησι. Καὶ ὡς περὶ οὗτος ὁ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος,
φιλοσοφία κρατῶν τῆς ἐμπαθοῦς ὀρέξεώς τε καὶ ὀρ-
μῆς, μαραίνει τὴν σάρκα· οὕτω καὶ ἡ ἅγια Γραφή
νοουμένη πνευματικῶς, τὸ γράμμα ἑαυτῆς περι-
τέμνει. Φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Ἀπόστολος, Ὅσον ὁ ἔσω
ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, τοσοῦτον ὁ ἔσω
ἀνακαινοῦται ἡμέρα καὶ ἡμέρα. Τοῦτο νοεῖσθω καὶ
λεγέσθω καὶ ἐπὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἀνθρώπου τρο-
πικῶς νοουμένης. Ὅσον γὰρ αὐτῆς τὸ γράμμα ὑπο-
χωρεῖ, τοσοῦτον τὸ πνεῦμα πλεονεκτεῖ· καὶ ὅσον αἰ-
σχία τῆς προσκαίρου λατρείας παρατρέχουσι, τοσοῦ-
τον ἡ ἀλήθεια τῆς πίστεως ἢ παμφαῆς τε καὶ ὀλο-
λαμπῆς καὶ ἄσκιος ἐπεισέρχεται· καθ' ἣν καὶ δι' ἣν
προηγούμενος καὶ ἔστι καὶ γέγραπται, καὶ Γραφή
λέγεται, τῷ νῷ διὰ χάριτος πνευματικῆς ἐγχαρatto-
μένη· ὡς περὶ καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, διὰ τὴν
ψυχὴν τὴν λογικὴν τε καὶ νοερὰν, προηγούμενος
ἄνθρωπος μάλιστα καὶ ἔστι καὶ λέγεται· καθ' ἣν
καὶ δι' ἣν εἰκῶν τε καὶ ὁμοιώσις ἔστι Θεοῦ, τοῦ
ποιήσαντος αὐτόν· καὶ τῶν λοιπῶν ζώων φυσικῶς
ἀποδιώρισταί, μηδεμίαν πρὸς αὐτὰ σχετικῆς δυνά-
μεως τὴν οἰανοῦν ἔμφασιν ἔχων.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

*Πῶς ὁ κόσμος ἄνθρωπος λέγεται· καὶ ποῖω
τρόπῳ καὶ ὁ ἄνθρωπος, κόσμος.*

Κατὰ ταύτην δὲ πάλιν εὐμιμήτως τὴν εἰκόνα, καὶ
τὸν κόσμον ὅλον τὸν ἐξ ὁρατῶν καὶ ἀορατῶν συνιστά-

VARIÆ LECTIONES.

³¹ παρερχόμενος: c. A.

μενον, ἄνθρωπον ὑπέβαλλεν εἶναι· καὶ κόσμον αὐ-
 θις, τὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπον· ψυχῆς
 γὰρ λόγον ἐπέχειν ἔλεγε, τὰ νοητὰ· ὡσπερ καὶ ἡ
 ψυχὴ, τῶν νοητῶν· καὶ σώματος τύπον³² ἐπέχειν
 τὰ αἰσθητὰ· ὡσπερ καὶ τῶν αἰσθητῶν τὸ σῶμα.
 Καὶ ψυχὴν μὲν εἶναι τῶν αἰσθητῶν, τὰ νοητὰ, σῶμα
 δὲ τῶν νοητῶν, τὰ αἰσθητὰ. Καὶ ὡς ψυχὴν ἐνοῦσαν
 σώματι, τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ τὸν νοητὸν εἶναι· καὶ
 τῷ νοητῷ τὸν αἰσθητὸν, ὡς σῶμα τῇ ψυχῇ συγχρο-
 τούμενον· καὶ ἓνα ἐξ ἀμφοῖν εἶναι κόσμον, ὡσπερ
 καὶ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπον ἓνα, μηδ' ἐτέ-
 ρου τούτων, τῶν ἀλλήλοις καθ' ἑνωσιν συμπεφυκό-
 των, θάτερον ἀρνούμενου καὶ ἀποπέμποντος, διὰ τὸν
 τοῦ συνδήσαντος νόμον· καθ' ἓν τῆς ἐνοποιουῦ δυνά-
 μεως ὁ λόγος ἐνέσπαρται³³, μὴ συγχωρῶν τὴν καθ'
 ὑπόστασιν ἐπὶ τῇ ἐνώσει ταυτότητα τούτων ἀγνοη-
 θῆναι, διὰ τὴν φυσικὴν ἑτερότητα· μηδ' εἶναι δυνα-
 τωτέραν πρὸς διάστασιν τε καὶ μερισμὸν τὴν ἕκα-
 στον τούτων ἑαυτῷ περιγράφουσαν ἰδιότητα, τῆς
 μυστικῶς καθ' ἑνωσιν αὐτοῖς ἐγθεθείσης φιλικῆς
 συγγενείας, ἀποφανθῆναι· καθ' ἣν, ὁ καθ' ὅλου καὶ
 εἰς τρόπον τῆς ἐν ὅλοις ἀφανοῦς καὶ ἀγνώστου παρ-
 ουσίας τῆς τῶν ὄντων συνεκτικῆς αἰτίας ποικίλως
 πᾶσιν ἐνοπάρχων, καὶ καθ' ἑαυτὰ καὶ ἐν ἀλλήλοις τὰ
 ὅλα συνίστησιν ἄφυρτα καὶ ἀδιαίρετα· καὶ ἀλλήλων
 μᾶλλον, ἢ ἑαυτῶν κατὰ τὴν ἐνοποιὸν σχέσιν, ὄντα,
 παρίστανται· μέχρις οὗ λύσαι πραστῆ τῷ συνδήσαντι,
 μείζονος ἕνεκα καὶ μυστικωτέρας οἰκονομίας, κατὰ
 τὸν καιρὸν τῆς ἐλπίζομένης καθολικῆς συντελείας·
 καθ' ἣν καὶ ὁ κόσμος, ὡς ἄνθρωπος, τῶν φαινομέ-
 νων³⁴ τεθνήσκειται, καὶ πάλιν ἀναστήσεται νέος ἐκ

γεγηρακότος, κατὰ τὴν παραυτίκα, προσδοκωμένην
 ἀνάστασιν· ἡνίκα καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, ὡς μέ-
 ρος τῷ ὅλῳ, καὶ μικρὸς³⁵ τῷ μεγάλῳ, συναναστήσεται
 κόσμῳ, τὴν πρὸς τὸ μηκέτι δύνασθαι φθειρεσθαι κομι-
 σάμενος δυνάμιν· ὅταν ἐμφερῆ τῇ τε ψυχῇ τὸ σῶμα,
 καὶ τοῖς νοητοῖς τὰ αἰσθητὰ, κατ' εὐπρέπειαν καὶ
 δόξαν γενήσεται, μιᾶς ὅλοις κατ' ἐναργῆ τε καὶ ἐν-
 εργῶν³⁶ παρουσίαν, ἀναλόγως ἐκάστῳ θείας ἐπιφαι-
 νομένης δυνάμεως, καὶ δι' ἑαυτῆς τὸν τῆς ἐνώσεως
 ἄλυτον εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας συντηρούσης δεσμὸν.
 ceps interitui noxæque corruptionis existat obnoxius; quando tum corpus animæ, tum sensilia
 intellectilibus, decoris partibus ac claritatis quam simillima efficientur, una in universis per eviden-
 tem ac efficacem præsentiam, pro cuiusque modulo ac captu, elucente divina potentia, suaque ipsius
 vi insolubile unitionis vinculum conservante in sæcula infinita.

Εἰ τις οὖν βούλεται καὶ βίον καὶ λόγον θεοφιλῆ καὶ
 θεάρεστον ἔχειν, τῶν τριῶν τούτων ἀνθρώπων· τοῦ
 κόσμου τέ φημι, καὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς, καὶ τοῦ
 καθ' ἡμᾶς, τὰ κρείττω περὶ πολλοῦ ποιείτω καὶ τι-
 μιώτερα. Ψυχῆς μὲν, ὅση δυνάμεις ἐπιμελείσθω τῆς
 ἀθανάτου καὶ θείας καὶ θεοποιηθησομένης ἐξ ἀρετῶν·
 καὶ σαρκὸς καταφρονείτω τῆς ὑποκειμένης φθορᾶ
 καὶ θανάτῳ, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἀμελούμενον ρυπῶσαι

A Juxta eandem rursus scita imitatione similitudi-
 nem, cum universum mundum, iis ex rebus quæ
 in aspectum cadunt, et quæ non cadunt, constitu-
 tum, hominem esse subjungebat; tum rursus
 hominem ex anima ac corpore constantem. mun-
 dum. Intellectilia enim, animæ rationem præferre;
 uti et animam, intellectilium: atque ea quæ in
 sensum cadunt, corporis præferre typum; ut et
 corpus, eorum quæ in sensum cadunt. Atque
 intellectilia quidem esse sensilium animam; sen-
 silia vero, corpus intellectilium. Denique mundum
 intelligibilem mundo huic sensili sic inesse, velut
 anima est in corpore; sensilemque intelligibili,
 tanquam corpus instructum anima: unumque ex
 ambobus exstare mundum, sicut etiam ex anima

B et corpore unus existit homo, neutro ex his, quæ
 per unitionem alterum alteri conjuncta sunt ac
 coaluerunt, alterum inficiente ac repudiante, ob
 illius qui devinxit, legem; qua, virtutis unificæ
 inspersa ratio est, non sinens, ut horum subsi-
 stendi ratione in unitione identitas in obscurum
 eat ob distinctionem naturalem; neque ut pro-
 prietas, 507 horum quodque sibi ipsum defi-
 niens, plus valere ad divisionem inque partes
 scissionem affirmans, quam amica mystice eis per
 unitionem indita cognatio ac affinitas; qua, uni-
 versalis unusque obscuræ atque ignotæ in uni-
 versis præsentia modus causæ rerum conservatri-
 cis varie in omnibus existens, cum ipsa per se
 tota, tum inter se inconfusa indivisaque constituit;

C magisque aliorum invicem, quam sua ipsorum per
 unificam illam habitudinem esse ostendit; donec
 illi ipsi qui devinxit, solvere visum fuerit, maio-
 ris abstrusiorisque providentiæ ac consilii gratia,
 quo tempore universalis illa consummatio fore
 exspectatur; quando et mundus hic rerum aspe-
 ctabilium more hominis morietur, rursusque novus
 ex veterato resurget, in resurrectione quam mox
 deinceps futuram speramus: quando item noster
 homo, velut pars cum toto, parvus mundus cum
 magno suscitabitur, id consecutus, ut nihil deinceps
 futuram speramus: quando item noster
 homo, velut pars cum toto, parvus mundus cum
 magno suscitabitur, id consecutus, ut nihil deinceps

D Si quis igitur triam, quos diximus, hominum
 (mundi scilicet, Scripturæ sacræ, nostrique hujus
 hominis) vitam ac rationem piis institutam mori-
 bus, ac Deo gratam habere velit, quæ sunt potiora
 ac nobiliora plurimi faciat. Animæ quidem, quan-
 tum per facultatem licuerit, curam agat, quæ im-
 mortalis atque divina, virtutumque ope deitate
 donanda sit; carnem autem spernat, quæ sit inte-

VARIÆ LECTIONES.

³² τύπον c. A. et Fr. ³³ ἔσπαρται c. A. Fr. Περὶ ὑποστάσεως δόγμα ἀξιοσένητον, καὶ περὶ τῆς τοῦ
 κόσμου συντελείας, καὶ ὅτι τῆς ἐνοποιουῦ δυνάμεως ὁ λόγος πᾶσιν ἐνέσπαρται. *Digna qua observetur, de
 hypostasi seu persona doctrina: et de mundi consummatione; quodque unifica virtutis ratio cunctis inspersa
 est.* ³⁴ Fr. τῷ φαινομένῳ. ³⁵ Homo parvus mundus, nec nisi errore in Gregorio et interpretibus, ma-
 gnus. ³⁶ Fr. ἐνεργῆτε καὶ ἔργοι.

ritioni mortique obnoxia, atque neglectam animæ dignitatem maculare valeat: *Corruptibile enim corpus, inquit, aggravat animam, et deprimit terrenum tabernaculum mentem multiplici cura anxiam* 9. Et iterum: *Caro concupiscit adversus spiritum; spiritus autem adversus carnem* 10. Rursumque: *Qui seminat in carne sua, de carne metet corruptionem* 11. **508** *Mente vero cum incorporeis ac intelligentibus cogitando certamen ineat, dimissis iis quæ sunt præsentia, ac quæ videntur: Quæ enim videntur, inquit, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna* 12; in quibus nimirum præ habitus pacis multitudine Deus requiescit. **508** Denique ad Spiritum sanctum sagaci Scripturæ sacræ meditatione superata littera, sapienter emergat; in quo existit bonorum plenitudo, suntque thesauri sapientiæ ac scientiæ absconditi 13; in quibus si quis versari dignus videbitur, Deum ipsum inveniet in cordis tabulis exaratum, per Spiritus gratiam revelata facie velut in speculo 14, amoto litteræ velamine, Dei gloriam contemplans.

CAPUT VIII.

Quorum symbola sicut, tum primus sancta synaxeos introitus, tum quæ post ipsum peraguntur.

Post brevem earum, quæ a beato sene dictæ sunt in sanctam Ecclesiam contemplationum abstrusiorumque sensuum expositionem, accingit se jam, proceditque oratio, ut majori compendio etiam ea, quæ ad sanctam Ecclesiæ synaxim spectant, C eloquatur. Primum igitur pontificis in ecclesiam introitum, cum sancta synaxis celebranda sit, primi ejus adventus, quo Filius Dei ac Salvator noster Christus per carnem in mundum istum intravit, typum præferre docebat ac imaginem; vi cujus, corruptioni deditum humanum genus, sponteque morti, peccati noxa venditum, ac diaboli tyrannide oppressum, liberans ac redimens; omni, quo illud tenebatur, exsoluto debito, tanquam ejus reus esset, qui nullius reus, atque ab omni immunitis peccato erat, iterum ad regni, quod a principio erat, claritatem rediit, ubi se ipse redemptionis pretium dedisset ac commutationem, proque exitiosis nostris passionibus, vivificam passionem suam, medicabile remedium, et quo mundi totius D salus paretur, rependisset. A quo deinceps adventu, ejus in cælos ac supercælestem thronum ascensus postliminioque restitutio, per ingressum pontificis in sacrarium, ac quo sedem sacerdotalem inscendit, symbolice figuratur.

509 CAPUT IX.

Quidnam populi quoque in sanctam ecclesiam ingressus significet.

Populi autem una cum antistite in ecclesiam ingressum, quod infideles ab ignorantia ac errore

9 Sap. ix, 15. 10 Galat. v, 17. 11 Galat. vi, 8. 12 II Cor. iv, 18. 13 Coloss. ii, 3. 14 II Cor. iii, 18.

VARIAE LECTIONES.

15 πραθεῖσαν c. A et Fr.

A δυναμένης ἀξίωμα. Φθαρτὸν γὰρ σῶμα, φησὶ, βαρύνει ψυχὴν, καὶ βρῖθει τὸ γεῶδες σκῆνος τοῦ πολυφρόντιδα. Καὶ πάλιν, Ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος· τὸ δὲ πνεῦμα, κατὰ τῆς σαρκός. Καὶ αὖθις, Ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ἑαυτοῦ, ἐκ τῆς σαρκός θερίσει φθορὰν. Πρὸς δὲ τὰς ἀσωμάτων καὶ νοερὰς δυνάμεις κατὰ νοῦν διὰ νοήσεως κινήσάτω τὴν ἄμιλλαν, ἀφείς τὰ παρόντα καὶ βλεπόμενα· τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, φησὶ· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια· αἷς διὰ τὸ πλήθος τῆς κατ' εἰρήνην ἕξεως ὁ Θεὸς ἐναναπαύεται. Καὶ πρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δι' ἐμφρονος μελέτης τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὑπερβάς τὸ γράμμα, σωφρόνως ἀναφερέσθω· ἐν ᾧ τὸ πλήρωμα ὑπάρχει τῶν ἀγαθῶν, καὶ οἱ θησαυροὶ τῆς γνώσεως καὶ τῆς σοφίας ἀπόκρυφοί· B ὧν εἴ τις ἐντὸς ἀξίως γενέσθαι φανήσεται, τὸν Θεὸν αὐτὸν εὐρήσει ταῖς πλαξὶ τῆς καρδίας ἐγγεγραμμένον διὰ τῆς ἐν πνεύματι χάριτος, ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἐνοπτριζόμενος τῇ περιαιρέσει τοῦ κατὰ γράμμα καλύμματος.

ΚΕΦΑΛ. Π'.

Τίτων εἰσὶ σύμβολα, ἢ τε πρώτη τῆς ἁγίας συναξέως εἰσοδος, καὶ τὰ μετ' αὐτὴν τελούμενα.

Ἦκει δὲ λοιπὸν ὁ λόγος ἡμῖν, μετὰ τὴν σύντομον ἐκθεσιν τῶν εἰρημένων περὶ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας θεωριῶν παρὰ τοῦ μακαρίου γέροντος, συντομιωτέραν καὶ τὴν περὶ τῆς ἁγίας τῆς Ἐκκλησίας συναξέως διήγησιν, ὡς οἶόν τε, ποιησόμενος. Τὴν μὲν οὖν πρώτην εἰς τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν τοῦ ἀρχιερέως κατὰ τὴν ἱερὰν σύναξιν εἰσοδον, τῆς πρώτης τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ διὰ σαρκὸς εἰς τὸν κόσμον τοῦτον παρουσίας τύπον καὶ εἰκόνα φέρειν, ἐδίδασκε· δι' ἧς τὴν δουλωθεῖσαν τῇ φθορᾷ καὶ παθοῦσαν 15 ὑφ' ἑαυτῆς τῷ θανάτῳ διὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ βασιλευομένην τυραννικῶς ὑπὸ τοῦ διαβόλου τῶν ἀνθρώπων φύσιν ἐλευθερώσας τε καὶ λυτρωσάμενος· πάσαν τὴν ὑπὲρ αὐτῆς ὀφειλὴν, ὡς ὑπεύθυνος ἀποδοὺς ὁ ἀνεύθυνος καὶ ἀναμάρτητος, πάλιν πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπανήγαγε τῆς βασιλείας χάριν, ἑαυτὸν λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν δοὺς καὶ ἀντάλλαγμα· καὶ τῶν ἡμετέρων φθοροποιῶν παθημάτων τὸ ζωοποιὸν αὐτῷ πάθος ἀντιδοὺς, παιώνιον ἄκος καὶ παντὸς τοῦ κόσμου σωτήριον· μεθ' ἣν παρουσίαν, ἢ εἰς οὐρανοῦς αὐτοῦ καὶ τὸν ὑπερουράνιον θρόνον ἀνάβασίς τε καὶ ἀποκατάστασις συμβολικῶς τυποῦται, διὰ τῆς ἐν τῷ ἱερατικῷ τοῦ ἀρχιερέως εἰσοδου, καὶ τῆς εἰς τὸν θρόνον τὸν ἱερατικὸν ἀναβάσεως.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Τίτος ἔχει δῆλωσιν καὶ ἡ τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν εἰσοδος.

Τὴν δὲ τοῦ λαοῦ σὺν τῷ ἱεράρχῃ γενομένην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσοδον, τὴν ἐξ ἀγνοίας καὶ πλάνης

εἰς ἐπίγνωσιν Θεοῦ ἐπιστροφὴν τῶν ἀπίστων, καὶ τὴν ἀπὸ κακίας καὶ ἀγνωσίας εἰς ἀρετὴν καὶ γνῶσιν, μετάθεσιν τῶν πιστῶν σημαίνει, ὁ μακάριος ἔλεγε γέρων. Οὐ γὰρ μόνον τὴν ἐπὶ τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἐπιστροφὴν τῶν ἀπίστων ἢ εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσοδος παραδηλοῖ· ἀλλὰ καὶ ἐκάστου ἡμῶν τῶν πιστευόντων μὲν, ἀθετούντων δὲ τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου δι' ἀγωγῆς ἀκολάστου καὶ ἀσχήμονος βίου, τὴν διὰ μετανοίας διόρθωσιν. Πᾶς γὰρ ἄνθρωπος, εἴτε φονεὺς, εἴτε μοιχὸς, εἴτε κλέπτης, εἴτε ὑπερήφανος, εἴτε ἀλαζών, ἢ ὑβριστὴς, ἢ πλεονέκτης, ἢ φιλάργυρος, ἢ κατάλαλος, ἢ μνησίκακος, ἢ πρὸς θυμὸν καὶ ὀργὴν εὐάγωγος, ἢ λοιδόρος, ἢ συκοφάντης, ἢ ψίθυρος, ἢ φθόνῳ εὐχείρωτος, ἢ μέθυσος· καὶ ἀπλῶς, ἵνα μὴ πάντα τὰ τῆς κακίας εἶδη ἀπαριθμούμενος μηκύνῃ τὸν λόγον, ὅστις ὑφ' οἰασδῆποτε κακίας ἐνεχόμενος, ἐπὶ τοῦ ἐχουσίως κατ' ἐπιτήδευσιν ἐνέχεσθαι καὶ ἐνεργεῖν κατὰ πρόθεσιν παύσοιτο, καὶ μεταβαλοῖ τὸν βίον ἐπὶ τὸ κρεῖττον, τῆς κακίας τὴν ἀρετὴν ἀνθαιρούμενος· ὁ τοιοῦτος κυρίως τε καὶ ἀληθῶς Χριστῶ τῷ Θεῷ καὶ ἀρχιερεῖ νοείσθω τε καὶ λεγέσθω συνεισέναι εἰς τὴν ἀρετὴν, Ἐκκλησίαν τροπικῶς νοουμένην.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Τίνων εἰσὶ σύμβολον τὰ θεῖα ἀναγνώσματα.

Τὰς δὲ θείας τῶν πανιέρων βιβλίων ἀναγνώσεις, τὰς θείας καὶ μακαρίας τοῦ παναγίου Θεοῦ βουλήσεις³⁸ τε καὶ βουλάς ὑπεμφαίνουσιν, ἔλεγεν ὁ διδάκταλος· δι' ὧν τὰς ὑποθήκας τῶν πρακτέων, ἀναλόγως ἕκαστος ἡμῶν, κατὰ τὴν ὑποῦσαν αὐτῷ δύναμιν, λαμβάνομεν· καὶ τοὺς τῶν θείων καὶ μακαρίων ἀγώνων νόμους μανθάνομεν· καθ' οὓς νομίμως ἀθλοῦντες, τῶν ἀξιολύκων τῆς Χριστοῦ βασιλείας ἀξιούμεθα στεφάνων.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Τίνος ἐστὶ σύμβολον³⁹ τὰ θεῖα ᾄσματα.

Τὴν δὲ πνευματικὴν τῶν θείων ᾄσματων τερπνότητα, τὴν ἐμφαντικὴν δηλοῦν ἔφασκε, τῶν θείων ἡδονῆν ἀγαθῶν· τὴν τὰς ψυχὰς πρὸς μὲν τὸν ἀκήρατον τοῦ Θεοῦ καὶ μακάριον ἀνακινούσαν ἔρωτα· πρὸς δὲ τὸ μῖσος τῆς ἀμαρτίας πλεον ἐγείρουσαν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Τι σημαίνουσιν αἱ τῆς εἰρήνης προσφωνήσεις.

Διὰ δὲ τῶν γινομένων ἐνδοθεν ἐκ τοῦ ἱερατείου κελεύσει τοῦ ἀρχιερέως, ἐφ' ἐκάστῳ ἀναγνώσματι τῆς εἰρήνης ὑποφωνήσεων· τὰς διὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων διακομιζόμενας θείας ἀποδοχὰς δηλοῦσθαι, ὁ σοφὸς διωρίζετο· δι' ὧν ὁ Θεὸς ὀρίζει τῶν νομίμως ὑπὲρ τῆς ἀληθείας πρὸς τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις ἀθλούντων τοὺς ἀγῶνας, τὰς ἀοράτους συμπλοχὰς

A convertuntur; quodque fideles a pravitate ac inscitia ad virtutem ac scientiam traducuntur, beatus ille senex significare aiebat. Nedum enim infidelium ad verum solumque Deum, conversionem significat ille in ecclesiam ingressus; sed et nostrum cujusque, qui credimus quidem, alboque fidelium nomen dedimus, sed morum lascivia turpique vita Dominica violamus mandata, ac facimus irrita, pœnitentiæ laboribus institutam emendationem. Omnis enim sive homicida, sive adulter, sive fur, sive superbus, sive arrogans, aut contumeliosus, aut alieni appetitor, aut avarus, aut detractor, aut injuriarum memor, aut iracundus, aut convitiator, aut calumniator, aut susurro, aut quem invidia facile superet, aut ebriosus; vel, ut semel dicam (ne cuncta vitiorum genera enumerans prolixior sim), quisquis ullo vitio tenebatur, postquam sponte sua consulto his amplius teneri, ac voluntate operari desierit, vitiique loco virtutem præoptans meliori fruge vitam mutaverit; is proprie ac vere cum Christo Deo ac pontifice, in virtutem, quæ morali intelligentia Ecclesia est, simul introisse intelligatur atque dicatur.

CAPUT X.

Quorumnam divinæ lectiones sint symbola.

Divinas autem sacratissimorum librorum lectiones, divinas beatasque sanctissimi Dei voluntates ac consilia subinnuere, aiebat magister; ex quibus agendorum documenta ac præcepta, pro suo quisque captu, ac ejus quæ inest facultatis vi, accipimus; divinorumque ac beatorum certaminum leges discimus, pro quarum ratione legitime certantes, condignas Christi regno victrices coronas consequimur.

510 CAPUT XI.

Quorum symbolum sint divina cantica.

Spiritalem autem divinorum canticorum suavitatem significare aiebat, voluptatem bonorum divinorum sensum, vimque exprimentem; quæ animos quidem ad perfectum beatumque Dei amorem commoveat, inque odium peccati magis excitet.

CAPUT XII.

Quid significant pacis acclamationes.

Per pacis autem acclamationes, quæ intus e sacrario in unaquaque lectione antistitis jussu fiunt, eas quæ per sanctos angelos deferuntur divinas laudes, favoresque significari, vir ille sapiens statuebat; quibus Deus eorum qui legitime pro veritate contra adversarias potestates lucta defunguntur, certamina finit, invisibiles congressiones dis-

VARIE LECTIONES.

³⁸ A marg. Βούλησις ἐστὶν ὁραξίς φανταστικὴ τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν· ἢ ποία φυσικὴ θέλησις. Fr. Βουλὴ ἡγούν βούλευσις ἐστὶν ὁραξίς ζητητικὴ περὶ τι τῶν ἐφ' ἡμῖν πρακτῶν γινομένη. Τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑπὲρ ταῦτα πάντα· καὶ βούλησις καὶ θέλησις καὶ βουλὴ· καὶ ὅσα ἄλλα ἐπὶ Θεοῦ κατοφάσκεται.

³⁹ Τίνων εἰσὶ σύμβολα c. A. Τίνων ἐστὶ. Fr.

solvens, pacemque tribuens in destructione corporis peccati²; ac laborum virtutis causa susceptorum præmio, imperturbationis summæque tranquillitatis munus sanctis impartiens; quo scilicet dimissionem a pugnae illo onere consecuti, ad spiritalem culturam (virtutum scilicet operationem) animi vires transferant; quarum vi ac conatu nequissimorum dæmonum agmina profligarunt, Deo illis ac Verbo duce, acerbisque ac a quibus nemo se facile expediat, dissipante diaboli machinas.

CAPUT XIII.

Cujusnam in unoquoque proprie signum sit, sancti Evangelii lectio, et quæ eam consequuntur mystica.

Unde statim iis expletis, divinam sancti Evangelii lectionem sacra sanctæ Ecclesiæ constitutio fieri statuit; quæ proprie desudandos verbi causa ac prædicationis labores, ærumnasque ferendas, studiosos informet: postquam sapientis ille contemplationis Sermo velut Pontifex illis e cælo adveniens, carnis eis, velut mundum quemdam qui sensu percipiatur, sensum contrahit ac **511** prudentiam; cogitationes adhuc humi vergentes, proclivioresque submovens, ac inde ad intelligibilem rationum pariter rerumque conspectum, portarum occlusionem ac sanctorum mysteriorum ingressu illos provehens, qui jam clausis sensibus, carne mundoque excesserint, arcana docet; osculo **C** jam, cum ipsos secum, tum cum eo collectos, unamque pro multis in eos collatis beneficiis vicem offerentes, gratiarum actionis pro salute sua, animi candore, confessionem; ejus divinum fidei Symbolum subobscurum signum, ac quasi ænigmatem, existit. Tum angelicis cælibus per Trisagium canticum consortos, eademque ac illi scientia sanctificantis theologiæ donatos, Deo ac Patri adducit; Spiritu adoptionem adeptos per preceationem, qua Deum Patrem vocare digni habiti sunt. Indeque rursus, tanquam jam omnibus, quæ in rebus sunt, rationibus scientiæ munere superatis, ad ignotam ignota ratione, per illud: *Unus sanctus*, et quæ sequuntur, unitatem ducit, gratiæ unitos munere, ejusque commercio, indivisa (quoad fieri potest) **D** identitate, ei similes effectos.

CAPUT XIV.

Cujusnam generali significatione, divina sancti Evangelii lectio sit symbolum.

Ejectio catechumenorum, ac reliquorum profanorum.
—Generaliter autem mundi hujus consummationem subobscurum significat. Post divinam enim sancti Evangelii lectionem, tum pontifex de sede descen-

² Rom. vi, 6.

VARIAE LECTIONES.

⁶⁰ Fr. δυσίλυτα. ⁶¹ Fr. marg. Τὸ ἰδικῶς μὲν, πρὸς τὸ, γενικῶς δὲ· τὰ δὲ ἄλλα διὰ μέσου λεχθέντα, τῶν μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον εἶσι θεωρήματα. *Illud, proprie, ad illud refertur, generaliter; reliqua intercepta considerationes sunt eorum rituum qui sequuntur ab Evangelio.* ⁶² Schol. cod. A., ὡς κατηγουμένους αὐτῶν, velut eorum catechumenos, ad quorum scilicet ejectionem lecto Evangelio hæc spectant. ⁶³ Fr. ὁρωθέντας

διαλύων, καὶ εἰρήνην διδοὺς ἐν τῇ καταργήσει τοῦ σώματος τῆς ἀμαρτίας, καὶ τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς πόνων τῆς ἀπαθείας τὴν χάριν τοῖς ἀγίοις ἀντιδιδούς· ἵνα τοῦ πολεμεῖν ἀφέμενοι, πρὸς γεωργίαν πνευματικὴν, εἴτουν ἀρετῶν ἐργασίαν, τὰς τῆς ψυχῆς μετασκευάσωσι δυνάμεις· δι' ὧν τὰ στίφη τῶν πονηρῶν πνευμάτων διέλυσαν, στρατηγούντος αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου, καὶ τὰ πικρὰ τοῦ διαβόλου καὶ δύσφυκτα ⁶⁰ μηχανήματα διασκεδάζοντος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Τίνος ἰδικῶς ἐπὶ τοῦ καθ' ἕναστον σύμβολόν ἐστιν ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἀγίου Εὐαγγελίου, καὶ τὰ μετ' αὐτὴν μυστικά.

Ὅθεν εὐθὺς μετὰ ταύτας, τὴν θείαν τοῦ ἀγίου Εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν, ἡ τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας ἱερὰ διάταξις ἐνομοθέτησε γίνεσθαι· ἰδικῶς ⁶¹ μὲν τὴν ὑπὲρ τοῦ λόγου τοῖς σπουδαίοις κακοπάθειαν εἰσηγουμένην· μεθ' ἣν ὁ τῆς γνωστικῆς θεωρίας ὡσπερ Ἀρχιερεὺς οὐρανόθεν ἐπιδημῶν αὐτοῖς Λόγος, τῆς σαρκὸς αὐτοῖς ὡσπερ τινὰ κόσμον αἰσθητὸν συστέλλει τὸ φρόνημα· τοὺς ἔτι πρὸς γῆν κατανεύοντας λογισμοὺς ἀπωθούμενος, καὶ πρὸς τὴν τῶν νοητῶν ἐποψίαν ἐντεῦθεν διὰ τῆς τῶν θυρῶν κλείσεως, καὶ τῆς εἰσόδου τῶν ἀγίων μυστηρίων, αὐτοὺς ἀγαγὼν ⁶², λόγων τε καὶ πραγμάτων, μύσαντας ἤδη τὰς αἰσθήσεις· καὶ ἔξω σαρκὸς καὶ κόσμου γεγεννημένους, τὰ ἀπόρρητα διδάσκει· συναχθέντας ἤδη διὰ τοῦ ἀσπασμοῦ πρὸς ἑαυτοὺς τε καὶ αὐτὸν, καὶ μόνην ἀντεισάγοντας αὐτῷ τῆς περὶ αὐτοὺς πολλῆς εὐεργεσίας, εὐγνωμόως, τὴν ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας εὐχαριστήριον ὁμολογίαν· ἣν τὸ θεῖον τῆς πίστεως αἰνίττεται σύμβολον. Εἶτα τοῖς ἀγγέλοις ἐναριθμούς αὐτοὺς καταστήσας διὰ τοῦ Τρισαγίου, καὶ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἐπιστήμην τῆς ἀγιαστικῆς θεολογίας αὐτοῖς χαρισάμενος, τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ προσάγει, υἱοθετηθέντας τῷ Πνεύματι διὰ τῆς προσευχῆς, δι' ἧς Πατέρα καλεῖν τὸν Θεὸν ἤξιώθησαν. Κάντεῦθεν πάλιν ὡσπερ ἐπιστημότως ἤδη τοὺς ἐν τοῖς οὔσι πάντας λόγους περάσαντας, πρὸς τὴν ἀγνωστον ἀγνώστως διὰ τοῦ, *Εἰς ἅγιος*, καὶ τῶν ἐξῆς, ἄγει μονάδα, τῇ χάριτι ἐνωθέντας ⁶³, καὶ κατὰ μέθεξιν πρὸς αὐτὴν ὁμοιωθέντας τῇ κατὰ δύναμιν ἀδιαιρέτῳ ταυτότητι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Τίνος ἐστὶ σύμβολον, καὶ τὸ γενικῶς σημαίνον, ἡ θεία τοῦ ἀγίου Εὐαγγελίου ἀνάγνωσις.

Γενικῶς δὲ τὴν τοῦ κόσμου τούτου συντέλειαν ὑποσημαίνουσιν. Μετὰ γὰρ τὴν θείαν τοῦ ἀγίου Εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν, ὁ τε ἀρχιερεὺς κάτεισι τοῦ θρόνου· καὶ ἡ τῶν κατηγουμένων, καὶ ἡ τῶν λοιπῶν

τῶν ἀναξίων τῆς θείας τῶν δειχόμενων μυστη-
ρίων θεωρίας, ἀπόλυσίς τε καὶ ἐκβολὴ διὰ τῶν λει-
τουργῶν γίγνεται· σημαίνουσα καὶ προτυποῦσα δι'
ἑαυτῆς τὴν ἀλήθειαν, ἧς εἰκὼν ὑπάρχει καὶ τύπος,
καὶ οἷον ἐν τούτοις βοῶσα, ὅτι μετὰ τὸ κηρυχθῆναι
τὸ Εὐαγγέλιον, καθὼς γέγραπται, τῆς βασιλείας ἐν
ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ, εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι,
τότε ἔξει τὸ τέλος· παραγινόμενου κατὰ τὴν δευτέ-
ραν αὐτοῦ παρουσίαν, ἐξ οὐρανῶν δηλαδὴ, μετὰ
δόξης πολλῆς τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ· Αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριος ἐν φωνῇ
ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται
ἀπ' οὐρανοῦ, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος· καὶ ποιῶν-
τος ἐκδίκησιν ἐν τοῖς ὑπενάντιοις, καὶ ἀφορίζοντος
διὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τῶν ἀπί-
στων, καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τοὺς ἀδίκους, καὶ τῶν
ἁγίων τοὺς ἐναγεῖς· καὶ ἀπλῶς, ἵνα συνελὼν εἶπω,
τῶν Πνεύματι Θεοῦ στοιχησάντων, τοὺς ὀπίσω σαρκῶς
πορευθέντας· καὶ ἐπ' αἰῶσι ἀπείροις τε καὶ
ἀτελευτήτοις, ὡς ἡ τῶν θείων λογίων ἀλήθειά φησι,
κατ' ἀξίαν τῶν βεβιωμένων ἐκάστην δικαίαν ἀποδι-
δόντος τὴν ἀμοιβήν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Τίνος σύμβολόν ἐστι ἡ κλεισίς τῶν θυρῶν τῆς
ἁγίας ἐκκλησίας, ἡ μετὰ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον
γιννομένη.

Ἡ δὲ μετὰ τὴν ἱερὰν ἀνάγνωσιν τοῦ ἁγίου Εὐαγ-
γελίου, καὶ τὴν ἐκβολὴν τῶν κατηχομένων γιν-
ομένη κλεισίς τῶν θυρῶν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκ-
κλησίας, τὴν τε τῶν ὑλικῶν δηλοῖ πάροδον, καὶ τὴν
γενησομένην μετὰ τὸν φοβερὸν ἐκεῖνον ἀφορισμὸν
καὶ τὴν φοβερωτέραν ψῆφον, εἰς τὸν νοητὸν κόσμον,
ἦτοι τὸν νυμφῶνα τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἀξίων εἴσοδον·
καὶ τὴν ἐν ταῖς αἰσθήσεσι τῆς κατὰ τὴν ἀπάτην
ἐνεργείας τελείαν ἀποβολήν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Τι σημαίνει ἡ τῶν ἁγίων μυστηρίων εἴσοδος.

Ἡ δὲ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν μυστηρίων εἴσοδος,
ἀρχὴ καὶ προοίμιόν ἐστιν (ὡς ὁ μέγας ἐκεῖνος
ἔφασκε γέρων) τῆς γενησομένης ἐν οὐρανοῖς καινῆς
διδασκαλίας περὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ τῆς εἰς
ἡμᾶς, καὶ ἀποκάλυψις τοῦ ἐν ἀδύτοις τῆς θείας
κρυφίτητος ὄντος μυστηρίου τῆς ἡμῶν σωτηρίας. **D**
Οὐ γὰρ μὴ πῖω, φησὶ πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς
ὁ Θεὸς καὶ Λόγος, ἀπ' ἄρτι ἐκ τοῦ γεννήματος
τῆς ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ
πίνω μεθ' ὑμῶν καιρὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς
ἐμοῦ ⁴⁴.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Τίνος ἐστὶ σύμβολον ὁ θεῖος ἀσπασμός.

Ὁ δὲ πᾶσι προσφωνούμενος πνευματικὸς ⁴⁵ ἀσπα-
σμός, τὴν ἐσομένην πάντων πρὸς ἀλλήλους ἐν τῷ καιρῷ

^γ Matth. xxiv, 14. ^δ Tit. ii, 15. ^ε I Thess. iv, 15. ^β Matth. xxvi, 29.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴ τῶν οὐρανῶν c. A. ⁴⁵ θεῖος ἀσπασμός καὶ πνευματικὸς c. A.

A dit, tum catechoumenorum, ac reliquorum, qui in-
digni sint ut divino mysteriorum in apertum pro-
ducendorum aspectu fruatur, dimissio sit ac eje-
ctio per ministros; quæ res, suoapte ipsa genio, ejus
designat præsignatque veritatem cujus imago ac
figura existit; vixque non clamat, his quæ gerun-
tur: fore nimirum, ut postquam prædicatum fuerit
Evangelium regni in universo orbe, in testimonium
cunctis gentibus, sicut scriptum est, tunc veniat
finis ^γ; adveniente scilicet in secundo adventu suo,
e cælis cum claritate magna, magno Deo ac Salva-
tore nostro Jesu Christo ^δ: *Ipse enim Dominus, in-*
quit divinus Apostolus, in voce archangeli, et in
*tuba Dei descendet de cælo ^ε; inque adversariis **512***
faciente vindictam, ac per sanctos angelos suos
B segregante fideles ab infidelibus, et a justis iniquos,
atque a sanctis secleratos et (ut semel dicam): ab
iis qui Spiritu Dei ambulaverunt, eos qui post
carnem abierunt; perque sæcula infinita, ac nun-
quam finienda, ut vere divino proditum oraculo
est, justam singulis pro cujusque meritorum ratione
retributionem reddente.

CAPUT XV.

*Cujusnam symbolum sit, quod sanctæ ecclesiæ fores
clauduntur, post lectum sanctum Evangelium.*

Quod autem post lectum sanctum Evangelium,
C ejectosque catechumenos, sanctæ ecclesiæ fores
clauduntur, significat, tum transituras res terre-
nas, tum fore, ut post terribilem illam segregatio-
nem, ac terribiliorem sententiam, ut intelligibilem
deinceps mundum, id est, Christi thalamum, ingre-
diantur, qui digni erunt; et ut operatio erroris,
quæ in sensibus accidit, perfecte abjiciatur.

CAPUT XVI.

Quid sanctorum mysteriorum introitus significet.

Sanctorum autem ac venerabilium mysteriorum
introitus, initium est ac exordium (uti magnus ille
senex dicebat) futuræ in cælis novæ doctrinæ Dei
in nos, impensiori consilio, providentiæ, nostræ-
que, in divini secreti adytis occulti, salutis myste-
rii manifestatio. Ait namque Deus ac Verbum ad
discipulos suos: *Non bibam amodo de hoc geni-
mine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam vo-
biscum novum in regno Patris mei ^β.*

CAPUT XVII.

Cujusnam signum sit divinum osculum ac salutatio.

Quæ autem omnibus acclamatur spiritalis osculi
salutatio, futuram præfigurat ac præsignat omnium

inter se, quo tempore arcana illa bona deteguntur, **513** per fidem ac dilectionem, concordiam, animorumque consensionem, ac eam, quæ in ratione verboque est, identitatem; ex qua digni cum Verbo ac Deo nanciscuntur necessitudinem ac conjunctionem. Os enim verbi symbolum est ac rationis, quo maxime omnes omnibus sociantur ejus participes, tanquam ea vi præditi, primoque ac soli Verbo ac rationi, omnisque verbi ac rationis auctori.

CAPUT XVIII.

Quid significet divinum fidei Symbolum.

Quam autem omnes divini fidei Symboli confessionem promunt, eam, quæ ob sapientissimæ in nos Dei providentiæ admirabiles modos ac rationes, quibus sumus salutem consecuti, in futuro sæculo exhibenda est, mysticam præsignat gratiarum actionem; qua digni, gratum suum, pro divinæ beneficentiæ largitate commendant animum; qui præter illum, nihil prorsus aliud pro infinitis in eos collatis divinis bonis rependere habeant.

CAPUT XIX.

Quid significet hymni Trisagii glorificatio.

Trina autem quæ sit sanctificationis divinæ laudis, totius populi fidelis ore, exclamatio, exhibendam ævo illo futuro cum incorporeis ac intelligentibus Potestatibus unionem honorisque æqualitatem ostendit; qua uno cum supernis potestatibus consensu concentuque ob eandem immobilis circa Deum jugisque motus agitationem, tribus sanctificationibus laudare ac sanctificare trine subsistentem unam Deitatem, humana natura docebitur.

CAPUT XX.

Cujus symbolum sit sancta præcatio, « Pater noster, qui es in cælis. »

Sanctissima autem, atque in primis veneranda magni ac beati Dei Patrisque invocatio, dandæ veræ illius, ac quæ vere est, per Spiritus sancti gratiam donumque, adoptionis symbolum **514** est: per quam supra quam victa atque oblecta, humana proprietate ex adventu gratiæ, sancti omnes filii Dei vocabuntur, eruntque; quotquot amodo jam virtutum cultu divino bonitatis decore splendide fulserunt ac gloriose.

CAPUT XXI.

Quid illorum canticorum, quæ inter rem sacram mystice peragendam exclamantur, finis significet: nempe: « Unus Sanctus, unus Dominus, » et quæ sequuntur.

Quæ autem in rei sacræ mystice peragendæ sine a tota plebe confessio editur, illis verbis: *Unus Sanctus*, et quæ sequuntur, futuram sermone omni ac cogitatu superiorem cum uno illo divinæ simplicitatis arcano, eorum qui mystice ac sapienter divinis sunt initiati, collectionem unionemque signi-

τῆς τῶν μελλόντων ἀρρήτων ἀγαθῶν ἀποκαλύψεως, κατὰ πίστιν τε καὶ ἀγάπην, ὁμόνοιάν τε καὶ ὁμογνωμοσύνην, καὶ ταυτότητα λογικὴν· δι' ἣν τὴν πρὸς τὸν Λόγον καὶ Θεὸν οἰκειώσιν οἱ ἄξιοι δέχονται, προτυποὶ καὶ προδιαγράφει. Λόγου γὰρ σύμβολον τὸ στόμα, καθ' ὃν μάλιστα πᾶσιν ἅπαντες οἱ λόγου μετειληφότες, ὡς λογικοὶ, καὶ τῷ πρώτῳ καὶ μόνῳ Λόγῳ, καὶ παντὸς αἰτίῳ λόγου συμφύονται.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Τί σημαίνει τὸ θεῖον τῆς πίστεως Σύμβολον.

Ἡ δὲ τοῦ θεοῦ συμβόλου τῆς πίστεως γινομένη παρὰ πάντων ὁμολογία, τὴν ἐφ' οἷς ἐσώθημεν παραδόξοις λόγοις τε καὶ τρόποις τῆς πανσόφου περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ προνοίας γενησομένην μυστικὴν εὐχαριστίαν, κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα, προσημαίνει· δι' ἧς εὐγνώμονας ἐπὶ τῇ θεῷ εὐεργεσίᾳ ἑαυτοὺς συνιστῶσιν οἱ ἄξιοι· πλὴν ταύτης τῶν περὶ αὐτοὺς ἀπείρων θεῶν ἀγαθῶν ἀντισταχθῆσθαι ἄλλο τι καὶ ὁτιοῦν οὐκ ἔχοντες.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Τί σημαίνει ἡ τοῦ Τρισαγίου δοξολογία.

Ἡ δὲ γινομένη τρισσὴ τοῦ ἁγιασμοῦ τῆς θείας ὁμολογίας ἐκδόσεις παρὰ παντὸς τοῦ πιστοῦ λαοῦ, τὴν πρὸς τὰς ἀσωμάτους καὶ νοεράς δυνάμεις κατὰ τὸ μέλλον φανησομένην ἔνωσίν τε καὶ ἰσοτιμίαν παραδόξοι· καθ' ἣν συμφώνως ταῖς ἄνω δυνάμεσι, διὰ ταυτότητα τῆς ἀτρέπτου περὶ Θεὸν ἀεικινήσιας, τρισσὴν ἁγιασμοῖς ὕμνεῖν τε καὶ ἁγιάζειν τὴν τρισυπόστατον μίαν θεότητα διδαχθήσεται τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Τίτος ἐστὶ σύμβολον ἡ ἁγία προσευχὴ τοῦ, « Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

Ἡ δὲ παναγία τε καὶ σεπτὴ τοῦ μεγάλου καὶ μακαρίου Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐπίκλησις, τῆς δοθησομένης ἐνυποστάτου τε καὶ ἐνυπάρχτου κατὰ δωρεάν καὶ χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, υἱοθεσίας ἐστὶ σύμβολον· καθ' ἣν πάσης ὑπερνικωμένης τε καὶ καλυπτομένης ἀνθρωπίνης ιδιότητος, τῇ ἐπιφοιτήσει τῆς χάριτος, υἱοὶ Θεοῦ χρηματίσουσι τε καὶ ἔσονται πάντες οἱ ἄγιοι, ὅσοι δι' ἀρετῶν ἀπ' ἐντεῦθεν ἤδη τῷ θεῷ τῆς ἀγαθότητος κάλλει ἑαυτοὺς λαμπρῶς τε καὶ ἐπιδόξως ἐφαίδρυναν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Τί σημαίνει τὸ τέλος τῆς μυστικῆς ἱερουργίας τῶν ἐκφωνουμένων ὕμνων· τουτέστιν, « Εἰς Ἄγιος, εἰς Κύριος, » καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἡ δὲ κατὰ τὸ τέλος τῆς μυστικῆς ἱερουργίας παρὰ παντὸς τοῦ λαοῦ γινομένη τοῦ, *Εἰς Ἄγιος*, καὶ τῶν ἐξῆς, ὁμολογία, τὴν ὑπὲρ λόγον καὶ νοῦν πρὸς τὸ ἐν τῆς θείας ἀπλότητος κρύφιον γενησομένην τῶν μυστικῶς τε καὶ σοφῶς κατὰ Θεὸν τετελεσμένων, συναγωγὴν τε καὶ ἔνωσιν οὐλοῦ, ἐν τῇ

ἀφάρτων τῶν νοητῶν αἰῶνι καθ' ὃν τῆς ἀφανοῦς καὶ ὑπεραρρήτου δόξης τὸ φῶς ἐνοπτεύοντες, τῆς μακαρίας, μετὰ τῶν ἄνω δυνάμεων, καὶ αὐτοὶ δεκτικοὶ γίνονται καθαρότητος· μεθ' ἧν, ὡς τέλος πάντων, ἡ τοῦ μυστηρίου μετάδοσις γίνεται· μεταποιοῦσα πρὸς ἑαυτὴν, καὶ ὁμοίους τῷ κατ' αἰτίαν ἀγαθῷ κατὰ χάριν καὶ μέθεξιν ἀποφαίνουσα τοὺς ἀξίως μεταλαμβάνοντάς, ἐν μηδενὶ αὐτοῦ λειπομένους, κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἀνθρώποις καὶ ἐνδεχόμενον. Ὡστε καὶ αὐτοὺς δύνασθαι εἶναί τε καὶ καλεῖσθαι θέσει κατὰ τὴν χάριν θεοῦ, διὰ τὸν αὐτοῦ ὅλως ⁴⁶ πληρώσαντα ὅλον θεόν, καὶ μηδὲν αὐτῶν τῆς αὐτοῦ παρουσίας κενὸν καταλείψαντα.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Πῶς, καὶ τίνι τρόπῳ καὶ ἡ τῆς ψυχῆς κατ' ⁴⁷ ἑαυτὴν νοουμένης ἐπὶ τοῦ καθ' ἕκαστον ἰδικῶς ἐκθεωτικῆ καὶ τελειοποιῶς διὰ τῶν εἰρημῶν θεωρεῖται κατάστασις.

Δεῦρο δὴ οὖν, διὰ τῶν αὐτῶν ὁδῶ καὶ τάξει βαίνοντες, πάλιν τὰ αὐτὰ καὶ περὶ ψυχῆς γνωστικῆς θεωρήσωμεν· καὶ συναναστῆναι μικρὸν κατὰ δύναμιν τῷ λόγῳ μετ' εὐλαθείας πρὸς ὑψηλοτέραν θεωρίαν, σκοπεῖσά τε καὶ κατανοῆσαι πῶς οἱ θεοὶ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας θεομοὶ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τὴν ἑαυτῆς τελειότητα δι' ἀληθοῦς καὶ ἐνεργοῦς γνώσεως ἄγουσι, ποθοῦντα τὸν νοῦν καὶ βουλόμενον, θεοῦ χειραγωγοῦντος (εἰ δοκεῖ) μὴ κωλύσωμεν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

*Ὅτι σύμβολον τῶν κατὰ ψυχὴν ἀρετῶν ἐστὶν ἡ πρώτη εἰσοδος τῆς ἁγίας συναξέως.

*Ἄθρει τοιγαροῦν, ὅστις τῆς μακαρίας τοῦ Χριστοῦ σοφίας γνήσιος καθέστηκας ἐραστής, νοῦς ὀφθαλμοῖς, κατὰ τὴν πρώτην εἰσοδὸν τῆς ἁγίας συναξέως ἀπὸ τῆς ἐξωθεν τῶν ὑλικῶν πλάνης καὶ ταραχῆς, κατὰ τὸ γεγραμμένον, *Γυναῖκες ἐρχόμεναι ἀπὸ θεάς, δεῦτε· τῆς ἐν εἶδει καὶ σχήματι, φημι κατὰ τὴν πρόσοψιν τῶν αἰσθητῶν περιπλανήσεως· οὐ γὰρ θεωρίαν εἰπεῖν ἀληθῆς, κατὰ τοὺς ἀσόφους τῶν παρ' Ἑλλήσι λεγομένων σοφῶν (μηδὲ γὰρ σοφοὶ κληθεῖέν ποτε πρὸς ἡμῶν, οἱ τὸν θεὸν γινῶναι διὰ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων μὴ δυνηθέντες, ἢ μὴ βουλευθέντες) τῶν ⁴⁸ αἰσθητῶν λέγω τὴν ἐπιφάνειαν, καθ' ἣν ὁ διηνεκῆς τῶν αἰσθητῶν πρὸς ἀλληλα συνέστηκε πόλεμος, πᾶσι τὴν δι' ἀλλήλων φθορὰν ἐνεργῶν, πάντων φθειρόντων ἀλληλα καὶ ἐν ἀλλήλοις φθειρομένων· καὶ τοῦτο μόνον πάγιον ἔχοντα, τὸ ἀστατεῖν καὶ φθεῖρεσθαι, καὶ μηδέποτε συμβαίνειν ἀλλήλοις κατὰ διαμονὴν ἄμαχον δύνασθαι καὶ ἀστασίαστον· ἐρχομένην τε τὴν ψυχὴν, καὶ προτροπάδην φεύγουσαν, καὶ ὡσπερ εἰς Ἐκκλησίαν καὶ ἄστυλον εἰρήνης ἀνάκτορον, τὴν ἐν πνεύματι φυσικὴν θεωρίαν, τὴν ἄμαχον καὶ πάσης ἐλευθέραν ταραχῆς, μετὰ Λόγου τε καὶ ὑπὸ τοῦ Λόγου τοῦ μεγάλου καὶ*

^c Isa. xxvii, 11.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁶ ὅλης c. A. ⁴⁷ ψυχὴ ἡ τῆς x. cod. Marg. ⁴⁸ βουλευθέντες μὲν, τῶν c. A.

ficat, intellectillum ævo illo ab omni corruptione immuni; in quo inaspectæ, ac supra modum arcanæ gloriæ lucem inspectantes, ipsi quoque cum supernis Potestatibus, beatæ capaces puritatis efficiuntur; postquam ut omnium finis, sit mysterii communicatio, quæ in seipsam transmutet, similesque boni per essentiam gratiæ munere ac participatione digne sumentes efficiat: quibus nihil desit, quoad concessum hominibus licetque, quin et ipsi adoptione per gratiam dii esse ac appellari valeant, propter eum, qui totus Deus totoseos complevit, nec eorum aliquid sua vacuum præsentia reliquit.

CAPUT XXII.

B

Quomodo, ac qua ratione, animæ quæque seorsum ac secundum se considerata, in singulis proprie, per ea quæ dicta sunt, deificans donansque perfectione status spiritualiter intelligatur.

Ades dum igitur, iisdem ipsis, via quadam ac ratione gradientes, hæc ipsa iterum etiam de anima, quæ scientiæ studet auctaque intelligentia est, spiritali sensu considerare; nec una cupientem animum ac valentem, quanta facultas fuerit, ad sublimiorem spiritalem intelligentiam modestia parumper assurgere, diligentiusque Deo auspice duceque considerare ac perspicere, quomodo **515** divini sanctæ Ecclesiæ ritus ac ceremoniæ, animam ad sui ipsius perfectionem per veram ac efficacem scientiam ducant (si videbitur) prohibeamus.

CAPUT XXIII.

C

Quas primas animæ virtutes primus sanctæ synaxeos introitus symbolo significet.

Vide igitur, quisquis beate Christi sapientiæ verus es amator, mentisque oculis considera in primo sacræ synaxeos ingressu, ab externo terrenorum errore ac turbatione, juxta quod scriptum est: *Mulieres venientes a spectaculo, videte* ^c; ab ea scilicet, quæ in forma ac figura per earum rerum, quæ in sensum cadunt, contuitionem, oberratio creatur; neque enim vere contemplatio, seu speculatio dicatur quemadmodum insipientibus Græcorum sapientibus placet (absit enim a nobis, ut eos sapientes dicamus, qui ex iis quæ facta a Deo sunt, ipsum nosse non potuerunt aut noluerunt); a sensillum, inquam, ea quæ oculos ferit, superficie, ex cujus ratione sensilia jure inter se bellum agitant, aliorum nisu aliis vicaria clade interitum creantia, cunctis aliis alia corrumpentibus, ac quæ alia in aliis corrumpantur, hocque unum firmum habeant, ac constans quod inconstantia agantur ac intereant, nec unquam inter se convenire ut tranquilla perennitate fruantur, nec in mutua incitentur perniciem, valeant; venientem animam, ac propere fugientem, velutque in Ecclesiam ac pacis inviolabile templum, in naturalem in spiritu contempla-

D

tionem (tranquillam illam ac ab omni turbatione liberam) una cum Verbo, Verboque ipso magno ac vero Deo nostro ac pontifice ductore, ingredientem; quæque ut per symbola rerum sacrarum ænigmata, per eas quæ habentur divinas lectiones, rerum rationes doceatur, stupendumque ac magnum, ejus, quæ in lege et prophetis declaratur, providentiæ divinæ mysterium; inque singulis, pulchræ in his disciplinæ ac diligentis præmio, divinitus sanctorum Potestatum opera, intelligentium more intus animo alloquentium, pacis munera designantes laudes faustaque vota accipiat, una cum divini accensique **516** divini desiderii roborante ac conservante illecebra, per eam, quæ mystice illi animo succinitur, divinorum canticorum voluptatem.

Tumque iterum ex his transeuntem, inque uno ac solo, hosque unite ac singulariter comprehendente sermones, ac rationes vertice, sese colligentem; nempe sancto Evangelio in quo omnes eum providentiæ, tum rerum, unius complexus vi, uniformiter præexistunt rationes. Quo perlecto, divino rursus sensu videre liceat, religiosi inturbatis mentis oculis, ipsum Verbum ac Deum cœlitus ei advenientem, uti scilicet pontificis e sacerdotali sede descensus indicat, ac perfecte ejus cogitationes, quæ adhuc sensum, ac quæ pro ejus ratione dividua sunt, conceptis imaginibus animo effingunt, catechumenorum ritu segregantem; indeque rursus, rebus in sensum cadentibus excedentem, qua ratione sanctæ Dei Ecclesiæ fores oclusæ, intelligendum admonent, ad eam, quæ per arcanorum mysteriorum introitum significatur, materia carcerem, simplicem, invariabilem, deiformem, omnique absolutam forma ac figura, eorum, quæ sola mente percipiuntur, scientiam ducentem (qua, in seipsa suas ipsa vires, sequit ipsam in Verbo colligens, mentisque osculo, unitis, quæ ad ejus spectant salutem rationibus pariter ac modis) ad ipsum evadit, per fidei Symbolum grato et fideli animo confiteri docentem.

Post hæc autem rursus ut quæ jam deinceps per potentiam simplicem, individuaque doctrinæ vi comparatam scientiam, tum rerum quæ in sensum cadunt, tum quæ mente intelliguntur, rationes complexa sit, ad claræ ac manifestæ eam theologiæ scientiam, post omnia superata provehentem, atque parem angelis, quoad assequi licet, intelligentiam præbentem, eaque illam sagacitate docentem, ut unum Deum sciat, unam essentiam, tres personas, essentiæ unitatem trine subsistentem, ac consubstantiali personarum trinitatem: unitatem in trinitate, et trinitatem in unitate; non aliam, atque aliam; neque aliam præter aliam, aut aliam per aliam, sive per aliam aliam, aut aliam in alia, vel ex alia aliam; sed eandem in seipsa, et per seipsam, penes semetipsam sibi ipsi eandem cum unitatem, tum trinitatem, omni tum vacantem

A ἀληθοῦς ἡμῶν Θεοῦ καὶ ἀρχιερέως εἰσερχομένην· καὶ ὡς διὰ συμβόλων τῶν γινομένων θεῶν ἀναγνωσμάτων, τοὺς τῶν ὄντων διδασκομένην λόγους, καὶ τὸ θαυμαστὸν καὶ μέγα τῆς ἐν νόμῳ καὶ προφήταις δηλουμένης θείας προνοίας μυστήριον· καθ' ἕκαστόν τε δεξαμένην, ὑπὲρ τῆς ἐν τούτοις καλῆς μαθητείας θεόθεν διὰ τῶν ἁγίων δυνάμεων, νοερῶς κατὰ διάνοιαν αὐτῇ διαλεγόμενων, τὰς εἰρηνοδώρους σημειώσεις, μετὰ τῆς ῥωστικῆς καὶ συντηρητικῆς θέλξεως, τῆς θείας καὶ διαπύρου κατὰ Θεὸν ἐφέσεως, διὰ τῆς μυστικῶς ὑπαδομένης αὐτῇ νοητῶς τῶν θεῶν ἀσμάτων ἡδονῆς.

B Πάλιν ἐκ τούτων μεταβαίνουσαν, καὶ συναγομένην ἐπὶ τὴν μίαν καὶ μόνην καὶ ἐνιαίως τούτους συλλαμβάνουσαν τοὺς λόγους κορυφῆν· λέγω δὲ, τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, ἐν ᾧ πάντες τῆς τε προνοίας καὶ τῶν ὄντων οἱ λόγοι κατὰ μίαν περιοχῆς δύναμιν ἐνοειδῶς προῦφραστήχασιν. Μεθ' ὃ κατ' αἴσθησιν θεῶν αὐτὸν ὄραν ἔνεστι πάλιν θεμιτὸν τοῖς φιλοθέοις, ἀταρβήτοις νοῶς ὄμμασι παραγινόμενον οὐρανόθεν αὐτῇ τὸν Λόγον καὶ Θεὸν, ὡς ἡ τοῦ ἀρχιερέως ἀπὸ τοῦ Ὁρόνου τοῦ ἱερατικοῦ σημαίνει κατάβασις· καὶ τέλειον αὐτῆς διακρίνοντα κατηγουμένων δίκην τοὺς ἔτι τὴν αἴσθησιν, καὶ τὸ κατ' αὐτὴν μεριστὸν φαντασιουμένους λογισμούς. Κάντεῦθεν πάλιν ἔξω γενομένην τῶν αἰσθητῶν, ὡς ἡ τῶν θυρῶν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας νοεῖν ὑποτίθεται κλεισίς· ἐπὶ τὴν δηλουμένην διὰ τῆς εἰσόδου τῶν ἀρρήτων μυστηρίων, αὐλὸν καὶ ἀπλὴν καὶ ἀναλλοίωτον καὶ θεοειδῆ, καὶ παντὸς ἐλευθέραν εἶδους καὶ σχήματος ἐπιστήμην τῶν νοητῶν ἄγοντα· καθ' ἣν συναγαγοῦσαν πρὸς μὲν ἑαυτῆς τὰς οικείας δυνάμεις· πρὸς δὲ τὸν Λόγον, ἑαυτὴν καταντᾷ, διὰ τοῦ νοερῶς ἀσπασμοῦ ἐνώσασαν τοὺς περὶ ἑαυτὴν ἀρρήτους τῆς σωτηρίας καὶ λόγους καὶ τρόπους, διὰ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως εὐχαρίστως ὁμολογεῖν ἐκδιδάσκοντα.

D Ἐπὶ τούτοις δὲ πάλιν, ὡς ἤδη λοιπὸν κατὰ δύναμιν ⁴⁹ ἀπλὴν καὶ ἀδιαίρετον διὰ μαθητείας, γνώσει, περιλαβοῦσαν τοὺς τε τῶν αἰσθητῶν καὶ τῶν νοητῶν λόγους, ἐπὶ τὴν γνῶσιν τῆς ἐκφανοῦς αὐτὴν ἄγοντα θεολογίας, μετὰ τὴν πάντων διάβασιν, καὶ τὴν ἴσην τοῖς ἀγγέλοις κατὰ τὸ ἐφικτὸν αὐτῇ παρεχόμενον νόησιν· καὶ τοσοῦτον διδάσκοντα σωφρόνως αὐτὴν, ὅσον εἰδέναι Θεὸν ἕνα, μίαν οὐσίαν, ὑποστάσεις τρεῖς· μονάδα οὐσίας τρισυπόστατον, καὶ Τριάδα ὑποστάσεων ὁμοούσιον· μονάδα ἐν τριάδι, καὶ τριάδα ἐν μονάδι ⁵⁰· οὐκ ἄλλην καὶ ἄλλην, οὐδ' ἄλλην παρ' ἄλλην, οὐδὲ δι' ἄλλης ἄλλην, οὐδ' ἄλλην ἐν ἄλλῃ, οὐδὲ ἐξ ἄλλης ἄλλην· ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἐν ἑαυτῇ, καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐφ' ἑαυτὴν, ἑαυτῇ ταύτῃ ⁵¹ καὶ μονάδα καὶ τριάδα ἀσύγχυτον τε καὶ ἀσυγχύτως τὴν ἔνωσιν ⁵² ἔχουσαν, καὶ τὴν διάκρισιν ἀδιαίρετον τε καὶ ἀμέριστον· μονάδα μὲν κατὰ τὸν τῆς οὐσίας, ἦτοι

VARIAE LECTIONES.

⁴⁹ κατὰ νοῦν c. A. ⁵⁰ Eadem in Orat. Dominicam, ubi etiam singularum rationes assignat. ⁵¹ Ταυτὴν c. A. ⁵² ἀσύνθετον τε καὶ ἀσύγχυτον τὴν ἔνωσιν c. A. et Fr.

τὸν τοῦ εἶναι λόγον· ἀλλ' οὐ κατὰ σύνθεσιν ἢ συν-
αίρεσιν, ἢ τὴν οἰανοῦν σύγχυσιν· τριάδα δὲ, κατὰ
τὸν τοῦ πῶς ὑπάρχειν καὶ ὑφ' ἑστάναι λόγον· ἀλλ' οὐ
κατὰ διαίρεσιν ἢ ἀλλοτριώσιν, ἢ τὸν οἰονοῦν μερι-
σμόν. Οὐ γὰρ μεμέρισται ταῖς ὑποστάσεσιν ἢ μο-
νάς, οὐδὲ σχετικῶς ἔνεστι καὶ ἐπιθεωρεῖται αὐταῖς·
οὐδὲ συντέθεινται εἰς Μονάδα αἱ ὑποστάσεις, ἢ συν-
αιρέσει αὐτὴν ἐκπληροῦσιν· ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἑαυτῇ
ταύτῳ, ἄλλως μέντοι καὶ ἄλλως· μονάς γὰρ ἐστὶ
ἀσύγχυτος τῆ οὐσίᾳ, καὶ τῷ κατ' αὐτὴν ἀπλῶ λόγῳ
ἢ ἁγία τριάς τῶν ὑποστάσεων· καὶ τριάς ἐστὶ ταῖς
ὑποστάσεσιν καὶ τῷ τρόπῳ τῆς ὑπόρξεως ἢ ἁγία
μονάς· τὴν αὐτὴν ὅλην τοῦτο καχεῖνο διαφόρως,
κατ' ἄλλον καὶ ἄλλον, ὡς εἴρηται, λόγον νοουμένην·
μίαν καὶ μόνην, ἀδιαίρετόν τε καὶ ἀσύγχυτον, καὶ
ἀπλῆν καὶ ἀμειωτον καὶ ἀπαράλλακτον θεότητα·
μονάδα κατὰ τὴν οὐσίαν ὅλην ὑπάρχουσαν, καὶ
ὅλην τριάδα τὴν αὐτὴν ταῖς ὑποστάσεσιν, καὶ μίαν
ἐνὸς τρισσοφαοῦς ἀκτῖνα φωτὸς μονοσιδῶς ἐπιλάμ-
πουσαν· ἐφ' ἧ καὶ τὴν ψυχὴν, ὁμοτίμως τοῖς ἁγίοις
ἀγγέλοις τοὺς ἐκφανεῖς καὶ ἐφικτοὺς τῆ κτίσει περὶ
θεότητος δεξαμένην λόγους, καὶ συμφώνως αὐτοῖς
ἀσιγήτως ἀνυμνεῖν μαθοῦσαν τριαδικῶς τὴν μίαν
θεότητα, ἐπὶ τὴν κατὰ χάριν δι' ὁμοιότητος ἐμπε-
ροῦς υἱοθεσίαν ἀχθῆναι· δι' ἧς μετ' ⁵³ εὐχὰς τὸν
θεὸν Πατέρα, μυστικόν τε χάριτι καὶ μόνον ἔχουσα,
πρὸς τὸ ἐν τῆς αὐτοῦ κρυφιοτήτος κατ' ἔκστασιν
πάντων συναχθήσεται· καὶ τοσοῦτον πεῖταται μάλ-
λον, ἢ γινώσεται τὰ θεῖα· ὅσον μὴ ἑαυτῆς εἶναι βού-
λεσθαι, μηδὲ ἐξ ἑαυτῆς ὑφ' ἑαυτῆς ἢ ἄλλου τινὸς
γνωσθῆναι δύνασθαι, ἢ μόνου τοῦ ὅλην ἀγαθοπρε-
πῶς αὐτὴν ἀνειληφότος ὅλου θεοῦ, καὶ ὅλον αὐτῇ
θεοπρεπῶς ὅλη [ὅλον αὐτῇ θεοπρεπῶς ὅλως] καὶ
ἀπαθῶς ἑαυτὸν ἐνιέντος, καὶ ὅλην θεοποιήσαντος·
ὡς εἶναι, καθὼς φησιν ὁ πανάγιος Ἀρεοπαγίτης
Διονύσιος, εἰκόνα καὶ φανέρωσιν τοῦ ἀφανοῦς φω-
τὸς, ἔσοπρον ἀκραιφνές, διειδέστατον, ἀλώδητον,
ἔχραντον, ἀκηλίδωτον, εἰσδεχόμενον ὅλην, εἰ θέμις
εἰπεῖν, τὴν ὠραιότητα τοῦ ἀγαθοτύπου, θεοσι-
δῶς καὶ ἀμειώτως ἐπιλάμπον ἐν ἑαυτῷ, καθάπερ
οἶόν τε ἐστὶ, τὴν ἀγαθότητα τῆς ἐν ἀδύτοις σι-
γῆς.

scatum macula, quod totam in se, ut ita liceat loqui, exemplaris boni pulchritudinem capiat, dei-
formiter, et ut nihil desit, in seipso, pro eo ac concessum est, ejus silentii quod in adytis est, bo-
nitatem effulgens.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Τίνων ἐστὶν ἐνεργητικὴ τε καὶ ἀποτελεστικὴ μυσ-
τηρίων, διὰ τῶν τελουμένων κατὰ τὴν ἁγίαν
σύναξιν θεσμῶν ἐν τοῖς πιστοῖς καὶ πιστῶς
συναγομένοις, ἢ παραμένουσιν τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος χάρις.

Τοιγαροῦν ᾤετο δεῖν ὁ μακάριος γέρων, καὶ παρα-
καλεῖν οὐκ ἐπαύετο πάντα Χριστιανὸν, τῇ ἁγίᾳ τοῦ
θεοῦ Ἐκκλησίᾳ σχολάζειν, καὶ μὴ ἀπολιμπάνεσθαι
ποτε τῆς ἐν αὐτῇ τελουμένης ἁγίας συνάξεως, διὰ τε
τοὺς παραμένοντας αὐτῇ ἁγίους ἀγγέλους, καὶ ἀπο-

A compositione, tum inconfusam **517** habentem
unionem, indivisamque ac nullis scissam partibus,
discretionem: unitatem quidem secundum essen-
tiae (essendi scilicet) rationem, at non secundum
compositionem aut contractionem, sive ullam con-
fusionem; trinitatem vero secundum talem exsi-
stendi ac subsistendi rationem; non vero secun-
dum divisionem aut diversitatem, ullamve parti-
tionem. Non enim unitas personis divisa est,
neque in eis secundum habitudinem inest, inque
illis consideratur: neque personae in unitatem coa-
lescunt compositione, aut eam explent contra-
ctione, sed eandem sibi ipsi idem, alia tamen
atque alia ratione. Est enim sancta personarum
trinitas secundum essentiam, et simplici sua ra-
tione, unitas inconfusa; sanctaque unitas personis,
ac modo existendi, trinitas. Quae eadem tota hoc
et illud distincte, alia atque alia ratione, ut dictum
est, intelligatur, una et singularis individuaque et
inconfusa, simplex, integra et incommutabilis Dei-
tas: quae secundum essentiam tota unitas existat,
totaque eadem personis sit trinitas, atque unum
unius trine lucentis luminis radium effulgeat, quo
et anima, pari cum sanctis angelis dignitate, cla-
ras, ac quas creatura assequi potest, deitatis ratio-
nes suscipiens, parique illis consensu nullo indicto
silentio aut requie unam trine deitatem docta
laudare, ad adoptionem, quae est gratia, expressae
vi similitudinis promoveat; cujus ratione inter-
precandum Deum Patrem mysticum atque unicum
per gratiam habens, in occultae ejus deitatis uno,
omnium rerum excessu, colligetur: tantumque
divina magis patietur, quam ea sciet, ut ne quidem
sui ipsa esse velit, neque ex se a seipsa, vel ullo
alio cognosci possit, praeterquam ex ipso duntaxat,
qui totam ipsam benigne exque boni rationibus,
Deus totus suscepit, totumque se illi toti, ut Deum
debet, citra ullam passionem, indidit, ac totam di-
vinitate imbuit, adeo ut, sicut vir sanctissimus
Dionysius Areopagita ait, imago sit ac manifestatio
inaspectabilis luminis; verissimum speculum,
pellucidissimum, integrum, impollutum, nulla fu-

D

518 CAPUT XXIV.

Quorum operatrix atque effectrix mysteriorum, per
eos ritus ac caeremonias quae in sancta synaxi pera-
guntur, in fidelibus, ac iis qui fide congregantur,
quae assistit, Spiritus sancti gratia sit.

Existimabat igitur beatus ille senex, nec singulos
quosque Christianos hortari cessabat ut frequentes
essent in sancta Dei ecclesia, nec unquam a re
sacra, quae in ea peragitur, decederent, tum
propter assistentes angelos, ac quotidie eos qui in-

VARIAE LECTIONES.

⁵³ κατ' c. A. et Fr.

trant in album referentes, Deoque manifestantes, ac pro eis preces votaue facientes; tum propter Spiritus sancti semper quidem inaspectabili ratione presentem gratiam, peculiariter autem maxime quo tempore res sacra peragitur, singulos quosque qui inveniuntur transmutantem velutque transformantem, ac vere in id quod divinius est, pro ipsorum captu ac modo traducentem atque ad id, quod mysteria quæ peraguntur significant, deducentem (etsi is cui talia accidunt haud sensu percipiat, si modo ex illis est, qui in Christo parvuli sunt, nec in eorum quæ fiunt profundum intueri valent), quam denique singula iis ritibus instituta, divina salutis symbola, ut ferunt, gratiam, serie quadam ac ordine, ab iis quæ proxima sunt ab omnium usque finem, in eis præstantem ac efficientem.

Atque in primo quidem introitu infidelitatis ejectionem, fidei augmentum, vitii extenuationem, virtutis accretionem, ignorantiae abolitionem, scientiæ accessionem. Per divinorum autem eloquiorum auditionem, horum quæ dicta sunt (fidei scilicet, virtutis ac scientiæ) firmos tenacesque habitus ac dispositiones. Per ea autem quæ hæc consequuntur, divina cantica, spontaneum animæ in virtutes consensum, ac quam ea ex illis spiritalem menteque tenus voluptatem sumit et jucunditatem. Per sacram vero sancti Evangelii lectionem, terreni sensus, tanquam ejus mundi qui sensu percipitur, consummationem. Per portarum autem deinceps occlusionem, eum, qui secundum affectum est, a mundo hoc corruptibili, ad mundum intelligibilem, animæ transitum ac **519** traductionem; vi cujus tanquam fores sensus occludens, a peccati simulacris mundos eos reddit. Per sanctorum autem mysteriorum ingressum, perfectiorem abstrusioemque ac novam Dei in nostrum usum dispensationis doctrinam ac scientiam. Per divinum osculum ac salutationem, omnium eum omnibus, ac prius cujusque secum ac cum Deo concordiam, consensusque animorum ac dilectionis eandem vim ac rationem. Per Symboli fidei confessionem, congruam gratiarum actionem ob inauditos ac mirabiles parandæ nostræ salutis modos. Per Trisagium hymnum, unionem cum sanctis angelis, paremque cum illis dignitatem, nec finem unquam habituram divinæ glorificationis modulatam consonantiam. Per orationem, qua Deum Patrem vocare conceditur, quæ in spiritu est, verissimam adoptionem. Per illud, *Unus Sanctus*, et quæ sequuntur, unificam cum Deo unionem ac necessitudinem. Per sacram, qua impollutis ac vivificis mysteriis impartimur, communionem, illam cum ipso, quanta mortalibus concessa est, ex similitudine societatem ac identitatem; per quam homo hoc consequitur, ut ex homine in Deum transferatur. Quæ enim hic, ac mortalem agentes vitam, per gratiam quæ in fide est, percipere nos sancti Spiritus dona credimus; hæc vere in futuro sæculo, et ut reipsa ita sit, secundum

A γραφομένους ἐκάστοτε τοὺς εἰσιόντας καὶ ἐμφανίζοντας τῷ Θεῷ, καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτῶν δεήσεις ποιουμένους· καὶ διὰ τὴν ἀοράτως αἰεὶ μὲν παρούσαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν, ἰδιωτρόπως δὲ μάλιστα κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἁγίας συνάξεως, καὶ ἕκαστον τῶν εὐρισκομένων μεταποιοῦσάν τε καὶ μετασκευάζουσάν, καὶ ἀληθῆς⁵⁴ μεταπλάττουσαν ἐπὶ τὸ θεϊότερον ἀναλόγως ἑαυτῷ, καὶ πρὸς τὸ δηλούμενον διὰ τῶν τελουμένων μυστηρίων ἄγουσαν· κἂν αὐτὸς μὴ αἰσθάνηται, εἴπερ τῶν ἔτι κατὰ Χριστὸν νηπίων ἐστὶ· καὶ εἰς τὸ βάθος τῶν γινομένων ὄρῃν ἀδυνατεῖ, καὶ τὴν δηλουμένην δι' ἑκάστου τῶν τελουμένων θείων συμβόλων τῆς σωτηρίας ἐν αὐτῷ χάριν ἐνεργοῦσαν, καθ' εἰρμὸν καὶ τάξιν ἀπὸ τῶν προσεχῶν μέχρι τοῦ πάντων τέλους ὁδεύουσάν.

B Κατὰ μὲν πρώτην εἰσοδὸν ἀπιστίας ἀποβολὴν, πίστεως αὐξήσιν, κακίας μείωσιν, ἀρετῆς ἐπίδοσιν, ἀγνοίας ἀφανισμόν, γνώσεως προσθήκην. Διὰ δὲ τῆς ἀκροάσεως τῶν θείων λογίων, τὰς τῶν εἰρημένων τούτων, πίστεώς φημι καὶ ἀρετῆς καὶ γνώσεως, παγίας καὶ ἀμεταθέτους ἕξεις τε καὶ διαθέσεις. Διὰ δὲ τῶν ἐπὶ τούτοις θείων ἁσμάτων, τὴν πρὸς τὰς ἀρετὰς τῆς ψυχῆς ἐκούσιον συγκατάθεσιν, καὶ τὴν ἐπ' αὐταῖς ἐγγινομένην αὐτῇ νοερὰν ἡδονὴν καὶ τερπνότητα. Διὰ δὲ τῆς ἱερᾶς ἀναγνώσεως τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, τὴν τοῦ χοῦκου φρονήματος, ὡσπερ αἰσθητοῦ κόσμου, συντέλειαν. Διὰ δὲ τῆς μετὰ ταῦτα τῶν θυρῶν κλεισεως, τὴν κατὰ διάθεσιν ἀπὸ τούτου τοῦ φθαρτοῦ κόσμου πρὸς τὸν νοητὸν κόσμον μετάθεσιν τῆς ψυχῆς καὶ μετάθεσιν· δι' ἧς τὰς αἰσθήσεις, θυρῶν δίκην, μύσασα, τῶν καθ' ἁμαρτίαν εἰδώλων καθαρὰς ἀπεργάζεται. Διὰ δὲ τῆς εἰσοδοῦ τῶν ἁγίων μυστηρίων, τὴν τελειωτέραν καὶ μυστικωτέραν καὶ καινὴν περὶ τὴν εἰς ἡμᾶς οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ διδασκαλίαν καὶ γνῶσιν. Διὰ δὲ τοῦ Θεοῦ ἀσπασμοῦ, τὴν πάντων πρὸς πάντας καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἑκάστου πρότερον καὶ τὸν Θεὸν, ὁμονοίας καὶ ὁμογνωμοσύνης καὶ ἀγάπης ταυτότητα. Διὰ δὲ τῆς τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ὁμολογίας, τὴν ἐπὶ τοῖς παραδόξοις τρόποις τῆς σωτηρίας ἡμῶν πρόσφορον εὐχαριστίαν. Διὰ δὲ τοῦ Τρισαγίου, τὴν πρὸς τοὺς ἁγίους ἀγγέλους ἔνωσιν τε καὶ ἰσοτιμίαν, καὶ τὴν ἀπαυστον τῆς ἁγιαστικῆς δοξολογίας τοῦ Θεοῦ σύμφωνον εὐτονίαν. Διὰ δὲ τῆς προσευχῆς, δι' ἧς Πατέρα καλεῖν τὸν Θεὸν ἀξιούμεθα, τὴν ἐν χάριτι τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀληθεστάτην υἰοθεσίαν. Διὰ δὲ τοῦ, *Εἷς Ἄγιος*, καὶ τῶν ἐξῆς, τὴν πρὸς αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐνοποιὸν χάριν καὶ οἰκειότητα. Διὰ δὲ τῆς ἁγίας μεταλήψεως τῶν ἀχράντων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων, τὴν πρὸς αὐτὸν κατὰ μέθεξιν ἐνδεχομένην δι' ὁμοιότητος κοινωνίαν τε καὶ ταυτότητα· δι' ἧς γενέσθαι θεὸς ἐξ ἀνθρώπου καταξιούται ὁ ἄνθρωπος. Ὡν γὰρ ἐνταῦθα κατὰ τὴν παρούσαν ζωὴν, διὰ τῆς ἐν πίστει χάριτος, πιστεύομεν μετεληφέναι δωρεῶν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τούτων ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι κατὰ ἀλήθειαν ἐνυποστάτως αὐτῷ τῷ πράγματι, κατὰ τὴν ἀπιστοῦν ἐλπίδα τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ τὴν τοῦ ἐπαγγελιομέ-

⁵⁴ ἀληθῶς c. A. R. ἀληθῶς εἰπεῖν.

γου βεβαίαν καὶ ἀπαράβατον ὑπόσχεσιν, φυλάξαντες κατὰ δύναμιν τὰς ἐντολάς, πιστεύομεν καταλήψεσθαι¹¹, μεταβαίνοντες ἀπὸ τῆς ἐν πίστει χάριτος, εἰς τὴν κατ' εἶδος χάριν· μεταποιῶντος ἡμᾶς πρὸς ἑαυτὸν δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· τῇ περιαιρέσει τῶν ἐν ἡμῖν τῆς φθορᾶς γνωρισμάτων, καὶ τὰ παραδειχθέντα διὰ τῶν ἐνταῦθα αἰσθητῶν συμβόλων ἡμῖν ἀρχέτυπα χαριζομένου μυστήρια.

Διὰ δὲ τὸ εὐμνημόνευτον, εἰ δοκεῖ, τὴν τῶν εἰρημένων δύναμιν κατ' ἐπιτομὴν ἐπιδραμόντες, οὕτω κεφαλαιώσωμεν. Ἔστι μὲν οὖν ἡ ἅγια Ἐκκλησία τύπος, ὡς εἴρηται, καὶ εἰκὼν, τοῦ μὲν Θεοῦ· διότι ἦν ἐργάζεται κατὰ τὴν ἀπειρον αὐτοῦ δύναμιν καὶ σοφίαν, περὶ τὰς διαφορὰς τῶν ὄντων οὐσίας ἀσύγχυτον ἔνωσιν, ὡς δημιουργὸς κατ' ἄκρον ἑαυτῶ συνέχων· καὶ κατὰ μίαν τῆς πίστεως καὶ χάριν καὶ κλήσιν τοὺς πιστοὺς ἀλλήλοις ἐνοσιδῶς συνάπτουσα· τοὺς δὲ πρακτικοὺς καὶ ἐναρέτους, κατὰ μίαν γνώμησιν ταυτότητα· τοὺς δὲ θεωρητικοὺς καὶ γνωστικοὺς πρὸς τούτοις καὶ καθ' ὁμόνοιαν ἀβραγαῆ καὶ ἀδιαίρετον.

per unam voluntatis animorumque consensionem; ac scientiam, per firmissimam, omnemque divisionis

Τοῦ δὲ κόσμου, τοῦ τε νοητοῦ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ τύπος ἐστίν· ὡς τοῦ νοητοῦ κόσμου τὸ ἱερατεῖον σύμβολον ἔχουσα· τοῦ αἰσθητοῦ δὲ, τὸν ναόν.

Ἀνθρώπου δὲ πάλιν εἰκὼν ἐστίν, ὡς τὴν ψυχὴν διὰ τοῦ ἱερατείου μιμουμένη· τὸ δὲ σῶμα, διὰ τοῦ ναοῦ προβαλλομένη. Αὐτῆς δὲ τῆς ψυχῆς καθ' ἑαυτὴν νοουμένης τύπος ἐστὶ καὶ εἰκὼν, ὡς τοῦ θεωρητικοῦ διὰ τοῦ ἱερατείου φέρουσα τὸ ἐπίδοξον· τοῦ δὲ πρακτικοῦ διὰ τοῦ ναοῦ τὸ κόσμιον ἔχουσα.

Τῆς δὲ τελουμένης ἐν αὐτῇ ἀγίας συνάξεως, ἡ μὲν πρώτη εἴσοδος γενικῶς μὲν δηλοῖ τὴν πρώτην τοῦ Θεοῦ ἡμῶν παρουσίαν· ἰδικῶς δὲ, τὴν δι' αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ τῶν ἐξ ἀπιστίας εἰς πίστιν, καὶ ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν, καὶ ἀπὸ ἀγνωσίας εἰς γνῶσιν εἰσαγομένων ἐπιστροφὴν.

Τὰ δὲ γινόμενα μετ' αὐτὴν ἀναγνώσματα, γενικῶς μὲν, τὰ θεῖα θελήματά τε καὶ βουλήματα, καθ' ἅ χρὴ τοὺς πάντας παιδεύεσθαι τε καὶ πολιτεύεσθαι, μηνύει· ἰδικῶς δὲ, τὴν κατὰ τὴν πίστιν διδασκαλίαν καὶ προκοπὴν τῶν πιστευσάντων· καὶ τῶν πρακτικῶν τὴν κατ' ἀρετὴν παγίαν διάθεσιν· καθ' ἣν τῷ θεῷ νόμῳ στοιχοῦντες τῶν ἐντολῶν ἀνδρικῶς τε καὶ ἀκλονήτως ἴστανται πρὸς τὰς μεθοδεῖας τοῦ διαδόλου, καὶ τὰς ἀντικειμένους ἐνεργείας διαδιδράσκουσι· καὶ τῶν γνωστικῶν τὴν κατὰ θεωρίαν ἔξιν· καθ' ἣν τοὺς τῶν αἰσθητῶν καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς προ-

A spem firmam nostræ fidei, ac ejus qui pollicitus est incommutabilem certamque omnino promissionem, ubi pro virili nostra facultate mandata servaverimus, percepturos nos credimus, qui a gratia quæ in fide est, ad gratiam quæ est secundum speciem transituri simus; Deo scilicet ac Servatore nostro Jesu Christo nos in se transmutante, necnon corruptionis mortalisque in nobis vite notas abolendo, per ea symbola quæ in sensum cadunt, hic nobis tantisper monstrata, primitiva mysteria largiente.

Summa dictorum ac recapitulatio. — Ut autem memoriæ consulatur, si libet, eorum quæ data sunt vim breviter percurrentes, ita in summam redigamus. Est igitur sancta Ecclesia, uti dictum est, Dei quidem figura ac imago; quod nimirum quam ille infinita potentia sua ac sapientia erga distinctas rerum essentias inconfusam unionem facit, tanquam opifex ac conditoris jure summa 520 quadam necessitudine seipso connectens; eam quoque illa per fidei gratiam in fidelibus operetur, omnes quidem fideles secum ipsos uniformiter per fidei unam gratiam ac vocationem conjungens; eos autem qui actionem ac virtutem colunt, ad hæc vero etiam eos qui contemplationem ac

Mundi autem, tum ejus qui mente sola, tum qui sensu percipitur, figura est; ut quæ mundi intelligibilis sacrarium, symbolum habeat; hujus autem qui in sensum cadit, templum.

Rursus vero imago est hominis, ut quæ animæ per sacrarium speciem referat; per templum autem corpus præferat. Ipsius autem animæ ut ipsa secundum se ac seorsum consideratur, figura est ac imago, ut quæ per sacrarium ejus partis quæ contemplationi studet claritatem ferat; per templum autem ejus quæ actioni, ornatum decoremque obtineat.

Ejus autem quæ in ea peragitur sacræ synaxeos; primus quidem introitus generaliter quidem primum Christi Dei nostri adventum significat; proprie vero, eam, quæ per ipsum, ipsoque auspice est, eorum qui ab infidelitate ad fidem, et a vitio ad virtutem, atque ab ignorantia ad scientiam inducuntur conversionem.

Quæ autem ab eo sequuntur lectiones, generaliter quidem divinas voluntates et consilia designant, ex quorum ratione necessè est, ut omnes erudiantur vitamque instituant; proprie autem, eorum qui crediderunt fidei doctrinam atque profectum; tum scilicet eorum, qui actionem colunt, firmam virtutis dispositionem; qua, divinam mandatorum legem sectantes, virili infractaque constantia adversus diaboli insidias consistunt, eorumque occultam vim ac molitiones cavent atque fugiunt; tum vero qui scientiam colunt studentque sapientiæ, contemplatio-

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ μεταλήψ. c. A. et Fr.

nis habitum; cujus munere, rerum in sensum cadentium spiritalisque in eis providentiæ rationes colligentes, absque errore ad veritatem currunt.

Divinæ autem canticorum modulationes, divinam jucunditatem ac voluptatem omnium animis innascentem; qua mystice roborati, superiorum omnium **521** virtutis cultu laborum oblivionem sumentes, ad eorum quæ reliqua sunt, divinorum incorruptibiliumque bonorum vehemens contentumque vegeti ac alacres accenduntur desiderium.

Sanctum autem Evangelium, generaliter quidem hujus sæculi consummationis est symbolum; proprie vero, eorum qui crediderunt, perfecte omnique ex parte antiqui erroris abolitionem designat; tumque eorum qui actionem colunt, mortificationem, legisque ac sensus carnis, seu ejus prudentiæ consummationem; tum eorum qui sapientiam ac contemplationem, plurium ac diversarum rationum in amplissimam unam maximique ambitus rationem, coercitionem ac relationem; nempe consummata illis nactaque terminum, quæ fusior expatiatur, ac

Pontificis autem e sede descensus, ac catechumenorum ejectio, generaliter quidem significat, secundum magni Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi e cœlis adventum, ac peccatorum a sanctis segregationem, justamque pro cujusque meritis retributionem; proprie autem, perfectam eorum qui crediderunt in fide certitudinem, quam facit Deus ac Verbum invisibili ratione adveniens; per quam, omnis ullo modo claudicans in fide (instar catechumeni) cogitatio atque ratio ab eis expellitur: eorum autem qui colunt actionem, perfectam imperturbati animi tranquillitatem, per quam libidinosa omnis, nec illuminatione donata cogitatio, ab anima decedit; eorum vero qui sapientiam ac contemplationem, altiore cognita complexu continentem scientiam, cujus munere ac luce terrenorum simulacra omnia ab anima diffugiant.

Quod autem clauduntur fores, sanctorumque mysteriorum ingressus, necnon divinum osculum, ac Symboli fidei exclamatio, generaliter quidem significant, præterire quæ in sensum cadunt, eaque manifestanda quæ mente intelliguntur; novam item divini erga nos mysterii doctrinam; omniumque cum omnibus, seipsis pariter ac Deo, futuram concordiae ac consensionis ac dilectionis vim unam; ejusque salutis ergo, quam iis modis consecuti sumus, gratiarum actionem. Proprie autem, fidelium quidem a simplici fide ad dogmatum doctrinam et initiationem consensumque **522** ac gratiarum actionem, profectum (nam primum significat quod clauduntur fores; alterum, sanctorum mysteriorum introitus; tertium, osculum sive amplexus et salutatio; quartum, symboli exclamatio): eorum autem qui colunt actionem, ab actione ad contemplationem

Α νοίας πνευματικούς κατὰ θύνας συνλιγόμενοι λόγους, ἀπλανῶς πρὸς τὴν ἀλήθειαν φέρονται.

Τὰ δὲ θεῖα τῶν ἀσμάτων μελίσματα, τὴν ἐγγινομένην ταῖς ἀπάντων⁶⁶ ψυχῆς θεῖαν ἡδονὴν καὶ τερπνότητα· καθ' ἣν μυστικῶς ῥωννύμεναι, τῶν μὲν παρελθόντων τῆς ἀρετῆς ἐπιλανθάνονται πόνων· πρὸς δὲ τὴν τῶν λειπομένων θεῶν καὶ ἀκηράτων ἀγαθῶν, νεάζουσι εὐτονον ἔφασιν.

Τὸ δὲ ἅγιον Εὐαγγέλιον, γενικῶς μὲν σύμβολόν ἐστι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου· ἰδικῶς δὲ, τῶν μὲν πιστευσάντων δηλοῖ τὸν παντελῆ τῆς ἀρχαίας πλάνης ἀφανισμόν· τῶν δὲ πρακτικῶν, τὴν νέκρωσιν καὶ συντέλειαν τοῦ κατὰ σάρκα νόμου τε καὶ φρονήματος· τῶν δὲ γνωστικῶν, τὴν πρὸς τὴν συνεκτικώτατον λόγον τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων λόγων συναγωγὴν τε καὶ ἀναφορὰν, συντελεσθείσης αὐτοῖς καὶ περατωθείσης τῆς διεξοδικωτέρας καὶ ποικιλωτέρας φυσικῆς θεωρίας.

magis varia est, naturali contemplatione ac specu-

Ἡ δὲ τοῦ ἀρχιερέως ἀπὸ τοῦ θρόνου κατάβασις, καὶ ἡ τῶν κατηγουμένων ἐκβολή, γενικῶς μὲν σημαίνει τὴν ἀπ' οὐρανοῦ δευτέραν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, καὶ τὸν ἀπὸ τῶν ἀγίων ἀφορισμὸν τῶν ἀμαρτωλῶν· καὶ τὴν δικαίαν πρὸς τὴν ἐκάστου ἀξίαν ἀμοιβὴν· ἰδικῶς δὲ, τὴν τελείαν ἐν πίστει τῶν πιστευσάντων⁶⁷ πληροφορίαν, ἣν ποιεῖ παραγινόμενος ἀοράτως ὁ Θεὸς καὶ Λόγος· δι' ἧς πᾶς ἔτι καθ' ὅτι οὖν σκάζων κατὰ τὴν πίστιν λογισμὸς κατηγουμένου τρόπου, αὐτῶν ἀπελαύνεται· τῶν δὲ πρακτικῶν, τὴν τελείαν ἀπάθειαν, δι' ἧς πᾶς ἐμπαθὴς καὶ ἀφώτιστος λογισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπογίνεται· τῶν δὲ γνωστικῶν, τὴν συνεκτικὴν ἐπιστήμην τῶν ἐπεγνωσμένων⁶⁸· δι' ἧς πᾶσαι τῶν ὑλικῶν αἱ εἰκόνες τῆς ψυχῆς ἐκδιώκονται.

Ἡ δὲ κλείσις τῶν θυρῶν, καὶ ἡ τῶν ἀγίων μυστηρίων εἰσοδος, καὶ ὁ θεῖος ἀσπασμὸς, καὶ ἡ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ἐκφώνησις, γενικῶς μὲν δηλοῖ τὴν τῶν αἰσθητῶν πάροδον, καὶ τὴν τῶν νοητῶν φανέρωσιν, καὶ τὴν καινὴν τοῦ περὶ ἡμᾶς θείου μυστηρίου διδασχὴν, καὶ τὴν πρὸς πάντας πάντων ἑαυτοῦς τε καὶ τὸν Θεὸν γενησομένην ὁμοιότητος καὶ ὁμογνωμοσύνης καὶ ἀγάπης ταυτότητα, καὶ τὴν ἐφ' οἷς ἐσώθημεν τρόποις εὐχαριστίαν· ἰδικῶς δὲ, τῶν μὲν πιστῶν τὴν ἀπὸ τῆς ἀπλῆς πίστεως εἰς τὴν ἐν δόγμασι διδασχὴν καὶ μύησιν, καὶ ὁμοφωνίαν καὶ εὐσέβειαν, προκοπὴν· τὸ γὰρ πρῶτον, ἡ τῶν θυρῶν δηλοῖ κλείσις. Τὸ δεύτερον δὲ, ἡ τῶν ἀγίων εἰσοδος· τὸ δὲ τρίτον, ὁ ἀσπασμὸς· καὶ τὸ τέταρτον, ἡ ἐκφώνησις τοῦ συμβόλου· τῶν δὲ πρακτικῶν, τὴν ἀπὸ πράξεως εἰς θεωρίαν μυσάντων τὰ αἰσθήσεις καὶ ἐξωσάρχως καὶ κόσμου γενομένων διὰ τῆς ἀποβολῆς τῶν

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ Fr. πάντων. ⁶⁷ πιστευόντων C. A. et Fr. ⁶⁸ ἐγνωσμένων C. A. et Fr.

κατ' αὐτὰς ἐνεργειῶν, μετάθεσιν, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ A (ubi sensus occluserint, necnon carne, mundoque eorum abjectis operationibus excesserint) transiationem; ascensumque a mandatorum modo, ad eorum rationem; necnon ipsorum mandatorum juxta proprias rationes affinem cum animæ viribus necessitudinem ac unitionem; aptumque habitum ad eam, quæ ex theologiæ ratione est, gratiarum actionem: eorum vero qui sapientiam ac contemplationem, a naturali speculatione ad intelligibiliū simplicem mentis considerationem; qua non amplius sensuū opera, ulliusve eorum ope, quæ sunt oculis conspicua, divinam arcanamque rationem persequuntur; animæ item facultatum cum ipsa unitionem; eam denique quæ animo uniformiter providentiæ rationem complectitur, simplicitatem.

Ἡ δὲ τοῦ Τρισαγίου ἀπαυστος τῶν ἀγίων ἀγγέλων B ἀγιαστικὴ δοξολογία, γενικῶς μὲν σημαίνει τὴν ἅμα τε καὶ ἐν ταύτῳ γενησομένην κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα τῶν οὐρανίων καὶ ἐπιγείων δυνάμεων ἴστυ καὶ πολιτείαν καὶ ἀγωγὴν καὶ συμφωνίαν τῆς θείας δοξολογίας, ἀθανατισθέντος τοῖς ἀνθρώποις τοῦ σώματος διὰ τῆς ἀναστάσεως, καὶ μηκέτι βαροῦντος τὴν ψυχὴν τῇ φθορᾷ, καὶ βαρουμένου· ἀλλὰ διὰ τῆς εἰς ἀφθαρσίαν ἀλλαγῆς πρὸς ὑπόδοχὴν παρουσίας Θεοῦ λαθόντος καὶ δύναμιν καὶ ἐπιτιθεϊστότητα· ἰδικῶς δὲ, τῶν μὲν πιστῶν τὴν πρὸς ἀγγέλους κατὰ τὴν πίστιν θεολογικὴν ἄμιλλαν· τῶν δὲ πρακτικῶν, τὴν ἰσαγγελον, ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώποις, κατὰ τὸν βίον λαμπρότητα, καὶ τὴν εὐτονίαν τῆς θεολογικῆς ὑμνολογίας· τῶν δὲ γνωστικῶν, τὰς ἰσαγγέλους κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώποις περὶ θεότητος νοήσεις τε καὶ C ὑμνήσεις καὶ ἀεικινησίας.

Ἡ δὲ μακαρία τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐπίκλησις, καὶ ἡ τοῦ, *Εἰς ἅγιος*, καὶ τῶν ἐξῆς ἐκφώνησις· καὶ ἡ τῶν ἀγίων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων μετάληψις, τὴν ἐπὶ πᾶσι καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἀξίων ἐσομένην διὰ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν υἱοθεσίαν, ἔνωσιν τε καὶ οἰκειότητα, καὶ ὁμοιότητα θεῖαν καὶ θέωσιν δηλοῖ· δι' ἧς πάντα ἐν πᾶσιν ἔσται τοῖς σωζομένοις αὐτὸς ὁ Θεός, ὁμοίως· ὡς κάλλος ἀρχέτυπον κατ' αἰτίαν ἐμπρέπων τοῖς αὐτῷ δι' ἀρετῆς καὶ γνώσεως κατὰ χάριν ὁμοίως συμπρέπουσι.

* Πιστοὺς δὲ καὶ ἐναρέτους καὶ γνωστικούς ἐκάλει, τοὺς εἰσαγομένους καὶ τοὺς προκόπτοντας καὶ τοὺς τελείους, ἤγουν δούλους καὶ μισθίους καὶ υἱούς· τὰς τρεῖς τάξεις τῶν σωζομένων. Δούλοι γὰρ εἰσι, πιστοί, οἱ φόβῳ τῶν ἠπειλημένων ἐκπληροῦντες τοῦ δεσπότητος τὰς ἐντολάς, καὶ τοῖς πιστευθεῖσιν εὐνοϊκῶς ἐπεργαζόμενοι· μισθοῖοι δὲ, οἱ φόβῳ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν βαστάζοντες μεθ' ὑπομονῆς τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσονα· τουτέστι, τὴν ἐμφυτον καὶ συνεζευγμένην τῇ παρούσῃ ζωῇ ἐκ τῆς προπατορικῆς καταδίκης θλίψιν, καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῇ ὑπερ

(ubi sensus occluserint, necnon carne, mundoque eorum abjectis operationibus excesserint) transiationem; ascensumque a mandatorum modo, ad eorum rationem; necnon ipsorum mandatorum juxta proprias rationes affinem cum animæ viribus necessitudinem ac unitionem; aptumque habitum ad eam, quæ ex theologiæ ratione est, gratiarum actionem: eorum vero qui sapientiam ac contemplationem, a naturali speculatione ad intelligibiliū simplicem mentis considerationem; qua non amplius sensuū opera, ulliusve eorum ope, quæ sunt oculis conspicua, divinam arcanamque rationem persequuntur; animæ item facultatum cum ipsa unitionem; eam denique quæ animo uniformiter providentiæ rationem complectitur, simplicitatem.

Trisagii exclamatio. — Irrequieta autem sanctorum angelorum sanctificans Trisagii glorificatio, generaliter quidem significat, simul pariterque futuram in sæculo venturo, cœlestium ac terrestrium virtutum, parem vitæ rationem ac institutionem divinæque glorificationis consonam vocem, hominibus per resurrectionem immortalī corpore donatis; tali scilicet, ut non amplius, qua ipsum gravitate laborat, gravet animam corruptione, sed commutata incorruptione, ad Dei suscipiendum adventum vim aptitudinemque obtineat: proprie autem, fidelium quidem cum angelis theologicum fidei certamen; eorum autem qui colunt actionem, comparem angelis, quoad homini concessum est, vitæ splendorem contentumque deitatis laudandæ studium atque ardorem; eorum vero qui sapientiam ac contemplationem, pares angelis, quantum fert humana conditio, de deitate cogitationes ac cantica, ac jugis motus agitationes.

Beata autem magni Dei ac Patris invocatio; illiusque, *Unus sanctus*, et quæ sequuntur, exclamatio; sanctorumque ac vivificorum mysteriorum perceptio, post omnia, inque omnibus dignis, Dei nostri benignitate futuram adoptionem, unitionemque ac conjunctionem, divinamque similitudinem ac deificationem **523** declarant; vi cujus ipse Deus omnia in omnibus similibus salute donandis erit, ceu primitivum decus secundum causæ rationem in eis per virtutem ac scientiam præstans, qui similiter cum eo præstantes erunt per gratiam.

Porro fideles, virtuti deditos ac scientiam colentes, vocabat, qui inducuntur velutque rudimentarios, proficientes atque perfectos; id est, servos, mercenarios, filios; tres nempe ordines eorum, qui salute donantur. Servi enim sunt fideles, qui minarum metu, Domini mandata implent, et benevole ac candore animi in iis quæ fuerunt credita versantur. Mercenarii autem, qui bonorum promissorum cupiditate illecti, cum patientia pondus diei et æstum portant; eam scilicet quæ concreta est ac inolevit ei, quam agimus vitæ, exprimi parentis

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁹ Fr. Πιστοὶ ἐνάρετοι· γνωστικοί. Εἰσαγόμενοι· προκόπτοντες· τελεῖοι. Δούλοι· μισθοῖοι· υἱοί. Fideles, virtutis studentes, sapientia vacantes et spirituales; rudimentarii, proficientes, perfecti, servi, mercenarii filii.

reatu, afflictionem, ac quæ inde virtutis causa tentationes obveniunt; quique vitam vita, presenti futuram, per liberum animi propositum, sapienter commutant. Filii denique, qui neque minarum metu, nec promissorum cupiditate, sed modo illo ac habitu, quo in bonum honestumque propensa animi voluntate tendunt, a Deo nunquam separantur, velut filius ille, ad quem dictum est: *Fili, tu semper mecum es, et omnia mea tua sunt*^d; hoc ipsum per adoptionem [deificationem], quæ est gratia, existentes, quoad ejus concessum est, quod Deus per naturam et causæ rationem tum est tum creditur^e esse.

Frequentanda ecclesia. — Ne ergo a sancta Dei Ecclesia abesse in animum inducamus, quæ tanta in divinorum symbolorum, quæ celebrantur, rituumque sancta ordinatione, salutis nostræ mysteria complectitur; quibus egregie quemque nostrum qui vitam virtute instituit, pro eo ac capit, consentanea Christo ratione fabricans, quod per sanctum baptismum in Spiritu sancto datum est adoptionis munus, Christianis moribus in palam producit: sed quanta facultas, omnique diligentia, dignos nos divinis muneribus exhibeamus, per bona opera placentes Deo; non conversantes sicut gentes, quæ Deum ignorant, in passione desiderii^o ac libidine; sed sicut ait sanctus Apostolus: *Mortificantes membra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus; propter quæ venit ira Dei in filios contumaces; 524 omnemque iram et indignationem et turpem sermonem et mendaciam*^f: et, ut semel dicam, totum veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris^g, deponentes cum actibus suis^h et desideriis, digne Deo ambulemus, qui vocavit nos in suum regnum et gloriamⁱ; induentes nos viscera misericordiæ, benignitatem, submissionem, mansuetudinem, longanimitatem; supportantes invicem in charitate^j, et donantes nobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam, sicut et Dominus donavit nobis. Super omnia, vinculum illud perfectionis, charitatem et pacem, in quam et vocati sumus in uno corpore^k: et, ut summa dicam, novum hominem, qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus, qui creavit illum^l. Dum enim sic vitæ rationes componamus, poterimus utique in finem divinarum promissionum bona spe fulti venire, et impleri agnitione voluntatis ejus, in omni sapientia et intellectu spiritali, fructificantes et crescentes in scientia Domini; in omni virtute confirmati secundum potentiam claritatis ejus, in omni patientia et longanimitate cum gaudio, gratias agentes Patri, qui idoneos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine^m.

Α τῆς ἀρετῆς πειρασμούς· καὶ ζωῆς ζωὴν σοφῶς κατ' αὐθαίρετον γνώμην ἀνταλλάσσοντες, τῆς παρουσίας τὴν μέλλουσαν. Υἱοὶ δὲ, οἱ μήτε φόβῳ τῶν ἠπειλημένων, μήτε πόθῳ τῶν ἐπιγγεγμένων, ἀλλὰ τρόπῳ καὶ ἔξει τῆς πρὸς τὸ καλὸν κατὰ γνώμην τῆς ψυχῆς ῥοπῆς τε καὶ διαθέσεως, μηδέποτε τοῦ Θεοῦ χωριζόμενοι· κατ' ἐκείνον τὸν υἱὸν, πρὸς ὃν εἴρηται, *Τέκνον, σὺ πάντοτε μετ' ἐμοῦ εἶ, καὶ τὰ ἐμὰ πάντα σὰ ἐστί*· τοῦτο κατὰ τὴν ἐν χάριτι θέσιν^{oo} ἐνδεχομένως ὑπάρχοντες, ὅπερ ὁ Θεὸς κατὰ τὴν φύσιν καὶ αἰτίαν καὶ ἐστὶ καὶ πιστεύεται.

Μὴ τοίνυν ἀπολειφθῶμεν τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, τοσαῦτα κατὰ τὴν τῶν τελουμένων θείων συμβόλων ἀγίαν διάταξιν τῆς σωτηρίας ἡμῶν περιεχούσης μυστήρια, δι' ὧν ἕκαστον ἡμῶν καλῶς μάλιστα πολιτευόμενον ἀναλόγως ἑαυτῷ κατὰ Χριστὸν δημιουργοῦσα, τὸ δοθὲν διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος ἐν Πνεύματι ἀγίῳ χάρισμα τῆς υἰοθεσίας, εἰς φανέρωσιν ἄγει κατὰ Χριστὸν πολιτευόμενον· ἀλλὰ πάσῃ δυνάμει τε καὶ σπουδῇ παραστήσωμεν ἑαυτοὺς ἀξίους τῶν θείων χαρισμάτων, δι' ἔργων ἀγαθῶν εὐχαριστοῦντας τῷ Θεῷ· μὴ ἀναστρεφόμενοι κατὰ τὰ ἔθνη, τὰ μὴ εἰδῶτα Θεόν, ἐν πάθει ἐπιθυμίαι· ἀλλὰ, καθὼς φησὶν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος, *Νεκρώσαντες τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία*· δι' ἧς ἔρχεται ἡ ὀργὴ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας· ὀργὴν τε πᾶσιν, καὶ θυμὸν καὶ αἰσχρολογίαν καὶ ψεῦδος· καὶ, συντόμως εἰπεῖν, πάντα τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, ἀποθέμενοι σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, ἀξίως τοῦ Θεοῦ περιπατήσωμεν, τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς εἰς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν καὶ δόξαν· ἐνδυσάμενοι σπλάγγνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πραύτητα^{o1}, μακροθυμίαν· ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, καὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς ἕαν τις πρὸς τινα ἔχη μομφήν, καθὼς καὶ ὁ Κύριος^{o2} ἔχαρισάτο ἡμῖν, ἐπὶ πᾶσι τε τὸν σύνδεσμον τελειότητος, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εἰρήνην, εἰς ἣν καὶ ἐκλήθημεν ἐν ἐνὶ σώματι· καὶ, ἵνα συνελὼν εἴπω, τὸν νέον ἄνθρωπον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Οὕτω γὰρ ἂν βιοῦντες, δυναθῆμεν πρὸς τὸ τέλος ἔλθειν τῶν θείων ἐπαγγελιῶν, μετ' ἐλπίδος ἀγαθῆς πληρωθῆναι τε τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, καὶ πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ καρποφοροῦντες, καὶ αὐξανόμενοι τῇ ἐπιγνώσει Κυρίου· ἐν πάσῃ δυνάμει δυναμούμενοι κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτοῦ, εἰς πᾶσαν οἰκοδομήν^{o3} καὶ μακροθυμίαν μετὰ χαρᾶς, εὐχαριστοῦντες τῷ Πατρὶ, τῷ ἰκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἀγίων ἐν τῷ φωτί.

^d Luc xv, 31. ^e I Thess. iv, 5. ^f Coloss. iii, 5-9. ^g Ephes. iv, 22. ^h Coloss. iii, 9. ⁱ I Thess. ii, 12. ^j Ephes. iv, 2. ^k Coloss. iii, 12, 13. ^l ibid., 9-10. ^m Coloss. i, 9-12.

VARIÆ LECTIONES.

^{oo} Θέσιν A. C. et Fr. ^{o1} Fr. πρότητα. ^{o2} Χριστός. C. A. ^{o3} Græca habent ὑπομονήν.

Σαφῆς δὲ τῆς χάριτος ταύτης ἐστὶν ἀπόδειξις, ἡ ἄ
πρὸς τὸ συγγενὲς δι' εὐνοίας ἐκούσιος συνδιάθεσις·
ἥς ἔργον ἐστὶν, ὡς Θεὸν, οἰκαιοῦσθαι κατὰ δύναμιν
τὸν καθ' ὅτιον τῆς ἡμῶν ἐπικουρίας δεόμενον ἄν-
θρωπον· καὶ μὴ ἔαν ἀτημέλητον καὶ ἀπρονόητον· ἀλλὰ
σπουδῇ τῇ πρεπούσῃ κατ' ἐνέργειαν ἐνδείκνυσθαι·
ζῶσαν τὴν ἐν ἡμῖν πρὸς τε τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον
διάθεσιν. Ἔργον γὰρ ἀπόδειξις διαθέσεως. Οὐδὲν
γὰρ οὔτε πρὸς δικαιοσύνην οὕτω ῥαδίον ἐστὶν,
οὔτε πρὸς θέωσιν (ἴν' οὕτως εἶπω) καὶ τὴν πρὸς
Θεὸν ἐγγύτητα καθέστηκεν ἐπιτήδειον, ὡς ἔλεος ἐκ
ψυχῆς εἰς τοὺς δεομένους μεθ' ἡδονῆς καὶ χαρᾶς προσ-
φερόμενος. Εἰ γὰρ Θεὸν ὁ Λόγος τὸν εὐ παθεῖν δεό-
μενον ἔδειξεν. Ἐφ' ὅσον γὰρ ἐποιήσατε, φησὶν,
ἐνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε·
Θεὸς δὲ ὁ εἰπὼν, πολλῶ μᾶλλον τὸν εὐ ποιεῖν δυνά-
μενον καὶ ποιοῦντα, δείξει ἀληθῶς κατὰ χάριν καὶ
μέθεξιν ὄντα Θεὸν, ὡς τὴν αὐτοῦ τῆς εὐεργεσίας εὐ-
μιμήτως ἀνειλημμένον ἐνέργειάν τε καὶ ιδιότητα.
Καὶ εἰ Θεὸς ὁ πτωχὸς, διὰ τὴν τοῦ δι' ἡμᾶς πτωχεύ-
σαντος Θεοῦ σύγκατάθεσιν, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἐκάστου
συμπαθῶς ἀναδεχομένου πάθη, καὶ μέχρι τῆς συν-
τελείας τοῦ αἰῶνος, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ἐν ἐκά-
στῳ πάθους, ἀεὶ δι' ἀγαθότητα πάσχοντος μυστικῶς·
πλέον δηλονότι ⁶⁴ κατὰ τὸν εἰκότα λόγον ἐστὶ Θεός,
ὁ κατὰ μίμησιν τοῦ Θεοῦ διὰ φιλανθρωπίαν τὰ τῶν
παθόντων πάθη δι' ἑαυτοῦ θεοπροπῶς ἐξιόμενος·
καὶ τὴν αὐτὴν τῷ Θεῷ, κατὰ ἀναλογίαν τῆς σωστικῆς
προνοίας, κατὰ διάθεσιν ἔχων δεικνύμενος δύναμιν.

Τίς οὖν ἄρα πρὸς ἀρετὴν οὕτω βραδύς ἐστὶ καὶ
δυσκίνητος, ὥστε μὴ ἐφίεσθαι θεότητος, οὕτως εὐ-
ώνου τε καὶ εὐπορίστου καὶ ῥαδίας οὐσίας τῆς κτή-
σεως; Ἀσφαλῆς δὲ τούτων ἐστὶ καὶ ἄσυλος φυλακῆ,
καὶ εὐμχρῆς πρὸς σωτηρίαν ὁδός· ἥς, οἶμαι, χωρὶς
κατ' ἀλήθειαν οὐδὲν ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν ἀβλαβῶς τῷ
ἔχοντι συντηρούμενον· ἡ αὐτοπραγία, εἴτουν ἰδιο-
πραγία, δι' ἧς τὰ καθ' ἑαυτοὺς σκοπεῖν τε καὶ δια-
σκέπτεσθαι μόνους μανθάνοντες, τοῦ παρ' ἄλλων
διακενῆς βλάβην ἔχειν ἐλευθερούμεθα. Εἰ γὰρ ἑαυ-
τοὺς μόνους ὀρᾶν τε καὶ ἐτάζειν μάθοιμεν, οὐδέ-
ποτε τοῖς τῶν ἄλλων, ὡς δ' ἂν ἔχοντα τύχωσιν, ἐπι-
θησόμεθα· γινώσκοντες ἕνα μόνον κριτὴν σοφόν τε
καὶ δίκαιον τὸν Θεὸν, τὸν σοφῶς τε καὶ δίκαιως
πάντα τὰ γινόμενα κρίνοντα· καθ' ὃν γεγένηται
λόγον, ἀλλ' οὐ καθ' ὃν πεφανέρωται τρόπον· ὃν
ἴσως ἂν δύναιτο καὶ ἄνθρωποι κρίνειν, ἀμυδρῶς εἰς
τὸ φαινόμενον βλέποντες· περὶ δ' οὐ πάντως ἐστὶν ἡ
ἀλήθεια, οὐδὲ τῶν γινόμενων ὁ λόγος. Ὁ δὲ Θεός, τὸ
ἀφανές τε κίνημα τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν ἀόρατον ὁρμήν,
καὶ τὸν λόγον αὐτὸν, καθ' ὃν ὕρμηται ἡ ψυχὴ, καὶ
τὸν τοῦ λόγου, σκοπὸν· τουτέστι, τὸ παντὸς πράγ-
ματος προεπινοούμενον ⁶⁵ τέλος βλέπων, κρίνει δι-

*Affectus opere probandus. Beneficentiae vis, ut deus
faciat.* — Hujus autem gratiae clara probatio est,
spontanea animo bene volenti erga generis neces-
situdine nobis conjunctos, affectio; cujus hoc opus,
hoc facinus, ut quisquis hominum ulla in re nostra
ope egeat, haud secus ac Deum pro virili nostra,
demereri studeamus, nec neglectum ac sine cura
praeterire nos eum sinamus, sed, qua par est dili-
gentia, re ipsa in nobis vivere ac vigere, quo Deum
proximumque prosequimur, affectum ostendamus.
Affectus enim probatio est operis exhibitio. Nihil
quippe ad justitiam adeo facile, sicque consequen-
dam deitatem (ut sic loquar) expeditum, et ut cum
Deo necessitudine jungamur, ac misericordia, quam
ex animo cum voluptate et gaudio conferamus in
eos, qui indigent. Siquidem enim Scriptura, eum
qui opis eget et ut beneficio impariatur, deum
ostendit. *Quandiu enim, inquit, uni ex minimis meis
istis fecistis, mihi fecistis* ⁶⁶: Porro Deus est qui lo-
quitur; potiori longe ratione, eum, cui benefa-
ciendi facultas est, exque illa benefacit, ostendet
revera per gratiam Deique participatione deum esse,
qui ejus beneficentiae, praecclare imitando, vim ac
proprietaem inierit. Ac siquidem pauper deus est,
idecirco quia Deus **525** qua se nobis demisit ac in-
clinavit, egenus factus est ⁶⁷, inque seipsum per
summam miserationem cujusque recepit mala, ac
usque ad saeculi consummationem pro eo ac quis-
que malis afficitur, semper mystice bonitatis nutu
imitatione humanitatis studio ac benignitate, labo-
ratur; eandemque cum Deo pro rata sua ra-
tione salubris providentiae vim secundum affectum, habere monstratur.

*Ἰδιοπραγία, ac, quod quis sua curet agatque do-
norum Dei tuta in nobis custodia.* — Quis sic igitur
ad virtutem tardus, sicque motu segnis ac difficilis,
ut deitatis desiderio non agatur, quam facili adeo
pretio coemere ac comparare queat? Tuta vero, ac
inviolabilis horum custodia est, facilisque ad salu-
tem via, sine qua (ut ego quidem existimo) nemo vere
ea quae obtinet bona, illaesa servaverit, et ut damni
nihil accipiat, sui illa privata est, ac rerum suarum
agendarum cura; qua, nostra duntaxat dispicere
docti ac considerare, id consequimur, ut ab aliis
nihil frustra damni accipiamus. Si enim nos ipsos
solum intueri ac examinare noverimus, nunquam
in illa quae sunt aliorum, cujuscunque modi sint,
grassari nobis indulgebimus; qui nimirum unicuique
judicem cum sapientem tum justum, cuncta quae
sunt sapienter justeque judicantem Deum, non
ignoremus; nempe, qua ratione illa facta sunt, non
eo modo quo prodita; quo etiam forte homines ju-
dicare possint, tantisper obscure hoc contuentes
quod est conspicuum, ac oculis patet; in quo non
omnino sita veritas, aut eorum quae sunt ratio po-
sita est. Deus autem, obscurum ipsum animi mo-

⁶⁴ Matth. xxv, 40. ⁶⁵ II Cor. viii, 9.

VARIAE LLECTIONES.

⁶⁶ δὲ δῆλον ὅτι C. A. ⁶⁷ προεπινοούμενου C. A.

tum, inaspectabilemque appetitionem, ac ipsam rationem qua impulsus est animus, rationisque scopum ac institutum videns, id est, negotii totius præcogitatum finem, juste (uti dicebam) quæ hominum studiis aguntur, omnia judicat. Quod si præstare studuerimus, nosque nobis ipsis definierimus, his quæ sunt extra non insilientes, nec videre, nec audire, nec loqui, oculum, aurem, linguam, quæ sunt aliorum, sinamus; ut siquidem fieri possit, his penitus arceamus; sin autem, miserantis potius affectu quam libidine, in actum exseri, ac quod e nostris rationibus sit videre, audire, loqui jubeamus; idque hactenus, dum moderatrix ratio probaverit. **526** Nihil enim hisce organis ad peccatum lubricum magis, nisi ratione eorum castigetur usus; nihilque rursus ad salutem eorum castigetur quo operæ pretium sit ac nutu

Ne ergo pro virili nostra Deo obsequi negligamus, qui ad æternam nos vitam ac beatum finem, divinorum ac salutarium mandatorum suorum executione vocet, quo nimirum misericordiam accipiamus, ac gratiam inveniamus in auxilio opportuno. *Gratia* enim, inquit divinus Apostolus, cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum in incorruptione; hoc est, qui cum virtutis incorruptione, vitæque puræ, nec simulatæ quidquam speciei habentis, honestate, Dominum diligunt, faciendo ejus voluntates, nihilque e divinis illius mandatis corrumpunt.

Dionysii Areopagitæ elogia. Viduæ, ejusque duorum minorum multiplex allegoria. — Hæc quidem ego hoc argumento sperata obedientiæ mercede inductus, pro virili mea, ita ut doctus eram, exposui, non ausus in ea manum mittere, quæ abstrusiora sunt ac sublimiora. Hæc si quis studio diligentior nosse velit, legat quæ sanctus Dionysius Areopagita his de rebus divine elaboravit, ac reipsa patefacta arcana mysteria offendet, præstante id tanti muneris humano generi, divino mentis ejus, ac linguæ instrumento, *propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis* ^α. Ac siquidem haud procul a desiderio vestro dicta desciverunt, Christo gratias bonorum largitori, vobisque, qui ut dicerem, vim fecistis. Sin autem longe multumque ab spe deficient, quomodo afficiar quidve agam, qui humanum quid dicendo passus, imbecilliorque exstiterim? Imbecillitas enim non pœnam, sed veniam provocat; magisque laudetur, quam dignum vituperio habeatur, quod est pro facultate, ac præstare potest qui rem suscipit; cum primis autem vobis, quibus constitutum sit ut propter Deum diligatis. Nam et Deo charum acceptumque est, quidquid sincere pro facultate ex animo offertur, tametsi habita majorum ratione exile illud videbitur. Is namque viduam, quæ duo minuta obtulerat, minime repulit ^β, quæ

καίως, ὡς ἔφην, πάντα τὰ παρα τῶν ἀνθρώπων πραττόμενα· ὅπερ εἰ κατορθῶσαι σπουδάσομεν, καὶ ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς περιορίσομεν τοῖς ἐκτὸς οὐκ ἐπιφύομενοι, οὔτε ὄραν, οὔτε ἀκούειν, οὔτε λαλεῖν, τὴν ὀφθαλμῶν, ἢ τὸ οὖς, ἢ τὴν γλῶσσαν τὰ τῶν ἄλλων ἀφήσομεν, εἰ μὲν οἶόν τέ ἐστι, παντελῶς· εἰ δὲ μήγε, συμπαθῶς μᾶλλον, ἀλλ' οὐ μὴ ἐμπαθῶς ^{αα} τούτοις ἐνεργεῖν, καὶ εἰς κέρδος ἡμέτερον ὄραν τε, καὶ ἀκούειν, καὶ λαλεῖν ἐπιτρέποντες· καὶ τοσοῦτον μόνον, ὅσον τῷ ἡνιοχοῦντι ταῦτα θείῳ λόγῳ δοκεῖ. Οὐδὲν γὰρ τούτων τῶν ὀργάνων πρὸς ἀμαρτίαν ἐστὶν εὐολισθότερον, μὴ λόγῳ παιδαγωγουμένων· καὶ οὐδὲν πάλιν πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν ἐτοιμότερον, τάσσοντος αὐτὰ τοῦ λόγου, καὶ ρυθμίζοντος καὶ ἐφ' αὐτὸν δεῖ καὶ βούλεται ἄγοντος.

iis expeditius, ordinante ea ratione, ac componente, velit.

B Μὴ τοίνυν ἀμελήσωμεν κατὰ δύναμιν τοῦ πείθεσθαι τῷ Θεῷ, καλοῦντι ἡμᾶς εἰς ζωὴν αἰώνιον καὶ μακάριον τέλος, διὰ τῆς ἐργασίας τῶν αὐτοῦ θείων τε καὶ σωτηρίων ἐντολῶν· ἵνα λάβωμεν ἔλεος, καὶ χάριν εὐρωμεν εἰς εὐκαιρον βοήθειαν· Ἡ γὰρ χάρις, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, μετὰ πάντων τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ· τούτεστι, τῶν μετὰ τῆς κατ' ἀρετὴν ἀφθαρσίας, καὶ τῆς κατὰ τὸν βίον καθαρᾶς τε καὶ ἀνυποκρίτου σεμνότητος ἀγαπώντων τὸν Κύριον, ἐν τῷ ποιεῖν αὐτοῦ τὰ θελήματα· καὶ μὴ παραφθειρόντων τι τῶν θείων αὐτοῦ προσταγμάτων.

Ταῦτα μὲν ἐγὼ περὶ τούτων διὰ τὴν τῆς ὑπακοῆς μισθὸν, κατὰ δύναμιν, ὡς ἐδιδάχθην, ἐξεθέμην, τῶν μυστικωτέρων τε καὶ ὑψηλοτέρων ἄψασθαι μὴ τολμήσας· ἅπερ εἰ ποθεῖ τις γινῶναι τῶν φιλομαθῶν, τοῖς περὶ τούτων τῷ ἁγίῳ Διονυσίῳ τῷ Ἀρεοπαγίτῃ ἐνθέως πονηθεῖσιν ἐντύχοι, καὶ εὐρήσει κατ' ἀλήθειαν μυστηρίων ἀρρήτων ἀποκάλυψιν, διὰ τῆς θείας αὐτοῦ καὶ διανοίας καὶ γλώττης χαρισθεῖσαν τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. Καὶ εἰ μὲν πολὺ τῆς ὑμῶν ἐπιθυμίας οὐκ ἀποπέπτωκε, τῷ Χριστῷ χάρις τῷ χορηγῷ τῶν καλῶν, καὶ ὑμῖν τοῖς λεχθῆναι ταῦτα βιασαμένοις. Εἰ δὲ μακρὰν που καὶ πολὺ τῆς ἐλπίδος ἀπολείπεται· τί πάθω, ἢ τί δράσω, περὶ τὸ λέγειν ἀσθενήσας; Συγγνωστὸν γὰρ, οὐ τιμωρητὸν, ἢ ἀσθένεια· καὶ ἀποδεκτὸν μᾶλλον, ἀλλ' οὐ μεμπτὸν τὸ ἐγγωροῦν καὶ ἐνδεχόμενον· καὶ μάλιστα ὑμῖν, τοῖς ἀγαπᾶν διὰ τὸν Θεὸν προθεμένοις. Καὶ Θεῷ δὲ φίλον τὸ κατὰ δύναμιν ἅπαν γνησίως ἐκ ψυχῆς προσαγομένον, κἂν μικρὸν συγκρίσει μεγάλων ὑπάρχον φανήσεται· ὅς οὐδὲ τὴν χήραν, τὰ δύο λεπτά προσχομίσασαν, ἀπεώσατο· ἦτις ποτὲ ἦν ἡ χήρα αὕτη, καὶ τὰ δύο λεπτά· εἴτε ψυχὴ κακίας χηρεύουσα, καὶ ὡσπερ ἄνδρα τὸν παλαιὸν μὲν ἀποβαλομένη νόμον, οὐπω δὲ τῆς πρὸς τὸν Λόγον καὶ Θεὸν ἄκρας συναφείας ἀξία· προστάγουσα δὲ ὁμῶς αὐτῷ ἀρραβῶνος

^α Ephes. vi, 24. ^α Hebr. i, 14. ^β Marc xi, 41 seqq.; Luc. xxi, 2 seqq.

VARIÆ LECTIONES.

^{αα} ἀσυμπαθῶς C. A.

λόγῳ ὡσπερ λεπτά, τὸν τέως σύμμετρον λόγον καὶ βίον· ἢ πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν· ἢ τὴν περὶ τῶν καλῶν⁶⁷ ἔξιν καὶ ἐνέργειαν· ἢ τὴν τούτοις πρόσφορον θεωρίαν καὶ πράξιν· ἢ τὴν ἀνάλογον γνῶσιν καὶ ἀρετὴν· ἢ τοὺς μικρὸν ὑπὲρ ταῦτα, φημί δὲ τοὺς ἐν τῷ φυσικῷ καὶ τῷ γραπτῷ νόμῳ λόγους, οὓς ἡ ψυχὴ κεκτημένη, κατ' ἐκστασιν τούτων καὶ ἄφασιν ὡς ὄλου βίου καὶ ζωῆς, μόνῳ συν ἀφθῆναι τῷ Λόγῳ καὶ Θεῷ βουλομένη, προσάγει· καὶ τῶν κατὰ φύσιν καὶ νόμον βιαιῶν τρόπων τε καὶ θεσμῶν καὶ ἐθῶν, ὡσπερ ἀνδρῶν χηρεύειν δέχεται· εἴτε τι ἄλλο τούτων πνευματικώτερον, καὶ μόνῳ θεωρητὸν τοῖς καθαρῶς τὴν διάνοιαν, διὰ τοῦ καθ' ἱστορίαν πληρωθέντος γράμματος ὁ λόγος αἰνίττεται. Πάντα γὰρ τῷ κατὰ θεολογίαν ἐποπτικῷ συγκρινόμενα λόγῳ, τὰ ἐν ἀνθρώποις δοκοῦντα κατ' ἀρετὴν εἶναι μεγάλα, μικρὰ τυγχάνει. Πλήν γε ὅτι καὶ μικρὰ, καὶ ἐξ ὕλης εὐτελοῦς καὶ οὐ πολὺ τιμίας· ἀλλ' οὖν τοῖς ἐκ χρυσοῦ νομίμασι τῆς ἐν ὕλαις τιμιωτέρας, ἃ προσφέρουσιν οἱ εὐπορώτεροι, κατὰ τὸ ἴσον τὸν βασιλικὸν χαρακτῆρα φέροντα, κατὰ [καὶ τὸ] πλεόν ἴσως ἔχοντα τῆς προσαγοῦσης τὴν ἐξ ὄλης διαθέσεως πρόθεσιν.

tiosa admodum materia, æque tamen ac aurea numismata (qua pretiosior nulla materia) ac quæ opulentiores offerunt, cum ob signatam regiam figuram habent, tum forte etiam offerentis ex toto affectu proposito præstant.

Ταύτην καὶ μὲν μιμούμενος τὴν χήραν, Θεῷ τε καὶ ὑμῖν, ἡγαπημένοι, τὰ μικρὰ ταῦτα καὶ εὐτελῆ, καὶ ἐξ εὐτελοῦς καὶ πτωχῆς διανοίας καὶ γλιώστis προσηνεγμένα νοήματά τε καὶ ῥήματα ὡσπερ λεπτά, περὶ ὧν ἐκελεύσατε, προσενήνοχα· παρακαλῶν τὴν εὐλογημένην ὑμῶν καὶ ἀγίαν ψυχὴν· πρῶτον μὲν, μηδενὸς ἔτι τῶν παρ' ἐμοῦ λεγομένων ἐγγράφων ζητῆσαι σημειῶσιν, δυοῖν ἕνεκεν· ἐνὸς μὲν, ὅτι μηδέπω τὸν φόβον ἐκτεράμην τοῦ Θεοῦ τὸν ἀγνόν καὶ διαμένοντα, οὐδ' ἀρετῆς ἔξιν στερέμνιον καὶ δικαιοσύνης ἀληθοῦς πῆξιν σταθερὰν καὶ ἀσάλευτον, τὰ μαρτυροῦντα μάλιστα τοῖς λόγοις τὸ βέβαιον· ἑτέρου δὲ, ὅτι πολλῶ κλύδωνι παθῶν ἔτι δίκην θαλάσσης ἀγρίας περιδουόμενος, καὶ πολὺ τοῦ θείου ἀπαθείας ἀπέχων λιμένος, καὶ ἄδηλον ἔχων τοῦ βίου τὸ πέρας, οὐ βούλομαι πρὸς τοῖς ἔργοις καὶ τὸν ἐν γράμμασι λόγον ἔχειν κατήγορον. Ἐπειτα δὲ τῆς εὐπειθείας χάριν, εἰ δεόν ἐστίν, ἀποδεξάμενοι, Χριστῷ με δι' εὐχῶν παράθεσθε, τῷ μεγάλῳ καὶ μόνῳ Θεῷ καὶ Σωτῆρι τῶν ἡμετέρων ψυχῶν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

dante, magno ac soli Deo, nostrarumque animarum

⁶⁷ Psal. xviii, 10.

⁶⁷ τὸ καλὸν C. A. et Fr.

VARIÆ LECTIONES.

A cunque tantum vidua hæc, ejusque duo minuta fuerint; sive anima vitio vidua ac quæ viri instar veteri amissa lege, nondum summa illa ac perfecta cum Verbo ac Deo conjunctione digna esset; cui tamen arrhabonis loco velut duo **527** minuta, contemperatam rationem ac vitam offerret; sive fidem ac bonam conscientiam, sive circa honestum versantem habitum et actum, sive his congruam contemplationem et actionem, sive quæ illis certa quadam ratione respondent, scientiam atque virtutem; sive quæ paulo hoc superant, in naturali ac scripta lege positas rationes, quas, quæ possidet anima, iis excedendo, velutque substantiam totam ac victum relinquendo, soli Verbo ac Deo copulari ambiens, offert, libensque habet, quod naturalibus ac legalibus violentis modis, scitis, moribus, tanquam viris, vidua est; sive aliud quidquam his spiritalius, ac cujus soli mundo corde intelligentiam assequantur, per litteram reipsa historice impletam, Scriptura occultius indicat. Quæcunque enim humana, etsi virtute magna videantur, exigua sunt, si cum divina jam inspectrice ratione conferantur. Verum licet exigua, exque vili nec pre-

Maximi modestia scribere detrectantis. — Hanc quoque viduam ego imitatus, parva hæc atque vilia, exque vili egenaque mente ac lingua profecta prolataque sensa ac verba, velut minuta, iis de rebus de quibus jussuratis, Deo ac vobis, dilectissimi, obtuli; obsecrans enixiusque rogans benedictam vestram ac sanctam animam; primum quidem, ne amplius quæ a me dicentur scripto me consignare quæretis, duplici ex causa: altera quidem, quod necdum Dei timorem castum ac permanentem adeptus sim^s, nec virtutis robustum habitum, veræque justitiæ firmitatem ac inconcussam stabilitatem, quæ maxime his quæ scribuntur ac doctrinæ, auctoritatem conciliant; altera vero, quod cum adhuc vitiorum ac perturbationum, instar sævi maris, multis fluctibus agiter, ac quam procul a divino tranquillitatis animi, ac imperturbationis portu remotus sim, incertumque vitæ finem habeam, nolim ut ad opera, etiam scripto consignata doctrina in actoris partem accedat. Deinde eo nomine probantes, siquidem id æquum est, quod obtemperaverim, Christo me precibus commen-

Salvatori, cui gloria et potestas, cum Patre et Spi-